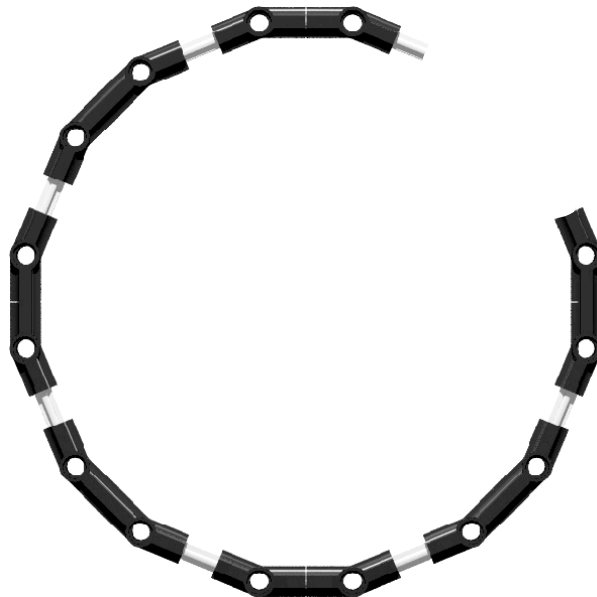

Faderskab efter samlivsbrud

- skilsmissegædres beretninger om *livet uden børn*

Johnny Carlsen

Kandidatspeciale 2007

Vejleder: Inger Sjørlev

Institut for Antropologi • Københavns Universitet

l(a

le
af
fa

ll

s)
one
l

iness

E.E. Cummings –
Complete Poems
1904-1963

Tak

Udarbejdelsen og færdiggørelsen af dette speciale har involveret mange mennesker, foruden hvis hjælp dette speciale ikke ville være.

Fra felten skylder jeg en stor tak til de mænd, som har deltaget og givet mig indsigt i deres liv gennem deres beretninger. En stor tak skal også rettes til de frivillige i Foreningen Far til Støtte for Børn og Forældre for at bidrage til mit projekt med lokaler, informationer og diskussioner.

Fra den akademiske verden vil jeg takke min vejleder Inger Sjørlev for hendes engagement samt skarpsindige og reflektive kommentarer.

Ligeledes skylder jeg en stor tak til Andreas Bandak, Eva Højmark, Thomas Højmark, Anders Lindberg, Eva Andersen Nexø, Jesper Søholm og Frederikke Winther for gennemlæsning, korrektur, diskussioner og moralsk opbakning.

Sidst, men ikke mindst skylder jeg en hjertelig tak til min familie, som har støttet mig på alle tænkelige måder under dette projekt.

Og til Vera – tak fordi du *er*.

Indhold

1. Indledning 1

Mødet med det ukendte	3
Problemformulering	5
Teoretisk referenceramme	6
Opbygning af specialet	10

2. Geografi og felten 11

Metode, positionering og interview	15
ForFar	15
Fædrene	16
Medier	18
Internettet	18
Manglende deltagelse	19

3. Kulturhistoriske perspektiver 21

Det 16. århundrede	21
Det 19. århundrede	23
Det 20. århundrede	25
Videnskaben	27
Det retlige	29
Opsummering	32

4. At være far 33

Ønsker og forestillinger om børn	34
Aftaler om barsel	37
Fødsel	41
Couvade	43
Omsorg og arbejdsdeling	46
”Den nye far”	48
Det egalitære forældreskab	50
Opsummering	54

5. Mødet med det offentlige 56

Fraflytning	57
Børnene	58
Vejen til det offentlige	62
Staten og subjektiviteten	66
Vold som reciprocitet	70
Beretningerne	71
Opsummering	74

6. Det reducerede samvær 76

Samværsresolutioner	77
Aftalebrud og den nye partner	78
Børnepenge	79
Telefonkontakt	82
Transport	84
Afhentning, information og mistænkeliggørelse	85
Samvær	88
Opsummering	94

7. Konklusion 96

Afsluttende perspektiveringer	101
-------------------------------	-----

Appendiks	104
-----------	-----

Kilder	106
--------	-----

Litteraturliste	109
-----------------	-----

Abstract	115
----------	-----

Antal ord i specialet: 32.406

Antal ord i abstract: 963

1. Indledning

”At tvinge mennesker til at deles om forældremyndigheden imod den enes vilje, vil ikke dæmpe konfliktniveauet. Derfor er det ufatteligt, at et tilsyneladende enig folketing kan stå bag et forslag om at idømme fælles forældremyndighed [...] Ved at købe denne smukke, luftige abstraktion - serveret på et sølvfad af Foreningen Far - demonstrerer politikerne igen-igen, at de ikke aner en hujende f.. om de fatale konsekvenser, som deres beslutninger har på gulvet [...] hvad nu hvis barnet overhovedet ikke ønsker at se sin far (eller mor)? Det rager systemet en papand. Sågar overvåget samvær skal barnet udleveres til, så farmand kan få opfyldt sine behov” (Lone Nørgård. Kronik, Jyllandsposten, 17. december 2006).

Ovenstående citat er et enkelt udpluk af den debat, man fra slutningen af 2006 kunne følge i den danske presse. Den udspringer af et lovforslag om ny forældreansvarslov, hvor det bl.a. andet bliver foreslået, at retten kan dømme til fælles forældremyndighed. Lovforslaget tager udgangspunkt i betænkningen Barnets Perspektiv¹ afgivet af Udvalget om Forældremyndighed og Samvær², der blev nedsat af tidligere familieminister Lars Barfoed. Hensigten med udvalgets arbejde var *”[...] at udvikle mulighederne for at tage hensyn til barnet, men også at give forældre bedre mulighed for at tage del i ansvaret for barnet, selv om de ikke bor sammen”* (Familiestyrelsen)³. Lovforslaget tager udgangspunkt i barnets perspektiv, nemlig barnets ret til begge forældre – og ikke forældrenes ret til barnet – både i forhold til forældremyndighed og samvær. Den nye forældreansvarslov skal også ses i det perspektiv, at alle sager med uenighed om forældremyndighed fra 1. januar 2007 skal starte i de nye statsforvaltninger (de tidligere statsamter), og ikke i retten. Ydermere vil der i statsforvaltningerne blive lagt vægt på konfliktmægling og børnesagkyndig rådgivning samt på at skabe bedre muligheder for, at aftaler mellem forældrene indgås i mindelighed. Dette med henblik på, at myndighederne ikke skal overtage beslutningskompetencen og træffe afgørelsen på forældrenes vegne.

---

¹ Barnets Perspektiv, Betænkning afgivet af Udvalget om Forældremyndighed og Samvær. **Betænkning nr. 1475**, 29. maj 2006. Hovedpunkterne i lovforslag om forældreansvarslov, se appendiks.

² Udvalget om Forældremyndighed og Samvær blev nedsat i marts 2005 og har haft som opgave at overveje, om reglerne om forældremyndighed og samvær er tidssvarende, samt om de i tilstrækkelig grad sikrer varetagelsen af barnets interesser og behov. (Betænkning nr. 1475:11f)

³ [www.familiestyrelsen.dk / foraeldremyndighed/lovforslag-om-foraeldreansvarslov](http://www.familiestyrelsen.dk/foraeldremyndighed/lovforslag-om-foraeldreansvarslov)

Ønsket er at give ”[...] forældrene bedre samarbejdsmuligheder i det lange løb og dermed bedre vilkår for barnet” (Familiestyrelsen). Betænkningen er gjort med overvejelse om den eksisterende lovgivning på området og om, hvorvidt den er tidssvarende i forhold til, hvordan skilsmisseantallet har udviklet sig gennem de senere år. Ifølge betænkningen, der har sine tal fra bl.a. Danmarks Statistik, har antallet af afgørelser i separationsager i statsamtene og antallet af ægteskabssager ved domstolene været stigende fra 1998 til 2004⁴. Set i et øjebliksbillede dvs. ifølge de statistiske beregninger, som er medført i bekendtgørelsen, lever tre fjerdedele af alle danske børn sammen med begge deres forældre, hvad enten disse er gift eller samlevende, mens resten bor i en eneforsørgerfamilie eller sammenbragt familie. Endvidere viser tallene, at selv om forældremyndigheden går til moren i 75% af tilfældene, så bor barnet hos moren i ca. 90% af tilfældene, da det umiddelbart ikke er forældremyndigheden, der er det afgørende for, hvor barnet eller børnene kommer til at bo efter samværsbrud (Betænkning nr. 1475: 247). Fordelingen gennem årene af forældremyndigheden ved separation og skilsmisse har ligget stabilt siden 1993 med ca. 75% dommene i morens favør og ca. 25% i farens favør, hvis man ser bort fra søskendedeling (Ibid.: 253). Umiddelbart kan denne skæve fordeling undre, da kendelserne fra diverse offentlige instanser er baseret på en lovgivning – eller på tidligere kendelsers præcedens – der i forhold til den kulturelle, sociale og samfundsmæssige sammensætning i Danmark skulle stille alle lige. Dette skal ses på baggrund af

---

⁴ I 1998 var antallet af skilsmisser ved dom samt ved bevilling fra statsamtet, hvad enten det var på grundlag af separation eller umiddelbar skilsmisse, 13.141. I 2004 var dette tal steget til 15.774. Antal vielser i 1998: 34.733, 2004: 37.711. Antallet af skilsmisser mv. i et kalenderår er imidlertid ikke altid det bedste mål til at belyse skilsmisseudviklingen i befolkningen, da et års opløste ægteskaber består af mange vielsesårge og af ægteskaber med forskellig varighed. En konstateret stigning i skilsmisser kan derfor bero på den demografiske sammensætning, dvs. om der er en stor population af viede. (Betænkning nr. 1475: 253). I 1998 blev 4.178 ægteskabssager, som også omfattede forældremyndighedssager, afgjort ved byretterne. Selv samme år blev 9.091 samværsafgørelser truffet i statsamtene. Endelig er der tale om en væsentlig stigning både i antallet af separationer og skilsmisser og i antallet af forældremyndighedstvister ved domstolene, når man ser på tallene fra 2004: 6.813 ægteskabssager, som også omfattede forældremyndighedssager, blev afgjort ved byretterne. Samme år blev 11.747 samværsafgørelser truffet i statsamtene. Forældremyndighedssagerne i statsamtene er ikke medtaget i disse tal; de materielle regler på dette område er ændret væsentligt gennem perioden, og statistiske oplysninger herom fandt udvalget ikke relevante i denne sammenhæng (Ibid.: 246).

dommenes udfald samt i det lys, at det er ikke muligt ifølge den gældende lovgivning at dømme fælles forældremyndighed. Dette til trods for, at tendensen i Danmark umiddelbart synes at være, at begge forældre er lige-*værdige* og lige-*egnede* (Gullestad 1991: 4) til at opfostre og drage omsorg for børn. Man kan – afhængig af politisk, retslig, fagmæssig, social, kulturel, filosofisk eller økonomisk overbevisning – lægge forskellige læsninger eller tolkninger over disse tal og nå frem til vidt forskellige resultater. Een ting er tal, der tolkes med hensigt på at give et overblik over de forskellige domme og afgørelser, som er foretaget på baggrund af tvister mellem mennesker. En anden er imidlertid de menneskeskæbner, hvis tvister domme og afgørelser er baseret på. Tallene siger som sådan intet om de forskellige menneskeskæbner, der ligger bag de forskellige statistikker. Det er en del af disse menneskeskæbner, med fokus på faderskab efter samlivsbrud, der er i fokus i dette speciale.

Mødet med det ukendte

Der er udgivet meget litteratur om skilsmisser, forældremyndighed, samvær og barnets tarv i løbet af de sidste årtier siden 1970'erne⁵, hvor der fokuseres på selve konflikterne mellem forældrene – før, under og efter samlivsbrud – set ud fra barnets tarv. De forskellige udgivelser er samtidig forfatterens partsindlæg til en i forvejen meget ophedet offentlig debat om hvem af forældrene, der er bedst egnet til at være bopælsforælder modsat samværsforælder samt hvem, der burde have forældremyndigheden frem for den anden. Det karakteristiske for udgivelser og forskning omkring børns behov gennem disse årtier er, at morens rolle er grundigt belyst⁶, mens farens rolle og betydning ikke er beskrevet i samme omfang. Dog har flere udgivelser og forskningsprojekter (indenfor

---

⁵ Se bl.a. Boman, Nissen og Schwartz 1989; Boserup og Hansen 2003; Flendt 1999 og 2000; Goldstein et al 1981 [1973]; Halse 1997 og 2003; Nielsen 2002.

⁶ Se bl.a. Bork 1996; Everingham 1994; Giese 2004; Helle 1998; Holter et al. 1975.

antropologien, sociologien og psykologien) siden 1980'erne haft fokus på selve faderskabet og dets betydning i forhold til fædres relation til deres børn (Fx Lamb 1976; Hewlett 1992), fædres omsorg i forhold til deres børn (Lewis og O'brien 1990), roller og identiteter for mænd og fædre (Løkke 2003 [2000]; Reinicke 2002), samt hvilken subjektiv betydning, det har for mænd at blive fædre (Madsen et al. 2002, Madsen 2003)⁷. Symptomatisk for disse udgivelser er – som for udgivelser omkring skilsmisser, forældremyndighed og samvær – at der ikke er foretaget empirisk baserede antropologiske forskningsprojekter angående faderskab efter samlivsbrud. Den offentlige debat raser med en ophedet intensitet, hvor påstande om mænds manglende kapaciteter og ressourcer som fædre bliver tilbagevist med påstande om det modsatte. Jeg har i løbet af de seneste år fulgt denne debat, hvor de fleste – fagfolk, lægfolk, journalister og politikere, mænd som kvinder – baserer deres udsagn på individuelle oplevelser eller forestillinger omkring faderskab efter samlivsbrud. I de respektives udtalelser bliver der fundet støtte og belæg fra bl.a. ovenstående litteratur samt rapporter og undersøgelser fra det offentlige side, som bare antydningvis berører begrebet. For mange mennesker er begrebet faderskab efter samlivsbrud – og alle de komplikationer, der kan opstå når der er børn involveret i en skilsmisse – imidlertid en erfarings- og forståelsesmæssig ualmindelighed. På det erkendelsesmæssige område er det kun de implicerede, for hvem livet efter samlivsbrud ikke længere er et ukendt fænomen.

---

⁷ Se også debatbøger som Bonde et al. 1994; Kragh-Müller 2006; Linneberg 1999; Salting 1983; Skovsted 1997

Problemformulering

Ovenstående har ansporet mig til at udforske, hvilke implikationer faderskabet har på selvforståelsen og selvopfattelsen som far og menneske før og efter samlivsbrud. Jeg sætter i den forbindelse fokus på fædre, der er i konflikt med deres børns mor omkring samværsordninger og forældremyndighed. Som ovenfor nævnt, så er den omtalte betænkning gjort med overvejelse om, hvorvidt den nuværende lov er tidssvarende. Dette, stiller spørgsmål til hvilke forhold, der gennem tiderne har påvirket den kulturelle udvikling angående nuværende forestillinger om far-barn-relationer samt til lovændringer og retspraksis. Det er vigtigt at besvare disse spørgsmål for at kunne skabe en forståelse for, hvordan faderskabet bliver opfattet i Danmark i dag, kulturelt som retligt. Ovenstående har ansporet mig til at udforske, hvornår, hvorfor og hvordan faderskab har udfordret sig for nutidens skilsmissefædre i henhold til ønsker og forestillinger om børn: Hvordan opfatter fædre deres rolle som omsorgsgiver samt hvilke forestillinger er der omkring barnets tilknytningsforhold til dets forældre. Jeg stiller også spørgsmål til, hvorvidt det er muligt, at drage entydige universelle konklusioner om, hvad forældreskab er for et fænomen? Endvidere udforsker jeg, hvordan mødet med de offentlige myndigheder – i tvisten om forældremyndighed og samvær – opleves og erfares for den enkelte som far og menneske efter samlivsbruddet. Hvordan oplever fædrene de offentlige myndigheders opfattelse af faderskab, når mindeligheden mellem forældrene ikke længere er mulig? Udkommet af mødet med de offentlige myndigheder skaber spørgsmål angående, hvilke samværsresolutioner fædrene har opnået samt hvilke komplikationer, der er ved at være far efter samlivsbrud.

Teoretisk referenceramme

I mit studie af faderskab efter samlivsbrud, benytter jeg mig af den New Zealandske antropolog Michael Jackson's definition og brug af fænomenologi i antropologisk kontekst. Her har jeg fokus på hans sammenkædning af eksistentialisme, pragmatisme og radikal empirisme samt deres relevans for nutidig socialantropologi. Fænomenologien og eksistentialismen kræver vores opmærksomhed, da de har inspireret nutidige antropologer, som har fået deres inspiration fra disse traditioner og har gjort ledetråde som praksis, kropsliggørelse, erfaring, biografi, refleksioner og narrativer til centrale begreber i deres arbejder (Jackson 1996: 1f). Med afsæt i fænomenologien kan man belyse måder, hvorpå mennesker oplever, erfarer og forstår dagliglivet, og hvordan mennesker konstruerer erkendelse gennem viden og erfaring, hvorved de navigerer i dagligdagens sociale situationer. Fænomenologi er med andre ord et videnskabeligt studie af erfaring, og den fænomenologiske antropologis metode er en direkte og i-dybden forståelse af menneskelige måder at erfare på. Gennem brugen af denne metode kommer detaljerede beskrivelser af levede virkeligheder frem i lyset, uden at de tilpasses en i forvejen given struktur i form af teori. Jackson kalder dette for *radikal empirisme* (Ibid: 25f). Den radikale empirisme er vital på den måde, at den bringer os i direkte dialog med andre, hvilket giver os muligheder for at udforske viden gennem en intersubjektiv proces af delte erfaringer, sammenligninger og udvekslede ideer. I denne proces bliver vores forståelsesrammer og grænser målt i forhold til vores sociale kompetencer og foretagsomhed samt den videnskabelige metodologi, da:

"[...] radical empiricism, however, inquiry ceases to be simply a matter of controlled experimentation, cool observation, and disinterested data-gathering, because the anthropologist himself or herself is drawn into the lifeworld as a participant" (Jackson 1996: 29).

Intersubjektiviteten er dermed et nøglebegreb indenfor den fænomenologiske antropologi, da den sætter fokus på den eksistentielle afhængighed mennesker imellem, altså

den forhandling, der sker mellem mennesker i mødet med *den anden*. Intersubjektiviteten hjælper os med at udfolde relationen mellem to forskellige, men vitalt forbundne opfattelser af ordet *subjekt*. Den første refererer til den empiriske person udstyret med bevidsthed og vilje. Den anden er de abstrakte generaliseringer såsom samfund, klasse, køn, nation, struktur, historie, kultur og tradition, som er subjekter for vores tankegang, men som ikke i sig selv indeholder liv (Jackson 1998: 7). Med andre ord, diskussionen af subjekt og objekt implicerer et reciprokt og et analogt forhold, ikke kun mellem enkelte mennesker, men mellem mennesker og verden af ideer og ting, der er fælles, uden at nogen har komplet kontrol over dem, eller har det sidste ord at skulle have sagt om deres mening. Ved at holde fokus på intersubjektiviteten er det med til at skabe forståelsesrammer for udfoldelsen mellem mennesker og den måde, hvorpå de er i verden. I dette studies tilfælde har det bl.a. vist sig – når de fædre, der har deltaget i mit projekt, har berettet om deres oplevelser, erfaringer og erkendelser – at det, at rekonstruere begivenheder i en beretning gør, at disse begivenheder ikke længere kan 'leves' i passivitet, men at de bliver bearbejdet aktivt i dialog med andre og i ens egen forestilling. Sammenspil i intersubjektivitet og beretninger er medvirkende til at skabe orden og sammenhæng i forgangne begivenheder (Jackson 2006 [2002]: 15f). Beretninger bearbejder og omformer subjekt-objekt relationer på måder, der ændrer balancen mellem den handlende og den, der handles på. Således tillader det os at føle, at vi aktivt deltager i den verden, der fx synes at devaluere, udstøde og *svagelig gøre* os. Selv om vi ikke umiddelbart er i kontrol over vores eget liv, kan vi i det mindste medvirke til at definere meningen med det. Balance er et spørgsmål om kontrol, og det er ifølge Jackson kampen om kontrol⁸, der er drivkraften i intersubjektive liv (1998: 18f). Som mit feltarbejde skred

---

⁸ Kontrol er synonym for "navigere i mellem" Ordet konnoterer styring og justering mellem os *selv* og *den anden*. Det er et spørgsmål om balance; en løbende diskussion hvor personens strategi er at undgå *ophævelsen* såvel som at få en følelse af at styre sin egen skæbne (Jackson 1998: 18, min kursivering).

frem opdagede jeg vigtigheden i – angående perspektivering af fædrenes beretninger – at betragte beretningerne gennem denne optik; mange af de beretninger, jeg fik fortalt, handlede om tab af kontrol over eget liv, et eksistentielt tab, hvor reduktionen har vist sig i form af ikke at være i stand til at gøre eller sige noget, som har en effekt på andre, eller som kan gøre en forskel på tingenes tilstand. Jackson omtaler dette eksistentielle tab som en reduktion eller *ophævelse* (*Nullification*, min oversættelse. Jackson: 1998: 16).

Med udgangspunkt i den fænomenologiske antropologi kan eksistentielle og filosofiske spørgsmål undersøges og udforskes gennem den etnografiske metode. Et menneske er ikke alene dets umiddelbare adfærd, der kan observeres på afstand og tolkes via teoretiske sandhedskriterier. Mennesket er i verden gennem dets egen oplevelse af at *være-i-verden*, altså den sociale bevidsthed, hvilket bl.a. implicerer at høre til og engagere sig i andres verdner fx ved at kunne gøre en forskel i den gruppe man hører til (Ibid.: 15).

Følelsen af kontrol mellem os *selv* og *andre* medvirker til den eksistentielle overlevelse. Hvis kontrollen over balancen, eller den eksistentielle ligevægt (Ibid.: 19f), tabes mellem *selv* og *andre* – hvor *andre* er den eksterne verden som repræsenterer kræfter, som man ikke kan kontrollere eller ingen påvirkning har på – røkkes der ved individets vanlige måde at forstå ting på, hvilket udløser kontrolkriser (Ibid.: 23). I alle menneskelige samfund, hvor man rekapitulerer ens oplevelser i andres tilstedeværelse, skabes narrativet gennem beretninger om disse oplevelser og ens situation, og dermed opnås kontrol over oplevelsen. Behovet for beretninger og forståelse af andre gennem deres *væren* er ifølge Jackson kædet sammen med det menneskelige behov for et beslægtet fællesskab, hvorigennem intersubjektiviteten skaber udvekslinger af forskellige meninger og standpunkter (2006 [2002]: 33f). Denne intersubjektivitet skaber således en verden, der er

mere end bare summen af individer. At *være-i-verden* er således ikke kun at høre til, men også at blive til i anerkendelsen fra andre. Til at belyse denne kamp om anerkendelse anvender jeg mig af den tyske socialfilosof Axel Honneth. I følge Honneth er et subjekt – et menneske – konstant deltager i tilblivelsen af sit liv, og et objekt for andres handlinger såvel som kræfter, der ligger uden for individets kontrol (2006 [1992]: 127). Denne oscilleren mellem at være handlende, og at være den, der bliver handlet på, bliver følt i interaktionen, og det intersubjektive liv involverer derfor en fortløbende kamp med forhandling, forsoning, balance, eller mediering for ikke at blive løbet over ende af andre, så individet bliver reduceret til et nummer eller en sag. Brugen af den ovenstående beskrevet antropologiske fænomenologi danner således også et baggrundstæppe spejlet igennem, hvilket gør, at jeg ikke forsøger at lave grove generaliseringer og derved skaber en kategori af fædre samt stereotypiserer problematikkerne ved samlivsbrud.

Ydermere gør jeg brug af antropologiske tværkulturelle studier omhandlende faderskabets rolle og egaliteten mellem kønnene, til at udforske om, hvorvidt far-barnrelationen har universelle karakteristika og kan betragtes som et entydigt universelt fænomen.

Opbygning af specialet

I kapitel 1 har jeg efter indledningen introduceret problemformulering og teoretisk referenceramme. I kapitel 2 beskriver jeg feltet og feltens geografi, derefter mine metoder, positionering og interviewformer. Her beskriver jeg min adgang til og etablering af feltet samt, hvordan jeg har positioneret mig i feltet, og hvilke metoder jeg har taget i brug for at samle mine data. I kapitel 3 giver jeg, for at skabe et indblik i tingenes umiddelbare tilstand, mit bud på ændringerne af faderskabet gennem tiderne set ud fra et social- og kulturhistorisk perspektiv, samt hvilke implikationer disse ændringer har på opfattelsen af faderskab i dag. I kapitel 4 viser jeg fædrenes selvforståelse og selvopfattelse, og skiftet i samme, som far og menneske i spørgsmålet om faderskab før skilsmisse. Desuden diskuterer og belyser jeg den kulturelle opfattelse og ideologi omkring faderskab ved hjælp af tværkulturelle studier. I kapitel 5 viser jeg fædrenes oplevelser i mødet med de offentlige myndigheder; skilsmisseproblematikken, konflikt mellem forældrene på den ene side, og konflikten mellem forældrene og de offentlige myndigheder på den anden side. Her er fokus på fædrenes kamp for at bevare balancen og kontrollen over eget liv. I kapitel 6 fokuserer jeg på de fællesskaber som fædrene er udelukket fra: Institutioner, fritidsaktiviteter og daglige trivsel. Ydermere belyser jeg fædrenes problematikker ved at stå uden for den sociale orden. Slutteligt, i kapitel 7, opsummerer jeg konklusioner og pointer fra kapitlerne.

2. Geografi og felten

I juli 2005 blev jeg opmærksom på et opslag på www.videnskabshuset.dk, hvor man som studerende kan få kontakt til organisationer, private virksomheder, institutioner og foreninger udenfor universitetet, som ønsker at samarbejde med studerende om konkrete og relevante problemstillinger. Det var her, at min undren angående de kulturelle og retlige modsætninger omkring faderskab blev konkretiseret i forhold til et specialeprojekt. Foreningen Far til Støtte for Børn og Forældre (ForFar) havde udlagt et projekt i form af en række spørgsmål som inspiration til kommende specialestuderende og BA-studerende, og foreningen tilbød at være behjælpelige med informationer, materialer og formidle interviews med forældre og aktive (dvs. de frivillige i ForFar). Efter at have kontaktet ForFar's pressekontakt i august 2005, sendte jeg en synopsis, hvor jeg præsenterede og perspektiverede min problemformulering, forskningsspørgsmål, hvilke metoder jeg ville benytte under feltarbejdet, samt hvilke etiske og praktiske overvejelser jeg havde gjort mig forud for et eventuelt specialesamarbejde. Kort efter blev et møde sat i stand hos ForFar i deres afdeling i København, hvor synopsis og formalier blev diskuteret og bragt til enighed. Den følgende uge påbegyndte jeg mit feltarbejde med geografisk udgangspunkt i ForFar's lokaler, hvilket strakte sig over perioden september 2005 – august 2006.

Mit feltarbejde er ikke forløbet som traditionelt antropologisk feltarbejde i den forstand at felten var lokaliseret i og omkring København og ikke i et fjernt land. Jeg har ikke skulle tilbagelægge store tidskonsumerende afstande, etablere ny bolig og socialt netværk samt lære et nyt sprog (Clifford 1997: 186f). Jeg var ikke fremmed overfor den sproglige forståelse, da de kommende informanter og jeg talte det samme sprog. Jeg var samtidig i fuld erkendelse af, at når det kom til forståelsen af beretninger om specifikke

erfaringer, ville risikoen for misforståelser være større, da min forståelse af deres situation ville ske ud fra min livsverden (Aggergaard Larsen: 2003). Ydermere eksisterer der en juridisk terminologi i forbindelse med felten jeg ikke kendte meget til, da jeg startede mit feltarbejde, som skulle beherskes før jeg kunne skaffe mig den nødvendige lovmæssige indsigt i skilsmisseproblematikken. Jeg var med andre ord nødt til at *”lære et andet sprog på mit modersmål”* (Okely i Tjørnhøj-Thomsen 1999: 40). Mine tanker omkring etableringen af felten vakte en del hovedbrud, da jeg formodede, at de rådsøgende fædre i visse tilfælde ikke ville kunne overskue at deltage i projektet af personlige årsager samt, at skulle tage stilling til et fremmed menneske med ønske om indsigt i deres privatliv. Jeg ville på den anden side ikke kunne overskue at skulle introducere mig og mit projekt til hver og en, der sad og ventede på at komme til rådgivning. Løsningen blev, at jeg producerede en pamflet, hvor jeg præsenterede mig og mit projekt samt to linier, hvor de rådsøgende kunne skrive deres navn, tlf.nr. og e-mailadresse, i tilfælde af, at de ville deltage i projektet. Denne blev uddelt til alle før rådgivningen startede, og løbende som nye rådsøgende kom til.

Etableringen af felten startede i Forfar’s lokaler i Valby Medborgerhus, hvor jeg observerede rådgivningen tirsdage fra kl. 18.00 til den sidste rådsøgende far havde forladt lokalerne, hvilket nogle gange var over midnat. Da jeg ankom den første aften, blev jeg venligt modtaget af de frivillige efter at være blevet introduceret af pressekontakten, der i forvejen havde meddelt alle i ForFar om mit projekt. Vi havde i forvejen aftalt, at jeg skulle cirkulere mellem rådgiverne således, at jeg ikke fulgte den samme rådgiver hver tirsdag. Dette var et ønske fra min side, så jeg via denne indfaldsvinkel kunne se forskellene rådgiverne imellem. Når en rådsøgende far kom ind i lokalet, introducerede jeg mig og spurgte, om jeg måtte overheøre rådgivningen. På intet tidspunkt oplevede jeg at

få afslag. I enkelte tilfælde lod de rådsøgende fædre sig springe over for at komme til at sidde ved det bord, hvor jeg sad, da det var vigtigt for dem at deltage i et projekt, der måske kunne forbedre fædres situation, hvis det på nogen måde kunne skabe offentlig debat. Hvad reel deltagelse i projektet angår, så var det en anden sag. Jeg oplevede, at enkelte rådsøgende fædre meget prompte afslog, da jeg spurgte om de ville deltage. En kom med den forklaring, at han var bange for, at hans barns mor ville genkende hans historie i mit speciale, og at hun ville bruge det imod ham og afskære ham i hans kontakt til hans barn.

Sideløbende med mine observationer af rådgivningerne i ForFar etablerede jeg kontakten til de fædre, der havde afleveret pamfletten i udfyldt stand. I december 2005, da jeg indstillede mine observationer, havde 56 fædre udfyldt pamfletter, og af de 56 fædre ville 36 deltage. Frafaldet skyldtes bl.a. ifølge de frafaldne fædre, arbejde, konflikten med deres barns mor var stilnet af, frygt for repressalier fra deres barns mor, manglende lyst til at deltage, at konflikten om barnet havde udmattet dem, udarbejdelse af samværsresolution via statsamtet, uvilje mod at få deres situation eksponeret, udenlandsophold, depressioner etc.. Ovenstående scenario var forventet fra starten, da jeg på et tidligt tidspunkt under den indledende kontakt til ForFar havde fået indsigt i, hvor hurtigt tingenes tilstand kan ændre sig for de forskellige fædre. Dette gjorde, at jeg kontaktede alle fædre, der havde tilkendegivet deres deltagelse skriftligt i erkendelse af, at der ville være et stort frafald. En væsentlig faktor for at lægge ud med så mange informanter var ønsket om at få kendskab til diversiteten i problematikkerne og konflikterne omkring skilsmisser og deleordninger om børnene i bredden; en skilsmisse er en skilsmisse vil nogle sikkert mene, men hvordan udspiller den sig i de enkelte tilfælde, hvilken effekt har den på den enkelte far og hvilke løsninger findes der for samværsordninger? Efter at have haft

samtaler med alle 36 fædre 1-3 gange, udvalgte jeg 10 fædre som kerneinformanter, ud fra spredningskriterier som alder, geografisk placering, uddannelse, børnenes alder og samlivets længde. Denne selektion blev gjort ud fra ønsket om ikke at have en gruppe, der blev for homogen og dermed ikke viste diversiteten for problemernes karakter på individbasis. Mit udgangspunkt er at opfatte faderskab efter samlivsbrud som et fænomen og ikke som en kategori. Dette gør jeg ud fra betragtningen om, at kategoriseringen er en form for stereotyp fiksering, der ikke er passende i en situation, hvor tingenes tilstand konstant ændrer sig i forhold til forhandlingen mellem fædre og deres omverden. Grundet visse af fædrenes frygt for repressalier ved at blive genkendt i dette speciale, har jeg valgt ikke at gengive deres navne. Jeg har valgt at rette fokus på deres beretninger, hvor synonymer ikke synes nødvendige for medieringen af selv samme.

De fleste af de 36 fædre boede indenfor Storkøbenhavns grænser, men der var også fædre fra i Allerød, Benløse, Farum, Egtved, Helsingør, Herfølge, Sorø og Århus. Mødestederne for interviewene varierede fra gang til gang og fra far til far. Afhængigt af tid og fordelagtighed blev interviewene foretaget enten på deres arbejde, på deres bopæl, i Valby Medborgerhus og på min bopæl. Enkelte foretrak at alle interviewene foregik hos dem af bekvemmeligheds- og tryghedsårsager. Andre foretrak at det foregik hos mig, da deres arbejde lå centralt i forhold til min bopæl. Andre igen foretrak i enkelte tilfælde, at jeg kom ind på deres arbejde, da min bopæl lå centralt i forhold til deres arbejde. Informanten fra Egtved talte jeg for det meste med over internettet via IP-telefon. En enkelt gang var han i København i anden anledning, men kom forbi i fire timer til interview.

Metode, positionering og interview

ForFar

Som nævnt startede jeg med at kontakte ForFar for at finde ud af om vi kunne etablere et samarbejde. Samarbejdet ville i hovedtræk gå ud på, at jeg kunne bruge dem og deres lokaler til at møde og observere potentielle informanter, samt gennem de frivillige at få indblik i lovgivning, juridisk terminologi, offentlig struktur, afgørelser og domme fra det offentlige etc.. De frivillige blev hermed 'ekspertinformanter'. Fra start var der forståelse for gensidig udnyttelse, eller en form for reciprok overenskomst; ForFar stod til rådighed for mig i den indledende fase imod at få tilladelse til at bruge mit speciale, hvis det havde en værdi i deres kontekst. Samtidig gjorde jeg det i de indledende samtaler klart, at jeg ikke ønskede at indlede yderligere samarbejde med ForFar, da jeg ikke ville have min forskning kompromitteret af interessekonflikter. Dette var der fuld forståelse for og siden havde vi mange frugtbare diskussioner og uformelle samtaler om præsenteproblematikker angående tolkninger af love, mediernes fremstillinger af fædres retsstilling samt de enkelte rådgiveres personlige og professionelle erfaringer indenfor skilsmisser. Min rolle som studerende i perioden, hvor jeg observerede rådgivningen og tog notater, betød, at jeg på den side blev opfattet som en bog med blanke sider, der skulle udfyldes. På den anden side var jeg far, forælder og mand, hvilket gjorde, at der var en vis indforståethed under samtalerne med de mandlige frivillige omkring forældreskab i almindelighed og faderskab efter samlivsbrud i særdeleshed. Blandt de frivillige var der også flere kvindelige rådgivere tilknyttet rådgivningen, hvilket gav en større perspektivering af forælderrollen under samtalerne om ovenstående, da jeg derved fik indsigt i moderskab efter samlivsbrud.

Fædrene

Som ovenfor nævnt begyndte jeg at tage kontakt til de fædre, der havde udfyldt og indleveret pamfletten under mit 'ophold' i ForFar. Under mine forberedelser af interview-aftalerne indså jeg, at jeg skulle fare med lempe, da reaktionerne fra visse af fædrene havde vist mig, at dette var et felt med landminer; usikkerheden over deres egne situationer og mistro til omverden ville påvirke min forskning uhensigtsmæssigt, hvis jeg fra starten 'overfaldt' dem med spørgsmål på en usensitiv, uempatisk og usympatisk måde. Måden, hvorpå jeg skulle skabe tillid, var at mødes over en kop kaffe og 'snakke' om løst og fast og præsentere mig selv og projektet igen.

Jeg kontaktede samtlige fædre pr. telefon, da jeg oplevede brugen af dette medie som mere sensitivt end pr. email på grund af den direkte personlige kontakt. Denne fremgangsmåde havde desuden flere auditive hukommelsesfaktorer, bl.a. stemmeleje, intonation og artikulation, og samtidig kunne jeg kort skitsere fremgangsmåden for de kommende interviews. Der var stor forskel på måden, hvorpå de håndterede det første møde; enkelte havde forberedt sig skriftligt andre tog tingene som de kom, men i alle tilfældene virkede den uformelle samtale efter hensigten; at skabe grobund for yderligere uformelle samtaler. I takt med samtalerne antal steg fortroligheden mellem de fleste af fædrene og mig. Det gode ved bekendtskaberne på det uformelle plan var, at under samtalerne oscillerede vi fra emner, der umiddelbart intet havde med projektet at gøre til fuld opmærksomhed på de konkrete problematikker angående faderskab efter samlivsbrud. Min rolle som studerende og interviewer blev mindre synlig i forhold til mit faderskab, men det blev på intet tidspunkt glemt, hvorfor vi var i hinandens selskab. Samtalerne cirkulerede eliptisk omkring samværsproblematikkerne i form af beretninger, der enten direkte relaterede til selve emnet, eller i form af beretninger, der associerede til emnet.

Jeg havde fra projektstart fortalt kerneinformanterne, hvordan jeg forestillede mig, at interviewprocessen skulle foregå, startende med uformelle samtaler til semistrukturerede interviews baseret på de forudgående samtaler samt aktindsigt i deres sager. Dog lykkedes det kun at frembringe 3 komplette aktindsigter. Faktorer som tid, lyst og papirmængde havde sin indflydelse. I starten tog jeg ingen notater under de uformelle samtaler, da jeg mente, det ville være et forstyrrende element. Men senere havde de fleste af fædrene og jeg notatblokken fremme, hvilket fremmede forståelsen og sammenhængen når slægtskabet og familietræet skulle visualiseres i en verden af skilsmisser. Under de semistrukturerede interviews indspillede jeg samtalerne på kassettebånd, hvor vi startede med introduktion af dem selv og deres børn og disses mødre. Med udgangspunkt i de uformelle samtaler havde jeg lavet en spørgeguide, hvor jeg i hovedtræk spurgte til deres historik i kronologisk orden; individer mødes, par dannes, tanker om børn, graviditet, fødsel, barsel, konflikt, skilsmisse, mødet med de offentlige myndigheder, mødet med retssystemet, bodeling, bopælspligt, samværsret, samvær, følelser, reaktioner etc.. Dette resulterede i 60 timers båndet interview, hvilket udmundede i ca. 900 siders renskrevet kildemateriale. Dette materiale var uvurderligt undervejs i interviewprocessen, da der i alle tilfælde kom flere informationer end jeg havde spørgsmål til; ordrette udsagn fra den ene far blev konverteret til spørgsmål, som blev stillet til de andre fædre. Man kan sige, at fædrene kommunikerede med hinanden uden at mødes reelt, en form for virtuel intersubjektivitet. Dette involverede de enkelte fædre som aktive partnere i analysen af deres individuelle situationer, da refleksionerne over andres udsagn satte deres egen situation i et andet perspektiv.

Medier

Under mit feltarbejde har der løbende været en debat i Folketinget og i medierne om op-takten til et bredt politisk forlig om lovændringen, der vil give fraskilte fædre bedre mu-lighed for at se deres børn og få del i forældremyndigheden. Denne debat har fortløben-de været meget berigende for mit arbejde, da jeg har kunne referere til artikler og ny-hedsudsendelser under de samtaler, jeg har haft med fædrene. I mange tilfælde har det været fædrene selv, der har refereret til nyhedsstof og medbragt udklip fra aviser og magasiner til samtalerne eller gjort mig opmærksom på artikler eller udsendelser over sms eller emails. Denne medieomtale om fraskilte fædres rettigheder, eller mangel på samme, har nuanceret vores samtaler i form af deres refleksioner over egen og andres situation.

Internettet

Under hele feltarbejdsprocessen har jeg løbende observeret den debat, der har været på de forskellige internetportaler⁹ angående forælderskab, faderskab og fædres rettigheder. Her har det været yderst informativt at betragte debattørernes indlæg i forhold til argu-mentation, kommunikationsform, pragmatisk tilbageholdenhed og/eller følelsesmæssig raserianfald. Meningerne er mangfoldige og svinger fra på den ene side være ekstreme (had mod det offentlige system i al almindelighed) og på den anden side yderst tolerante (forståelsen overfor de offentlige ansattes arbejdsforhold i særdeleshed). På visse af dis-se portaler deltog jeg som debattør uden at give mig til kende som studerende, da jeg ikke var interesseret i dette; portalerne var mit fristed, hvor jeg anonymt kunne involve-re mig uden akademiske forbehold eller stillingtagen til projektet. Denne form for ventil kom mig til gode i form af tilbagemeldinger på mine digitale indlæg, både ris og ros.

---

⁹ Se internetadresser i litteraturlisten.

Disse indlæg og tilbagemeldinger brugte jeg som debattemner under samtalerne med fædrene.

Manglende deltagelse

Som beskrevet tidligere har dette feltarbejde ikke taget sig ud som traditionelt antropologisk feltarbejde, hvor deltagerobservation har været den specielle metodiske tilgangsfarm. Min tilgang til felten har været i form af samtaler, interview, analyser af historiske, politiske og juridiske fremstillinger af feltet samt debatten i diverse medier. I denne form for feltarbejde er der ikke nødvendigvis en social kontinuitet mellem person, handling og kontekst, som lader sig *inklusivt* observere som et hele. Som antropologen Cecilie Rubow beskriver i *Ind i Verden* (2003: 231), så er *eksklusiviteten* i denne form for feltarbejde det, at det er feltarbejderen, som i vid udstrækning forbinder den fragmenterede felt. Der har ikke været mulighed for at observere eller deltage direkte i fædrenes forskellige konflikter med deres børns mor eller i tvisterne med det offentlige. Det er for mig heller ikke det primære ved denne felt. Det primære er, hvordan det enkelte individ italesætter og oplever situationen. Der, hvor jeg mødte fædrene var i samtalerum, hvor min metode var gentagende interviews af fædrene med fokus på forandringerne i deres individuelle livssituationer. Dog var der en måde, hvorpå jeg kunne 'observere' de forskellige fædres konflikter om samværet med deres børn, og det var ved at få aktindsigt. I 3 tilfælde fik jeg af fædrene udleveret den fulde aktindsigt i de respektives sagsbehandling i det offentlige system. Dette gav mig en enestående mulighed for at studere korrespondancen og afgørelserne mellem de implicerede parter (forældrene) og beslutningstagerne (de offentlige myndigheder). Jeg har fået indsigt i fædrenes *livsverden* som et resultat af fortløbende dialog og den sociale relation mellem *dem* og *mig* (Jackson 2006 [2002]: 23). For bedre at være i stand til at begribe tingenes tilstand om-

kring forældres samværskonflikter og de offentlige myndigheders rolle som beslutningstager, er det vigtigt at se, hvordan ideologier gennem en kulturhistoriske optik har ændret den kulturelle praksis. Og omvendt, hvordan den kulturelle praksis har haft indflydelse på skabelsen af de herskende ideologier. Jeg vil i det næste kapitel kort skitsere nogle få betydningsfulde kulturhistoriske perspektiveringer, som vil vise, hvilke tendenser, der har været medvirkende til at forme sociale praksisser og deres indflydelse på nutidens lovgivning.

3. Kulturhistoriske perspektiver

For at kunne undersøge tingenes umiddelbare sammenhæng er det vigtigt at se den nuværende kulturelle tilstand vedrørende faderskab i et kulturhistorisk lys. Jeg vil i det følgende afsnit derfor opridsede et grundlag til en forståelse af ændringerne af faderskabet gennem tiderne. Jeg sigter ikke tilnærmelsesvis mod en udbygget gennemgang, men ønsker at fremdrage særligt iøjefaldende og principielle træk. Takket være udgivelser om social- og kulturhistorie og feministisk litteratur, har vi fået et detaljeret kendskab til menneskers – dog mest over- og middelklassens – oplevelse af verden op gennem tiderne. Det er ikke kun vigtigt, fordi det tillader os at forstå baggrunden for nuværende sociale praksisser, forståelser, forestillinger og adfærd. Det er også vigtigt i den henseende, at det kan hjælpe os med at løsrive os fra vores forståelser af vores egen sociale verden og på denne måde stille spørgsmål overfor det, vi ellers tager for givet. Jeg vil her indenfor en begrænset plads give mit bud på de historiske faktorer, der har påvirket den kulturelle og historiske udvikling af synet på faderskab op gennem det 19. og 20. århundrede med hovedvægt på sidstnævnte periode. Dog vil jeg starte med et afsæt i det 16. århundrede med historikeren John Gillis fremlægning af faderskab i bogen *World of their own Making* (Gillis 1996 i Løkke 2003 [2000]), da denne periodes familiestruktur og syn på faderskab synes væsensforskellig i forhold til det 19. og 20. århundrede.

Det 16. århundrede

Familien – eller husstanden – varetog i 1500-tallet samfundets fundamentale interesse indenfor produktion og børneopdragelse såvel som uddannelses-, forsørgelses- og omsorgsfunktioner. Desuden tog familien sig af syge og gamle. Gillis beskriver et landbrugssamfund (også kaldet bondesamfundet (Ibid.: 53)) i 1600-tallets England, hvor der ingen skillelinie var mellem reproduktion og produktion, privat og offentligt. Familien

var samfundet, og slægten var altafgørende for den enkeltes overlevelse (Nielsen 1998: 42). Alt skete i tilknytning til husholdningen, og husholdningen fungerede som hjem, skole og mødested. Ifølge Gillis førte protestantismen under reformationen kristendommen tilbage til forestillingen om kun én skaber, og med dette fremstod Josef som forbilledlig faderfigur, der fortjente respekt. Samtidig afskaffede protestanterne Maria, den sidste livgivende moderfigur i dens kosmologi, hvorefter der kun var den ene skabende gud og hans jordiske modstykke, den gudfrygtige far, tilbage (Gillis 1996 i Løkke 2003 [2000]: 21). Feministen Suzanne Giese beskriver i sin bog *Moderskab* (2004) på samme måde reformationens hårde arbejde med at fortrænge Maria i Danmark. Kalkmalerier blev bl.a. malet over for at sætte en stopper for, at hun blev æret for at være den lidende moder og himmeldronning (Giese 2004: 54). Med reformationen og Luther bliver helgendyrkelsen afskaffet og dermed også Maria. Begrundelsen var, som den danske biskop Peder Palladius (1503-60) fortalte landets menigheder ”[...] at Maria ikke er almægtig men dødelig som os andre [...] derfor skal I holde op med af gammel munkevildfarelse at plapre Ave Maria” (Ibid: 55). Moderen underlægges nu manden i alle henseender, da mandens stilling som den dømmende og straffende myndighed styrkes og støttes af de nye religiøse kræfter:

”Forhen havde man befolket Himlen paa en Maade, der svarede til hvert Køn og hver Alder: Med Faderen, Himmeldronningen og Jesusbarnet [...] Men nu var Jomfru Maria forsvunden, Jesusbarnet blevet voksen. Den himmelske Familje bestod nu kun av voksne Mænd” (Holter et al. 1975: 39).

Gillis fortsætter med at beskrive faderen i det 16. århundrede som den aktive og skabende part under undfangelsen (Gillis 1996 i Løkke 2003 [2000]: 22). Moderen fødte, men det var faderen som skænkede liv, og det var ikke ualmindeligt at faderen var den, der mærkede undfangelsen i sin penis og i sin krop. Netop det, at børnene fra undfangelse var en del af faderens biologi gjorde, at graviditeten i lige så høj grad blev opfattet som hans anliggende. Han følte tilknytning til barnet, han mærkede smerten og de be-

kymringer, der opstod under graviditeten. Hvis en mand besvimele på et offentligt sted, kunne en kommentar være ”[...] *det er nok en vordende far*” (Gillis 1996 i Løkke 2003 [2000]: 22). I gamle dagbøger fra denne periode har Gillis fundet detaljerede beskrivelser om alt det, der har med barnet at gøre; fødsel, temperament, tab af mælketænder, søvn, pasning og barnets første skridt. Her bliver fædre beskrevet som dem, der styrede husholdet og dem, der var de primære omsorgspersoner, da de hele tiden stod til rådighed for barnet. De var omsorgsfulde, tilgængelige og sjældent langt væk. Derfor var der heller ikke behov for at sætte særlig tid af til barnet ”[I] *husholdet var arbejdet hjemme, der hvor familien havde til huse og derfor var alle for det meste til stede*” (Ibid.: 24). Fædre var omsorgspersoner, der beskyttede deres børn som et værn mod den ydre verden samt dem, der omfavnede børnene, legede med dem og læste eller fortalte historier om aftenen (Ibid.: 31). Faderen var med andre ord den, der bestemte over husholdet, hustruen, hjælpere og havde ansvaret over sine børn. Moderkærligheden, set igennem nutidig optik og forståelse, har ikke været udtalt på denne tid, og børn blev ofte flyttet rundt fra den ene amme til den anden (Giese 2004: 56).

Det 19. århundrede

I midten af 1800-tallet ændredes familiestrukturen og familieideologien væsentligt som følge af industrisamfundets opståen og migrationen fra land til by. Slægtens betydning mindskedes, og familiens betydning som produktionsenhed ændredes, idet manden ofte arbejdede uden for hjemmet. Familien opfattede sig stadig som et fællesskab ikke som to individer. Faderen skulle tage sig af familiens materielle behov, og moderen skulle tage sig af husholdningen og børnene. Familiens forsørgelsesgrundlag blev nu baseret på en fremtidig løn i stedet for egenproduktion (Nielsen 1998: 43). Man kan med andre ord sige, at dette århundrede blev en historisk periode, hvor kvinders altoverskyggende

livsopgave blev at være husmødre, mens mænd var forpligtet til at skulle forsørge. *Kernefamilien* – den lille familie bestående af far, mor og børn – havde set dagens lys og blev den normale familieform (Rasmussen 2004: 18). Det var en verden, der var skarpt opdelt, og der herskede en levende interesse for at afgrænse de to køns karakter eller dyder fra hinanden. Suzanne Giese beskriver, hvordan den tyske forfatter Karin Hausen udarbejdede en liste over *kønsskaraktererne*¹⁰, som de blev beskrevet i medicinske, pædagogiske og psykologiske skrifter i det 19. århundrede. Af listen fremgår det, at mænd er bestemt til et ydre, aktivt, kraftfuldt, viljestærkt, tappert, magtfuldt, rationelt og fornuftigt liv, mens kvinder er bestemt for et indre, passivt, svagt, resignerende, beskedent, kærligt, emotionelt og fornemmende liv (Giese 2004: 165). Kvindens plads var i hjemmet eftersom kvinden var skabt til at være moder. Maskuliniteten forandrer sig afgørende i denne periode. Social åbenhed, et udtryksfuldt følelsesliv, åbenlys ømhed, gråd og kærlige venskabsforhold mellem mænd er ikke længere tilladt inden for rammerne af det såkaldte maskuline udtryksregister. Manden bliver indelukket, da han skulle holde ulykkelige og vanskelige oplevelser for sig selv (Løkke 2003 [2000]: 92). Manden blev den eksterne enhed i forhold til hjemmet, den såkaldte *fraværende far*, og den generelle formodning var, at hvor manden kunne have seksuelle relationer før og ved siden af ægteskabet, var der strenge sanktioner overfor kvinder, der forsøgte at følge den samme kurs/lyst. Dette var funderet på den patriarkalske standard, under hvilken middelklassekvinder var mandens ejendom og blev overgivet fra far til ægtemand (Richards 1990 [1987]: 24). Det var en verden af store kontraster og modsætninger indenfor og imellem de separate sfære, såsom arbejde og hjem, som udvikledes under industrialismen. Hjem var et sted, hvor manden kunne slappe af og lade op, før han igen skulle ud og tjene

---

¹⁰ Den samme form for kønsskarakteristik beskrives af den amerikanske antropologi David M. Schneider i bogen *American Kinship: A Cultural Account*. Her analyserer han amerikanernes opfattelser af det amerikanske slægtsskab. Her beskrives de samme opfattelser, at mænd er bestemt til det ydre og rationelle, og kvinder er bestemt til det indre og emotionelle (1968: 41).

nationen og arbejde (Richards 1990 [1987]: 25). Samtidig er det en periode, hvor den victorianske puritanisme med dens køns- og åndelige snæversyn dominerer kvinderne i højere grad end mændene; lystbetonet adfærd, især hvis den var af seksuel karakter, var tabu, og uddannelse af kvinder sås ikke som nødvendigt, da det intellektuelle og akademiske var værdier for manden. Kvinder, der ville uddanne sig, ville miste deres kvindelige identitet. Hvis ikke de opgav deres forehavende, ville de falde omkuld med vand i hjernen ”[...] transmogrified into a sort of ”female Quasimodo”: tiny body, enormous swollen head, a brazen parody of an intelligent tadpole” (Singly 1993: 43). Opdragelsesmønstrene af børn kan bedst karakteriseres ved den fysiske og psykiske distance mellem forældre og børn. Der var en meget kort periode med amning, og derefter blev børnene opdraget af tjenestefolk eller ammer under vejledning af mødrene. Måske så faren barnet om morgenen under morgenmaden, men ikke om aftenen, da barnet var lagt i seng, længe før faren kom hjem fra arbejde (Ibid.: 27). Ægteskabets formål som institution blev i denne periode set som ikke mere end reproduktion; børneavl og streng opdragelse. Skilsmisse blev en civil sag, og ved skilsmissesager blev forældremyndigheden til børnene som oftest tillagt faren (Nielsen 1998: 43).

Det 20. århundrede

Efter Den Første Verdenskrig var gode råd til forældre om børn og opdragelse domineret af den psykologiske videnskab, hvor moderen blev placeret som den centrale person i barnets liv, ansvarlig for udviklingen af barnets karakter og mest vigtigt, for alt hvad der kunne gå galt. Rutine og regelmæssighed var vigtige i børneopdragelse og det var vigtigt for moren være opmærksom på sine egne følelser og aldrig ”[...] give in to the baby” (Richards 1990: 28). Det blev i England udtrykt på følgende måde:

“Obedience in infancy is the foundation of all later powers of self-control yet it is the one thing the young mother nowadays is most inclined to neglect. Instead of

gently, wisely and firmly regulating her baby's habits and conduct, she tends to allow him to have his own way and to rule her and the whole household [...] the establishment of perfect regularity of habits, initiated by 'Feeding and Sleeping by the Clock' is the ultimate foundation of all-round obedience. Granted good organic foundations, truth and honour can be build into the edifice as it grows" (Truby King 1925 i Richards 1990 [1987]: 28).

En populær jordmoder og forfatter til en populær bog om børneopdragelse var klar over vanskelighederne:

"Mother must learn to vanquish many natural little temptations. She does not always want to part with her baby when he has finished a meal. She loves to feel his drowsy head nestling against her breast. But she must let sense triumph over sentiment, for her baby's sake. Immediately he has finished a meal he should be laid in his cot [...] a baby will require no 'patting' or rocking, which is so exciting and therefore dangerous to the nervous system: no dandling, no singing to sleep [...] Closely linked up to the habits of feeding and sleeping come that of breathing THROUGH THE NOSE" (Mrs J. Langton Hewer 1922 i Richards 1990 [1987]: 28).

Faren spillede en meget lille rolle i det daglige familieliv. Nogle rådede moren til at være forsigtig med at involvere faren i opdragelsen af børn. Med den voksende indflydelse af psykoanalytikerens Sigmund Freuds teorier, blev faren yderligere sat ud på et sidespor. En engelsk forfatter til bøger om kvinder og familie formulerede det således:

"The mother is the first love-object and the supreme importance [...] but the other parent, the superfluous father comes both as interrupter and friend in this mother-child circle. He plays with the children, opens up new delightful ways of interest [...] But he is also a disturber [...] at a very early age jealousy of the father begins to stir and unsettle the nursery peace [...] No science is so difficult or so important as psychology. It is because parents do not understand their own minds or the minds of their children that they make such mistakes" (Mrs C. Gasquoine Hartley 1924 i Richards 1990 [1987]: 29).

Med Freuds teorier betød det, at moren fik pålagt et endnu større ansvar for børnene end før i og med, Freud især rettede søgelyset mod morens omsorg for det lille barn (Giese 2004: 206). Med Freuds *opdagelse* af det ubevidste og den tidlige barndoms betydning for normal udvikling, blev opmærksomheden rettet mod moren som den ansvarlige og dermed den primære omsorgsperson. Den engelske freudianer B. Russel

opfordrede til, at opfostring af børn skulle foregå med moren som det absolutte udgangspunkt:

“No doubt the ideal father is better than none but many fathers are so far from ideal that their non-existence might be a positive advantage to children” (Russel 1929 i Richards 1990 [1987]: 29).

Det er ikke svært at forstå hvorfor disse *opdragelsesmanualer* fra 1920'erne appellerede til psykologien for at legitimere deres udviklingsteorier. Men det er meget mere uklart, hvorfor faderskab sås som en uvigtig institution eller, hvorfor der var sådan et fokus på nødvendigheden af moderens undertrykkelse af sine følelser overfor, og kontakt til, barnet. Vi ser her, at det mandlige skabelsesprincip er blevet erstattet med et kvindeligt. Der opstår en ny *nærhedsmytologi* om moderen. Moderen bliver den livgivende og skabende instans i familiens rum. Kvinden bliver samfundets vigtigste socialiseringsmekanisme. Dette ideal finder først og fremmest sit symbolske udtryk i moderens bryst, der opfattes som selve kilden til det gode og kærlige (Løkke 2003 [2000]: 93), da brystmælk er den primære moderlige substans, som giver følelsen af ”[...] *induring diffuse solidarity*” (Schneider 1968: 50f).

Videnskaben

Som ovenfor vist, har begyndelsen af det 20. århundrede været præget af psykologiske teorier, hvor fokus har været på børns udvikling sammenholdt med morens overlegenhed: For at have et godt liv med optimale udviklingsbetingelser, skal et barn være tæt på dets mor, og helst kun dets mor. Disse teorier¹¹ udbyggedes med tiden op igennem det 20. århundrede og havde sit udspring i Freuds psykoanalytiske teori, hvor faren til barnet sås som uønsket eller et direkte forstyrrende element i forholdet mellem barn og mor

---

¹¹ For yderligere diskussion og indsigt se bl.a. Bowlby 1958; Mahler 1968; Spitz 1950; Winnicott 1964. Jeg vil ikke gå yderligere i dybden med deres teorier, men blot give en kort redegørelse for at skitsere den psykologiske påvirkning af den vestlige kultur gennem det 20. århundrede i forholdet far-barn-relation.

(Freud 1949). Den omtalte teori er den såkaldte *Attachment Theory* eller *Tilknytningsteorien* som den bliver kaldt på dansk. Konceptet bag teorien eller ideologien kan formuleres i form af to simplificerede antagelser:

- Siden en kvinde og *hendes* (min kursiv) barn hører sammen biologisk, hører de også sammen psykologisk. Den såkaldte psykobiologiske sammenhæng: *Symbiosen*.
- Siden kvinden *altid* (min kursiv) har draget omsorg for børn, skal de fortsætte med det (Jalmert 1993: 77).

Ovennævnte simplificerede antagelser blev fremlagt på EU-konferencen *Fathers of Tomorrow* i København i 1993 af mandeforskeren og docent ved Stockholms Universitet Lars Jalmert. Her viser han, hvordan fædres ændrede relationer til deres børn til en vis grad er reflekteret i forskellige psykologiske udviklingsteorier. Og det er selv om de er blevet anfægtet af senere forskningsresultater¹²:

“However, for various reasons some theories are more persistent than people’s views in real life. This means that arguments can still be heard in favour of theories which are actually obsolete and in fact just preserves old attitudes” (Jalmert 1993: 76).

Ifølge Jalmert har de tidlige forskere indenfor udviklingspsykologien antaget teorien på formodninger om mor-barn samhørighed for så efterfølgende at arbejde ud fra denne præmis i stedet for, at afprøve teoriens holdbarhed på empirisk vis. At visse af disse udviklingspsykologiske teorier er baseret på fejlagtige spekulationer er også blevet fremlagt og fremhævet af psykologerne Phoenix og Woollett i bogen *Motherhood, Meanings, Practices and Ideologies*:

“Psychology, particularly development psychology, has provided support for ideas on motherhood that are held by many politicians, pediatricians, obstetricians, and popular writers. It has done so because many psychologists keep their own experience isolated from their research in the name of scientific objectivity. Yet although they consider themselves to be using objective measures, they take ‘common-sense’ ideas about motherhood for granted without recognizing that these have specific ideological underpinnings” (Phoenix and Woollett 1991: 20 i Jalmert 1993: 77).

---

¹² Se fx Haavind 1987; Sommer 1984.

Psykologen Dorothy Dinnerstein (1976) og sociologen Nancy Chodrow (1978) har senere formuleret andre alternativer til *Attachment Theory*. Disse teorier adskiller sig ikke synderligt, men de er knap så deterministiske. Det væsentligste punkt er, at samværlængden mellem forældre og barn er medvirkende til at skabe tilknytningen. Det vil sige, at den af forældrene, barnet er hyppigst sammen med, er den som barnet knytter sig til. Da barnet som regel er mest sammen med sin mor i de tidlige faser på grund af amningen, knytter barnet sig mest til moren. Dette gør, ifølge Jalmert, at moren får total magt over barnet i denne periode (1993: 79). Også andre forskere¹³ – ud over ovenstående – har gennem de sidste 30 år tilbagevist ovenstående teori om den *symbiotiske* tilstand mellem mor og barn gennem grundige far-barn-studier. Disse studier har vist, at den forælder, der har mest tid sammen med sit barn, bliver den primære omsorgsperson i barnets øjne. Dette er ikke en biologisk betinget tilstand, der tilgodeser det ene køn frem for det andet.

Det retlige

Ændringerne i familieideologien med moren som den primære omsorgsperson kom til at ligge til grund for omfattende ændringer i familielovgivning og følgende i den danske retspraksis op gennem 1920'erne; med de liberalistiske frihedsidealer, og kvinders spæde frigørelse, blev familieideologien centreret om ligestilling og selvstændighed, hvor begge ægtefæller blev synlige (Nielsen 1998: 43). I 1922 blev Lov om ægteskabs indgåelse (Ægteskabsloven) gennemført som en del af de store ægteskabsreformer, der blev iværksat i starten af det 20. århundrede, og i 1925 blev Lov om ægteskabets retsvirkninger (Retsvirkningsloven) gennemført (Rasmussen 2004: 19). Med disse love blev der *formelt* indført *lighed* mellem ægtefællerne under ægteskabet, der blev verdsliggjort og

---

¹³ Fx Hewlet 1992; Lewis and O'brien 1990 som jeg senere vil inddrage i mine diskussioner.

set som en kontrakt mellem ægtefællerne. Ægteskabsloven gjorde det formelt muligt, at blive skilt og gifte sig igen, og til et samliv uden for ægteskabet, selv om det i praksis var vanskeligt. Det var ikke længere et krav, at parterne i en skilsmisse skulle have en kongelig bevilling for at blive skilt, da det blev de offentlige myndigheder, statsamtene og domstolene, der skulle forestå skilsmisserne. Skilsmissen kunne uden videre gives, når ægtefolkene var enige, eller på den ene ægteparts begæring, hvis der var tale om utroskab, eller hvis de ægteskabelige forpligtelser blev misligholdt, og dette kunne bevises i retten (Rasmussen 2004: 20). På samme måde som Ægteskabsloven, kan Retsvirkningsloven betegnes som en milepæl inden for dansk lovgivning, der stadig som helhed udgør grundlaget for ægteskabets retsvirkninger. Mandens enerådende stilling overfor hustruen og børnene blev afskaffet, og hustruen fik desuden retten til at få tilkendt forældremyndigheden overfor børnene. Man kan sige, at farens magt over familien som autoritær fader bliver overtaget eller lagt over til staten efter skabelsen af industrialiseringens timelønsarbejder. Ydermere skete der en grundlæggende formel formueretlig ligestilling, da forsørgelsespligten under ægteskabet blev gjort gensidig mellem ægtefællerne (Nielsen 1998: 43). I perioden fra mellemkrigsårene til 1968 skete der ikke nogle nævneværdig forandringer indenfor det familieretlige område. I denne *familierettens lykkelige periode* (Ibid.) var der ro omkring familieretten. I 1969 blev Retsvirkningsloven *moderniseret* (Rasmussen 2004: 20) så det blev væsentlig lettere at få adgang til separation og skilsmisse end tidligere, hvor man i retten skulle kunne bevise sin ret til et samlivsbrud. I tiden efter Den Anden Verdenskrig og op gennem 1970'erne blev der ikke gennemført større reformer i ægteskabsretten. Og dette på trods af, at der var sket omfattende ændringer i samfundet i form af velfærdsreformer der bl.a. sikrede den sociale tryghed og sundhed i befolkningen og gav længere skolegang (Giese 2004: 235). Der var sket omfattende ændringer i samlivsformerne, kvinderne var kommet ud

på arbejdsmarkedet, og en voksende *reel* ligestilling mellem kønnene havde set dagens lys. Selv om ligestillingen havde været præsent i vores samfund som begreb siden 1960'erne, blev det først ved reformen af Myndighedsloven i 1985 indført, at ugifte forældre kunne aftale fælles forældremyndighed med statsamtets godkendelse:

”[Derved] fik de også fælles værgemål over barnet. Fælles forældremyndighed var et tilbud til enige og samarbejdsvillige forældre om at udøve forældremyndigheden i fællesskab, uanset om de var gifte, separerede eller skilte. Desuden skete der ændringer i reglerne om samværsret, så det blev uden betydning for adgang til samvær med et fælles barn, om forældrene havde været gift med hinanden. Endelig blev der indført en pligt for statsamtet til at tilbyde børnesagkyndig rådgivning ved konflikter mellem forældre om forældremyndighed eller samvær. Signet hermed var, at familien selv blev i stand til at løse de konflikter, som opstår ved den ændrede situation i familien” (Rasmussen 2004: 22).

Før denne reform havde det været af stor betydning, hvorvidt forældrene havde været gift i forhold til farens ret til at se sit eget barn. I 1995 blev Myndighedsloven dog ophævet for at blive erstattet med Lov om forældremyndighed og samvær (Ibid.). Formelt blev der åbnet mulighed for at statsamterne kunne udfærdige samværsresolutioner til forældre, der ikke selv var i stand til at løse samværskonflikter i mindelighed i forhold til, hvor meget samvær barnet skulle have med de respektive forældre. Samtidig tillagde man statsamterne beslutningskompetencen til at kunne fastsætte anden kontakt end samvær, såsom brev- og telefonkontakt.

Opsummering

Jeg har i dette kapitel opridset et grundlag for forståelse af ændringerne af faderskab gennem tiderne. Opfattelsen af forældreskabet i almindelighed og faderskabet i særdeleshed har ændret sig fra det 16. århundrede til i dag. I kraft af den religiøse udvikling blev kvinden underlagt manden, og faren blev set som den, der skabte liv, samt som omsorgsgiver overfor børnene. Farens biologi gjorde, at graviditeten i lige så høj grad blev opfattet som hans anliggende. I det 19. århundrede er familien transformeret fra at være samfundet som produktionsenhed til at være en del af samfundet, hvor manden bliver udearbejdende lønmodtager og kvinden tager sig af hjem og børn. Opfattelsen af forældreskabet ændrede sig fra at være et anliggende for manden til helt og holdent at være kvindens opgave; *kernefamilien* havde set dagens lys. Endvidere ændres opfattelsen af manden som et følelsesmæssigt væsen, hvor ulykkelige og vanskelige oplevelser er noget, som manden skal holde for sig selv. Manden bliver den eksterne enhed i forhold til familien – den såkaldte *fraværende far* – og morens plads er i hjemmet, da hun bliver opfattet som skabt til at være mor. Dog følger børnene faren ved skilsmisse, da forældremyndigheden bliver tillagt ham. Ændringen af opfattelsen af forældreskabet kan ses som et samspil mellem kulturelle praksisser og ideologier, der har påvirket hinanden over tid, hvilket indenfor psykologien var med til at skabe *nærhedsmytologien* om moderen op igennem det 20. århundrede. Med Freuds teorier bliver faren sat ud på et sidespor som omsorgsgiver og moren bliver tillagt pligten og retten til at tage sig af børnene ud fra teorier og ideologier om den såkaldte *psykobiologiske* tilstand mellem mor og barn; *symbiosen*. Ændringerne i familieideologien med moren som den primære omsorgsperson kom til at ligge til grund for omfattende ændringer i familielovgivningen og dansk retspraksis. Farens rolle som autoritær fader bliver overtaget af staten, der gennem love regulerer familien; moren kan nu få tilkendt forældremyndigheden.

4. At være far

For at kunne skabe mig den nødvendige indsigt i de enkelte fædres oplevelser, har jeg fokuseret på fædrenes følelser, erindringer, erfaringer, beretninger og dialoger, som handler om de glæder, sorger, håb, længsler, opture og nedture, de forbinder med faderskabet. Jeg fokuserer på, hvordan fædre oplever dette ud fra deres egen kronologi, startende fra, hvornår tanker og ønsker om børn først opstod, samt deres forestillinger om det kommende faderskab og relationen til barnet¹⁴. I denne fase af livet, der går forud for faderskabet, har forestillingerne – for størstedelen af fædre – været, at de skulle være opdragende, deltagende og aktivt involverede omsorgsforældre i alt lige fra ble-skift og madlavning til barnets fritidsinteresser, skolestart og sygedage. Et liv, hvor det, at være far skulle være en identitetsmarkør i forhold til omverden, hvor den enkelte ikke længere 'kun' var søn og kæreste eller ægtemand, men nu var far til sit eget barn, samt omdrejningspunktet for barnets liv. At skulle være far har også været ensbetydende med retten til at være del af sit barns liv i kraft af forældreskabet. Yderligere fokuserer jeg på fædrenes forskellige oplevelser og erfaringer ved deres børns fødsel og måden hvorpå arbejdsdelingen mellem fædre og mødre er foregået efter fødslen, med fokus på barselsorloven. Sidst i kapitlet fokuserer jeg på påstanden om, hvorvidt biologien determinerer samhørigheden mellem mor og barn via et *naturgivent* instinkt. Er dette et universelt fænomen, der kan observeres i kulturer overalt i denne verden? Her benytter jeg mig af tværkulturelle studier, hvori forskelligheden af faderskab mellem diverse kulturer belyses. Jeg benytter mig her af antropologerne Vishvajit Pandya og Karen Endicott i antolo-

---

¹⁴ I respekt for den kronologi, som fædre har haft i beretningerne om deres levede liv – fra tanken om at få børn, over kampen om samvær med deres børn gennem det offentlige system, til det reducerede samvær med deres børn – vil jeg holde mig til denne kronologiske orden specialet igennem. Nogle af grundene til kronologien i beretningerne har været, ifølge enkelte fædre, at denne erindringsform er medvirkende til at holde en hukommelsesstruktur ved lige i en verden, der til tider føles uoverskuelig i konflikterne med barnets mor og de offentlige myndigheder. Andre hævder, at denne beretningsform sker pr. automatik, da de oplevelser de har haft gennem tiden, som far efter samlivsbrud, har ”*ætsset sig ind i hukommelsen*”, og er medvirkende til at de kan huske hændelserne med datos nøjagtighed.

gien *Father-child Relations – Cultural and Biosocial Contexts* (Hewlett 1992). Her viser de en antropologi, der omhandler faderskabets rolle i deres børns liv, samt egaliteten kønnene imellem blandt stammesamfund, hvor de har bedrevet deres forskning.

Ønsker og forestillinger om børn

At være far er ikke kun et fænomen, som opleves og erfares i ren fysisk biologisk forstand; det er også at have forestillinger om børn og det at være far; at ønske sig et barn; at planlægge at få børn. Som en af fædrene sagde under en af vores samtaler: *"Jeg har altid ønsket mig at få børn, så i den forstand, så har jeg altid været far!"*. Ønsket og forestillingerne om at få børn har for visse fædre gået hånd i hånd i det meste af deres liv, og som nogle af fædrene beretter:

"Altså, jeg har hele tiden vidst, at jeg ønskede at få børn, det har altid ligget i mig. Det er et spørgsmål om, hvilke værdier man har i livet ikk? Og jeg opfattede mig helt klart som et familiemenneske, et parmenneske .. altså med børn."

"Nu har jeg jo altid været glad for børn og har altid ønsket mig børn, men nu havde jeg på daværende tidspunkt en kone, der var fire år yngre end mig, ellers havde jeg haft børn meget tidligere på det stadie. Hun var 14 og jeg var 18 eller hun blev 15 lige efter. Så det var rimelig tidligt. Så efter et par år var jeg allerede begyndt at tænke på børn sammen med hende, men det var hun så ikke helt, fordi hun lige skulle have en uddannelse, inden vi så kunne binde os med nogle børn."

Hos andre af fædrene er ønsket om børn opstået gennem mødet og oplevelser med børn, hvor disse har været en væsentlig motiveringsfaktor i forestillingerne om et kommende faderskab:

"Hvis jeg skal dykke langt tilbage i tiden, så første gang jeg tænkte på at ville have børn, det har været i 8. klasse, og der var vi på noget skoleudveksling med vores svenske venskabskole i Borås. Og den familie som jeg boede hos, de havde nogen små lyshårede svenske sommerpiger, der drønedede rundt, så det var totalt fortryllende, og der tænkte jeg, at en eller anden dag, så vil jeg have børn, fordi det var da bare noget af det flotteste, der fandtes."

"[...] jeg boede jo så alene der i Tyskland, og jeg husker meget tydeligt, at jeg stod i et stort supermarked en lørdag formiddag og .. før det havde børn altid været lidt larmende i mine øre. Men jeg stod der i køen og kiggede på en mor med sit

barn og følte helt klart en meget positiv oplevelse af denne her familiære relation. Da startede det, det var meget tydeligt, nu var jeg helt klar til at få børn!”

Ønsket om børn er ikke noget, som har været ’iboende’ eller er kommet gennem oplevelser med børn for alle fædre. Nogle af de fædre, jeg havde samtaler med, berettede, at ønsket om børn først var opstået efter mødet med deres barns mor:

”Tanker om børn? Det fik jeg, da jeg mødte min x-kone, og hun sagde, at betingelserne for, at hun ville giftes med mig det var, at hun minimum ville have to børn. Og der sagde jeg så, at det skal jeg så se om jeg kan klare. Så jeg vidste, da jeg blev gift med hende, at vi skulle have børn sammen.”

”Jeg mødte hende (barnets mor) i 1999 og blev voldsomt forelsket i hende og tænkte: ”Hende vil jeg have børn med” ellers har jeg aldrig tænkt på det før [...] hun var helt vild, så vi var ret enige om det (at få børn). Og efter at vi havde kendt hinanden i to måneder, var vi hos hendes familie for første gang, hvor der var mormor og morfar og alle til stede, og så sagde hun pludselig højt: ”(Faren) og mig, vi skal snart have børn” .. så blev der tavshed!”

Blandt de 36 fædre, jeg har haft samtaler med, var der to, som ikke havde haft ønsker om børn, eller havde været med i planlægningen af dem:

”[...] fordi, at det gik så hurtigt ..øh.. altså jeg mener, hun havde jo ønsker om børn, men sagde ikke noget om det ikke til mig .. så havde jeg faktisk ingen forestillinger, men jeg var selvfølgelig nervøs for om jeg ville kunne slå til .. altså ikke det praktiske for nu er jeg praktisk anlagt, men sådan kærlighedsmæssigt og omsorgsmæssigt.”

Som ovenstående viser, så er gruppen af fædre ikke en homogen gruppe, der har haft det samme udgangspunkt i ønsket om at få børn. Ønsket eller tanken om børn har manifesteret sig på forskellige stadier af fædrenes liv, men fælles for dem alle er, at da graviditeten var en realitet, begyndte de, alle som en i tiden under graviditeten, at have positive og forventningsfulde forestillinger om det kommende faderskab. Fædrenes forestillinger om faderskabet kredser bl.a. om at være en kærlig, omsorgsfuld og aktiv far, der deltager i deres børns liv. De ser sig selv som en vigtig del af deres børns liv, samtidig med at børnene er en vigtig del af deres liv. At involvere sig i børnenes liv er for fædrene en væsentlig faktor for udlevelsen af deres faderskab:

"[...] jeg havde bl.a. forestillet mig selv som far, at jeg gerne ville være en meget kærlig og aktiv og involveret far. Altså være en del af min børns hverdag og det har altid været meningen for mig. Det har altid stået for mig som en dybtliggende kvalitet at være en del af mine børns liv og hverdag, ikke så man nødvendigvis skal styre og blande sig i alt mens man er der, men bare det at være sammen med dem .. du ved, lige fra snotnæse og kram til at lave mad og gå til sport."

"[...] før jeg mødte hende (barnets mor) havde jeg ingen forestillinger om det, stort set ikke, overhovedet ikke. Så da hun blev gravid, så fik jeg selvfølgelig ideer og sådan noget. Det som jeg syntes var vigtigst, og synes er vigtigst stadig, det er at give kærlighed og omsorg og tryghed og tilstedeværelse. Der skal ikke være nogen tvivl for barnet om at man er der, altid og barnet skal føle sig tryk sammen med en."

Samtidig er der også et behov for at være i stand til, at kunne drage omsorg for barnet på egen hånd og/eller i fællesskab med barnets mor:

"[...] jeg har jo altid haft den der forestilling med, at når jeg fik børn eller barn så skulle jeg jo være med. Jeg har jo altid haft det sådan, at jeg skulle kunne klare mig selv både med bleskifte og med mad og med tøj og med skole. Jeg skal med på hele stadiet fra bunden af. Det skal være sådan, at jeg deltager på lige vilkår som moren med alle de ting, der nu er."

"[...] jeg havde altid forestillet mig at vi skulle være fælles om forælderrollen aldeles og på alle måder [...] vi have en fælles opfattelse om fælles opdragelse. 100% enighed om det."

Ud over forestillingerne om at være en kærlig involveret omsorgsperson, voksede følelsen af overskud og glæden over at skulle være familie:

"Ja, jeg følte et kæmpe overskud. Utroligt overskud til at tage mig af, give kærlighed og beskytte og drage omsorg. Jeg følte et utroligt overskud, jeg havde utrolig lyst til det, og var parat til den der sammenhørighed og familierelation. Jeg husker meget tydeligt det der med en erkendelse om, at det er sgu det her livet det drejer sig om. Det der med at tage sig af et barn og se barnet udvikle sig .. altså det var en erkendelse, helt klart en erkendelse .. det er livet i højeste potens."

Som samtalerne med fædre skred frem, viste der sig et billede af forestillingerne om det at blive far, der var forbløffende enslydende; det, at skulle være omsorgsperson for et lille nyt menneske, der skulle læres at leve livet under en forælders beskyttende vinger. Fædrene var af den opfattelse, at de som udgangspunkt var lige-værdige omsorgsgivere i forhold til barnets mor. Det var ikke et spørgsmål om at konkurrere med barnets mor om barnets gunst eller som udgangspunkt at skulle være bedre end moren

som omsorgsgiver og opdrager. Men derimod at være i stand til at tage sig af barnet under samme sociale præmisser som moren.

Aftaler om barsel

Tiden op til fødslen var for de flestes vedkommende en tid, der var præget af hektisk aktivitet på hjemmefronten såvel som på arbejdet. Hjemmet skulle gøres klar til den lille nye; børneværelse skulle etableres og indrettes, inventar måtte købes eller produceres, og familie og omgangskreds blev konsulteret angående børnetøj, børnemøbler og legetøj. Arbejdet og arbejdstiden begyndte at presse sig på, da denne ændring af livsførelse og identitet – fra et liv i form af krævende arbejdsopgaver eller overarbejde, til et liv, hvor familien blev prioriteret – ville komme til at have en meget stor indflydelse på de fremtidige arbejdsrutiner. Nogle havde brugt arbejdsbyrden, i form af overarbejde, til at spare afspadsering sammen. Og med deres ferie kunne de bruge den optjente tid som en forlængelse af deres i forvejen sparsomme barselsorlov¹⁵. En af fædrene havde sparret tre måneder, tre uger og tre dage sammen, som han brugte sammen med sin nyfødte og barnets mor, da ønsket om samvær med sin nye familie var ”[...] en fantastisk mulighed, der måske aldrig kommer igen.”. Andre havde ikke denne mulighed for at samle overarbejdstimer til barsel, da deres arbejde havde en større regelmæssighed og struktur, hvad arbejdstider angår. Disse fædre havde kun de to uger, de fra politisk hold havde fået mulighed for at tage, sammen med deres ferie. En af de faktorer, der besværlig-

---

¹⁵ Lov om ret til orlov og dagpenge ved barsel (**Barselloven**), Kapitel 4. Ret til fravær i forbindelse med graviditet, fødsel og adoption.

Ret til fravær under graviditet, § 6. En kvinde (Kvinden er her, ifølge loven, endnu ikke mor. Min kommentar) har ret til fravær fra arbejdet på grund af graviditet, når der skønnes at være 4 uger til fødslen. § 7. En moder har ret og *pligt* (min kursiv) til fravær i de første 2 uger efter en fødsel. Herefter har hun ret til fravær i yderligere 12 uger. Stk. 3. En fader har ret til fravær i 2 sammenhængende uger efter fødslen eller efter modtagelse af barnet i hjemmet eller efter aftale med arbejdsgiveren inden for de første 14 uger efter fødslen.

Ret til fravær under forældreorlov. § 9. Efter den 14. uge efter fødslen eller modtagelsen af barnet har hver af forældrene ret til forældreorlov i 32 uger. Faderen har dog ret til at påbegynde forældreorloven inden for de første 14 uger efter fødslen (www.familiestyrelsen.dk/4/lovgivning/).

gjorde en længerevarende barselsorlov for størstedelen af de medvirkende fædre, kan fremlægges som en dobbelt problematik: På den ene side prioriterer Barselsloven 14 ugers barsel til den nybagte mor og to uger til den nybagte far, og ud over denne barselsorlov har forældrene 32 ugers såkaldt forældreorlov til deling. Dette vil sige, at på den ene side er der lovhjemmel for, at faren kan holde op til 32 ugers forældreorlov, da delingen af denne aftales af forældrene i mindelighed. På den anden side var begge forældrene internaliseret med *modermyten* (Se kap. 3), hvor morens pligt og ret til samvær med barnet forlænger lovens ord om retten til samvær. Samtaler mellem disse forældrepar, hvor fædrene udtrykte ønsker om at dele forældreorloven med deres børns mor, så de derved ville få mere tid sammen med deres børn, resulterede i argumentationer om, at da mor og barn er i *symbiose*, så har moren og barnet brug får al den tid sammen, som de overhovedet kan få. De fleste fædre havde en ambivalent følelse overfor denne løsning, da denne, for de fleste fædre, ikke stemte overens med deres følelser og forventninger over for barnet, samt det samvær, de ønskede. Som en far sagde:

”Jeg var bare pisseforvirret ..øh.. hun var bare helgarderet, ikk? det var ligesom bøjet i neon, at de hørte sammen: Psykologerne sagde det og loven (Barselsloven) sagde det .. altså, sådan var det bare [...] da jeg så sad der og læste (Bogudgivelser om forældreskab og barnets behov), så var det bare som om at JEG var unormal, for overalt der stod der bare at ”Mor og barn der og støt hende der”, okay .. fint .. ”Men hvor fanden står mine følelser beskrevet?””

Resultatet blev for de fleste, at forældreorloven skulle afholdes af barnets mor og, at faren blev den, der skulle gå på arbejde og med sin indkomst forsørge familien; en såkaldt *breadwinner* (Hewlett 1992: xi; Madsen et al. 2002: 36). Jeg blev anbefalet nogle af de bøger, som fædrene omtalte, og kunne ved selvsyn læse de forklaringsmodeller om forældreskab, som disse bogudgivelser beskrev. Jeg vil tage udgangspunkt i to udgivelser af nyere dato for at vise, hvilke forestillinger om forældreskab, der bliver beskrevet i dag. I *Politikens bog om børnehavebarnet* (2004), hvor udgangspunktet er at give en forståelse af barnet som et aktivt og nysgerrigt væsen, beskriver børnepsykologen

Grethe Kragh-Müller morens betydning for barnet således: "[...] undersøgelser viser, at den grundlæggende tryghed, omsorg og beskyttelse, barnet får fra sin mor, har stor betydning for barnets udvikling" (2004: 164). I Gyldendals bog om børns udvikling (2004) bliver farens betydning for barnet beskrevet af udviklingspsykologen Arne Poulsen, som værende ydelser af "[...] følelsesmæssig, praktisk og økonomisk støtte til moderen, så hun kan give barnet udviklingsstøttende omsorg. Hvis han ikke gør det, er det en risikofaktor i barnets liv" (Ibid.: 17f). Ydermere argumenterer Poulsen for, at barnet behøver udviklingsstøttende omsorg direkte fra sin far, men at denne støtte er en beskyttelsesfaktor, hvis moderens omsorg er utilstrækkelig (ibid.: 18). Det bemærkelsesværdige i disse udgivelser er, at faren, eller manden, bliver fremstillet som sekundær omsorgsperson i forhold til kvinden, og at *mand*, *kvinde*, *far*, *mor* og *barn* bliver fremstillet som entydige universelle og homogene begreber, der ikke tager højde for kulturel diversitet og individuel forståelse af den enkeltes livsverden og selvforståelse. Der bliver ikke taget højde for, at kønsrollerne er i forandring, og at såkaldt *traditionelle* former for praksis blandt mænd og kvinder er begyndt at vige for nye former af *social* praksis; en *mandet* adfærd er ikke noget som *mænd* har, det er noget som nogle mænd og kvinder gør i givne situationer (Hjort og Nielsen 2003: 14). Denne holdning og fremstilling af mænd som sekundære omsorgspersoner bliver yderligere understreget i håndbogen *Når du bliver far* (Bonde et al. 2002 [1994]). Her beskriver forfatteren Bo Green Jensen om en hændelse, hvor han foreslog redaktøren af bogen *Forløsning*, i hvilken 7 kvinders fødselsoplevelser beskrives, at udgive en lignende bog om fædres oplevelser. Hendes svar var ifølge Green Jensen: "*Det er jo ikke så interessant, hvad bipersonerne føler*" (Ibid.: 10). Her bliver mænd endnu engang opfattet som sekundære i forhold til følelser omkring deres børns fødsler, og omsorgsbegrebet bliver som udgangspunkt kvindeligt konnoteret.

En anden, men ikke mindre væsentlig faktor til ikke at dele forældreorloven var den økonomiske; nogle af fædrene tjente mere end deres børns mor, andre havde ringere barselsaftaler på deres arbejdsplads end deres børns mor. Da mange havde købt en større bolig for at få plads til familieforøgelsen – og derved etableret gæld – eller i forvejen boede i dyre boliger, blev udfaldet, at faren var den, der påtog sig rollen som *breadwinner* efter fødslen og en kort barselsorlov. Netop barselsorloven til faren var et stort emne under samtalerne med fædrene, da dennes længde ikke var tilfredsstillende på nogen måde for fædrene. Spørgsmål som ”*Jamen, hvorfor skal mænd diskrimineres, når det drejer sig om at være sammen med sit eget barn?*” var sammenfaldende med udsagn om måden, hvorpå barselsorloven skulle afvikles. Der blev ikke sat spørgsmål til, hvorvidt fædre skal have orlov; fædre har ret til orlov. Der, hvor der blev sat spørgsmål, var til selve måden, hvorpå orloven skulle afvikles. De fleste fædre følte et stort behov for at have barselsorlov på deres måde, og ikke ud fra et ’alt eller intet’ synspunkt, hvor faren enten er helt fraværende fra sit arbejde eller helt fraværende fra sit hjem og familie. Her havde en del af fædrene gjort sig mange tanker om, hvordan sådan en orlov kunne afvikles til alles tilfredsstillelse. En af fædrene svarede, da jeg spurgte ham om, hvor lang en barselsorlov skulle være til fædre: ”*Så lang som overhovedet mulig (griner) nej altså 12 måneder .. det vil kun være rimeligt*” Andre havde mellem 4 til 9 måneder i tankerne, hvor forholdet mellem arbejde og hjem skulle være enten i form af 4 timers arbejdsdage eller 3 arbejdsdage om ugen. Disse forslag blev stillet ud fra behovet om at holde sin stilling eller ”*taburet varm*” mens man som far ikke var på arbejdsmarkedet på grund af barsel: ”*[...] altså, der skal også hives penge hjem i fremtiden, ikk? Så det gælder om at holde fast i jobbet [...] Det er sgu ikke billigt at have børn, og man er ikke beskyttet på samme måde som kvinder, vel?*” Problemet for mange af fædrene med hensyn til barselsorlov er, at der ikke er lovhjemmel for at fædre kan have en længere

orlov. De fædre, der har eller tager længere orlov, er enten fædre, der selv sparer sammen af ferier, afspadsring samt deres to ugers barsel, eller også er det fædre, som har specielle orlovsordninger i deres ansættelsesforhold eller kommuner, hvor de bor.

Vi ser her, at fædrene i dette projekt er fanget mellem lysten til og behovet for at være omsorgsperson på den ene side, og myten om mor-barn-*symbiose*, arbejdsmarkedsvilkår og lovgivning på den anden side. Det er som cand.mag. i pædagogik og historie Steen Baagøe Nielsen skriver i bogen *Mænd og omsorg* (2003), at mænd i dag har svært ved at navigere imellem modsatrettede ønsker og stigende forventninger, da mænd i stigende grad går ind for ”[...] *ligelig fordeling, men de magter i beskednen grad at realisere dette ideal*” (ibid.: 29). Der er fra mange sider, ikke mindst fra fædrene selv ønsker om at forandre manden i velfærdens og ligestillingens ånd. I de deltagende fædres tilfælde kan man sige, at der har været et stort ønske og behov for ligestilling mellem kønnene. Men ser man på den manglende støtte fra statens side i form af økonomisk støtte til mænd under barsel, så falder denne forandringsproces sammen og er med til at cementere det gamle kønsrollemønster, hvor far er forsørger.

Fødsel

Som ovenfor beskrevet var livet for fædrene op til fødslen præget af hektisk aktivitet. Ud over at arbejdet tog tid, var der praktiske gøremål i og omkring hjemmet, der skulle færdiggøres inden fødslen. Denne tid bliver omtalt som værende både glædens og stressens tid; glæden og forventningerne til hele denne nye situation, og stressen over, hvorvidt det hele nu kunne nås inden fødslen. Situationen for de fleste fædre i denne periode var præget af dobbelt arbejde; den på arbejdspladsen og den i hjemmet, hvilket havde en udmattende effekt på de psykiske og fysiske ressourcer. Udsagn som ”*De* (moren og det

ufødte barn) *skulle jo beskyttes*” og ”[...] nogle gange, så følte jeg, at jeg bar på lige så meget som hende, ikk? Altså jeg mener, som om jeg var gravid.”, var hyppige når samtalerne faldt på perioden op til fødslen.

Beretningerne om selve fødslerne er lige så forskellige som de fædre, der har deltaget i dette projekt: Der er fødsler, der startede under middagsselskaber, i et supermarked, på en legeplads og i en bil. I alle tilfælde er børnene dog født på et hospital, og alle fædrene har deltaget ved deres børns fødsel ud fra eget ønske om at være tilstede ud fra et omsorgsmæssigt og følelsesmæssigt perspektiv. Chefpsykolog i Rigshospitalets Juliane Marie Center, Svend Aage Madsen, beskriver dette fænomen i artiklen *Hvor er barnets far? – om forandringer i spædbarnsfaderskabet* (2003). Heri argumenterer han for, at der er sket markante forandringer i faderskabet, især i spædbarnsfaderskabet (Ibid.: 164). Ifølge Madsen fødte flertallet af danske kvinder før 1960 hjemme, og i 1975 var der kun 0,9% hjemmefødsler (Ibid.: 169). En væsentlig faktor til disse forandringer er, ifølge Madsen, ændringen i den offentlige politiske diskurs samt samfundets forandring og holdning til fødsler op gennem 1960'erne. Ved denne forandring blev fødsler hospitaliseret, så fødsler, der før var et rent kvindeanliggende, over ganske kort tid blev et familieanliggende; fædre kunne nu være med. I dette projekts tilfælde, var der ingen af fædrene, der stillede spørgsmål ved deres deltagelse fødslen; deres deltagelse forekom dem som en selvfølge, da de alle ville deres børn seriøst. At blive far ændrede med eet deres liv:

”[...] bare det at mærke ham (barnet), ikk? ..øh.. og duften, altså jeg ved godt at det ikke lyder særligt lækkert med slim og blod og det hele, men ..øh.. der var noget ved den duft, ikk? Jeg var fuldstændig blød .. det var bare SÅ forløsende.”

”[...] jeg var overlykkelig og stolt og det hele .. uha for fanden, hvor var det godt og dejligt og overstået! Og jeg stod med mit lille barn på armen og var glad og stod stadig og var lidt akavet: Hvad skulle man nu gøre? Jeg kan huske, at jeg

syntes, at det hele var ufatteligt, selv om det var det, man havde gået og forberedt sig på.”

”[...] det var jo helt vildt da hun (barnet) kom ud. Fra det øjeblik hun kom ud, da ændrede mit liv sig virkelig, det lyder som en kliché eller sådan noget, ikk? men det .. pffft sagde det bare og så blev jeg fyldt [...] lige pludselig, så var der sgu noget der var værd at leve for. Alle de forestillinger man havde gjort sig, det er først når ens barn bliver født, at man rigtigt bliver til.”

Ovenstående udsagn giver et lille indblik i, hvordan de følelsesmæssige reaktioner fra fædrenes side har været. Det, at føle sig sanseligt forbundet med sit barn gennem duft, berøring, syn og lyde har været med til at forstærke fædrenes opfattelse af dem selv som omsorgsperson; det at blive far er at blive til, det er en tilblivelsesproces. Processen fra forestillet far til fysisk far er af de fleste fædre blevet oplevet som en livsforandring, der har været medvirkende til at forankre dem i en livsverden, hvor barnet er blevet det primære anliggende. Forløsningen ved selve fødslen har også været af dobbelt karakter: Efter lang tids forberedelse, mentalt som fysisk, er barnet endelig kommet til verden; det kan sanses fuldt ud fysisk af faren. Samtidig er det også på dette tidspunkt, at de fleste fædre for første gang føler, at de er med til at give liv og samtidig skal sørge for, at dette liv består og beskyttes i deres varetægt.

Couvade

I perioden efter fødslen og efter mor og barns hjemkomst, fortsatte den hektiske aktivitet for mange af fædrene; *”[...] det var tiden som rablende skizo”*, som en far så ramende berettede. Mor og barn skulle, som før nævnt, beskyttes og plejes efter bedste formåen før barselsorloven, i de flestes tilfælde, var overstået. I denne korte tid skulle alle de sidste praktiske ting ordnes samtidig med, at relationen til barnet skulle skabes:

”[...] selve fødslen, altså der stod jeg på den anden ende og jeg kan huske, at det var snestorm den dag osv. men det ragede mig en papand. Jeg kørte i døgndrift omkring det her og hjem og tog mig af hendes børn, og tilbage igen. Og senere skulle jeg på arbejde osv. osv.. Hold da kæft, hvor var jeg træt i månederne efter.”

”[...] så sad jeg på bagtrappen og røg en cigaret så tænkte jeg ”Ååh fuck, jeg kan ikke mere”. Jeg var så træt. Altså når hun (barnet) var vågen, så var jeg også vågen og når hun sov så var jeg også vågen for så sad jeg og kiggede på hende ..øh.. vuggedød ikk? Det var fuldstændig sindssygt. Ud over det, så efter fem dage blev jeg nødt til at starte på uni igen. Så det var sådan noget med, at jeg stod op kl. fem om morgenen. Der vågnede hun (barnet). Hun vågnede hver anden time og i starten var jeg også vågen hver gang hun vågnede om natten. Så skiftede jeg hende og lagde hende ind til (moren). Så var jeg vågen med hende indtil kl. var otte, hvor jeg lagde hende ind til (moren), og så tog jeg på uni og så kom jeg hjem og så tog jeg hende (barnet) igen så (moren) kunne tage en lur ikk? Og så ved fire-tiden begyndte jeg at læse indtil ved to-tiden om natten. Jeg kunne bare ikke mere, jeg var færdig. Jeg var bare HELT færdig”

Ovenstående giver et billede af, hvordan de fleste fædre har oplevet situationen op til og efter fødslen. Mange af fædrene berettede om, hvordan følelserne rasede i dem; en næsten ubeskrivelig glæde over at være blevet far; stressen over at skulle klare det hele; lysten til at være med barnet hele tiden; et indre og ydre pres, i form af omgivelsernes forventninger til den nye far som omsorgsperson overfor mor og barn, samt fædrenes egne forventninger om, hvorvidt de nu også kunne leve op til den nye rolle som deres barns livsgiver. Jeg vil belyse dette fænomen, som i et antropologisk perspektiv kaldes for *Couvade*.

Antropologen Karen Middleton beskriver i sin artikel *How Karambola men become mothers* (2000: 117ff), hvordan adfærd og praksis involverer ægtemænd blandt karambolafolket¹⁶ i at opfostre mor og spædbarn. Dette fænomen kaldes *couvade*, og er blevet begrebsliggjort gennem antropologiske tværkulturelle studier af stammefolks ritualer, hvor fokus har været på farens reaktioner på graviditet og fødsel, samt farens identifikation med den gravide kvinde. Couvade-fænomenet kendetegner altså rituelle handlinger som faren udfører i forbindelse med den kommende mors graviditet, samt under og efter fødslen, fx seksuel afholdenhed, overholdelse af specielle diæter, udførelse af bestemte arbejdsprocesser etc.. Middleton beskriver et møde med Saotse, et mandligt medlem af

---

¹⁶ Stammesamfund på Madagaskar.

karambolastammen, hvor han i lurvet og snusket tilstand er vendt tilbage fra skoven efter at have samlet urter. Disse urter skal bruges til at tilberede medicin til hans hustru, som kort forinden har født deres datter. Senere i landsbyen observerer Middleton, at Saotse på kluntet vis maler hirse og forbereder grød af samme til sin hustru under stor moro fra stammens kvinder, da dette er kvinders arbejde. Umiddelbart kan denne adfærd ses som en demonstration, hvor faderskab sættes over eller imod moderskab, men i løbet af denne couvade bliver Saotse involveret i en slags moderskab, hvor hans daglige rutiner undergår en form for *kønslig*¹⁷ reversering i form af udførelsen af såkaldt kvindeligt arbejde (Middleton 2000: 118). Men, som Middleton skriver, så er karambolamænd ”[...] ’regenerated’ in relation to birth as a father now proves his substantial link to and effect upon the child by mothering the mother and baby in the house (Ibid.: 117). Vi ser her et mandligt moderskab udspille sig, hvor manden indhyller mor og barn i sin varetægt, og påtager sig alle de arbejdsprocesser, der ellers ville være varetaget af hvert køn eller i fællesskab. Fra et fænomenologisk perspektiv kan dette ses som den enkelte fars oplevelse og udlevelse af at være medvirkende til at ’give liv’ til sit barn, samt at kvinden, set ud fra en social kønnet fødselspraksis, ikke har monopol på selve fødslen. Psykologerne Madsen, Lind og Munck har på lignende vis beskrevet couvade ud fra en psykologisk kontekst i bogen *Fædres tilknytning til spædbørn* (2002). I denne kontekst betegnes fænomenet som *couvade-syndromet* eller *couvade-symptomer*, hvilket skal forstås som psykiske og somatiske reaktioner hos den vordende far, der er relateret til graviditet, fødsel og spædbarnstid (Ibid.: 40). Disse reaktioner er bl.a. blevet betragtet som udtryk for ”[...] stress, overidentificering med den fødende kvinde, angst for de voldsomme fysiske begivenheder under fødslen, misundelse over for kvinden, jalousi over for barnet med meget mere” (Ibid.). I Madsen, Lind og Muncks undersøgelse om

---

¹⁷ Min oversættelse. Middleton benytter sig af det engelske ord *gender* i forhold til *sex*. Hun beskriver altså en reversering af det sociale køn i forhold til det biologiske køn.

fædres tilknytning til spædbørn fandt man hos flere af de medvirkende fædre lignende somatiske symptomer, der var opstået i forbindelse med ovenstående (Madsen et al. 2002: 144ff).

Begrebet couvade kan anvendes i betragtningen af fædrenes reaktioner i forhold til perioden op til og efter fødslen af deres børn. Som ovenfor nævnt, så har fædrene i dette projekt følt og oplevet stress, glæde, lettelse, forløsning etc. i forbindelse med forestillingerne omkring faderskabet og det fysiske faderskab. Flere har berettet om den byrde, det var at 'være' gravid, og den forløsning, det var endelig at 'føde'. Det at sørge for mor og barn efter fødslen, har fædrene omtalt som en del af den læreproces (internalisering), de fleste fædre har gennemgået i løbet af deres liv: De er blevet opdraget til at drage omsorg for mor og barn, og det har forekommet dem som en selvfølge.

Omsorg og arbejdsdeling

Efter fødslen, i tidsrummet med følelser af stress og glæde, startede hverdagen igen som lønmodtager og omsorgsgiver. Denne periode betegnes af de fleste som den hårdeste, da dette var ensbetydende med, at når det lønnede arbejde var overstået, så startede en ny opgave hjemme hos familien. De af fædrene, der havde ansættelse i stillinger med lange arbejdsdage, satte arbejdstiden ned til 40 timer om ugen, da denne reducere ville skabe større tidsmæssige ressourcer til at købe ind, lave mad, gøre rent, vaske tøj etc. uden at det gik væsentligt ud over husstandsindkomsten. Som før nævnt, var fædrenes forestillinger, om at blive forældre, at de ville medvirke til omsorgen for barnet på lige fod med moren. Disse forestillinger blev indfriet i mere end en forstand; i enkelte tilfælde i sådan en grad, at fædrenes liv ikke ændrede sig nævneværdigt efter skilsmissen,

hvad arbejde i hjemmet angår. Nedenstående er et udpluk fra en samtale, som jeg havde med en af fædrene:

"[...] Jeg skulle så sørge for at ordne hus og ordne ALT derhjemme. Altså handle, lave mad, gøre rent og sørge for hende (barnet), alt simpelthen. Der blev ikke lavet en skid. Hun (moren) gik bare på sladder på villavejen over til de andre eller bare tullede rundt eller også lå hun bare og sov eller også så hun fjernsyn. Så når det var, at jeg lavede mad, så kom hun (barnet) kravlende ud til mig og så var vi jo sammen derude.. og hun vidste, at jeg tog mig af hende, ikk?"

..havde hun ikke noget arbejde på det tidspunkt?

..jo hun arbejdede fra om eftermiddagen af til om aftenen, fordi at vi havde rykket det, så det kunne passe ind så hun kunne hente hende (barnet) eller aflevere hende og så kunne jeg så hente hende (barnet), hvis det var .. der var ikke hold i noget af det.

Hvorfor kom du til at stå for alt det?

Fordi der var jo een, der skulle sørge for, at det kørte rundt, ikk? Man kan jo ikke bare lade det gå ud over hende (barnet) og så sige "Nå men nu lader jeg bare barnet være oppe i dagplejen for det sker der ikke noget ved", vel? Jeg syntes bare, at det var underligt altså hvis jeg spurgte om hun ikke lige kunne "Næh nej" der var altid 1000 undskyldninger. Jeg har ikke tænkt over det før, men jeg har altid bare sagt "Nå ja, men så laver jeg det bare", men da der så også var et hus, der skulle klares altså et halvt stort hus, ikk? det kunne jeg slet ikke overskue så kørte jeg bare død [...] og hun ringede bare og sagde: "Nu skal du køre hjem, nu er kl. tre, sidder du i bilen? Fordi nu skal du nå hjem så du kan nå at hente (barnet)" Og hun var bare derhjemme ikk?"

Ovenstående er et af de mere grelle eksempler på, hvor galt det kan gå, når kommunikationen mellem forældrene ikke er noget nær det optimale, og i dette tilfælde var faren den primære omsorgsperson i den tid, hvor han boede sammen med barnets mor, ud over de tidspunkter, hvor der blev ammet. De fleste af fædrene beretter, at arbejdsdelingen mellem forældrene, og omsorgen for børnene, så vidt muligt var på lige kår:

"[...] altså frekvensen af bleskift, det må jo alt andet lige blive, at det var min x-kone, der gjorde det, for hun var jo hjemme hele dagen. Men altså det var da mig der stod for at handle ind og gøre rent, og vi havde heller ikke vaskemaskine, så det var altid mig, der var på møntvasken og alt det der for at få vasket tøj osv., ikk? [...] Det var mig, der lavede mad .. jeg har så altid godt kunne lide at lave mad .. desuden kunne hun ikke koge et æg uden at brænde det på."

"[...] nu havde begge mine drenge kolik de første tre måneder og det var sådan noget med, jeg tror, at det var fra kl. fire til kl. otte hver aften. Så det passede

med, at når jeg kom hjem fra arbejde, så fik jeg en grædende unge. Så gik jeg bare tre timer frem og tilbage fra værelserne og ind i stuen og til værelserne igen og sove med dem. Begge mine unger har jeg ligget med de første mange måneder inde i sengen, hvor de har ligget oven på min mave, dynen over og prøvet sådan at sove lidt og slappe af og blive mærket.”

Antropologen Barry S. Hewlett inddeler ovenstående former for involvering i to hovedtyper af engagement: Den aktive og den passive (1992: xivf). Den aktive refererer til at holde barnet, give barnet mad, sørge for dets hygiejne eller at tale med barnet. Den passive henfører til at røre (føle) barnet, sove sammen med barnet eller at være tæt på/ved barnet. Disse termer er interessante i denne kontekst, hvad den omsorgsmæssige involvering angår, da fædre beretter om stor interaktion og nærhed til deres børn, der kan karakteriseres som værende både aktiv og passiv. Dette er vigtige aspekter af fædrenes rolle som far, da samværet i fuld udstrækning ikke lader sig gøre på grund af reducerende faktorer som arbejde og institutionalisering. Deres rolle som omsorgsperson og kulturel *transmitter* (Ibid.:xii) bliver hermed minimeret; som udearbejdende er fædre væk det meste af barnets vågne timer, og det offentlige overtager senere opdragelsen af børnene i institutionerne.

”Den nye far”

Som ovenfor nævnt, viser fædre et ønske og engagement i deltagelsen i omsorgen for deres børn og hjemmets arbejdsdeling. Under samtalerne spurgte jeg fædre om, hvordan de selv havde oplevet deres egen opdragelse og opvækst hjemmefra, samt deres forældres tilstedeværelse fysisk som omsorgsmæssigt. Oplevelserne fra barndomshjemmene var relativt enslydende, når vi havde fokus på forældrenes arbejdsdeling. Uanset om fædre kom fra skilsmissehjem¹⁸ eller hjem, hvor forældre stadig var samboende, var det hovedsagelig deres mor, der stod for det huslige arbejde samt omsorgen for bør-

---

¹⁸ Halvdelen af fædrenes forældre var skilt, og disse fædre havde haft bopæl hos deres mor.

nene, mens fædrene var fraværende i kraft af deres arbejde. Under disse opvækstbetingelser havde fædrene den største forældrekontakt med deres mødre, hvilket, ifølge fædrene, var blevet tydeliggjort senere hen i livet, da de flyttede hjemmefra. Den opdragelse, de har fået af deres mødre, har ifølge fædrene været den primære kilde til at lære at købe ind, lave mad, gøre rent, vaske tøj, passe søskende, drage omsorg for børn etc.. Udover opdragelsen i deres barndomshjem, så har fædrene også tilegnet sig færdigheder i skolen. Her har flere udtalt, at de har lært at omgås andre mennesker, lært om livet, at lave mad, sy tøj samt at arbejde med træ og metal. Fædrene er blevet opdraget ud fra en ligestillingsideologi i en tid, hvor kvinders uddannelse og indtræden på arbejdsmarkedet var ved at blive en samfundsnorm, samt at mænd skulle tage deres del af arbejdsbyrden i hjemmene. Hvad kontakten til de samboende fædre angår, så var forholdet og samværet i en anden kontekst; her var den *fraværende far* den, der enten uddelte ”*endefuld*”, eller også var han den, der legede med, og tumlede børnene. I de forhold, hvor forældrene var skilt, og dette projekts fædre havde samvær med deres fædre, så var disse fædre i mange tilfælde beskæftiget med andre ting end at være sammen i et tæt og omsorgsfuldt nærvær med deres børn. Ovenstående oplevelser fra barndommen med de respektive forældre har skabt mange ræsonnementer omkring det at være far og omsorgsperson, samt at videregive nogle færdigheder og vise omsorg overfor sine børn. Med andre ord; at være en kulturel *transmitter*. Deres opdragelse har været med til at skabe lysten til at involvere sig følelsesmæssigt i deres børns liv og opvækst. Dette bliver ikke kun set som en del af samfundets store ligestillingsprojekt, men også som fædrenes opfattelse af sig selv som mennesker med forældrekompetencer, der ønsker, at skabe og bevare relationerne til deres børn. Denne opfattelse og adfærd fra fædrenes side er hvad flere antropologer (Hewlett 1992; Lewis og O’Brien 1990), sociologer (Reinicke 2002; Singly 1993), psykologer (Løkke 2003 [2000]; Madsen et al. 2002) og pædagoger (Hjort og

Nielsen 2003), indenfor mande- og kønsforskning kalder for *den nye far* eller *det nye faderskab*. Denne forskning viser, at relationerne mellem fædre og børn har været igennem en betydelig udvikling og forandring i de seneste årtier. Mænd deltager ved deres børns fødsler, de deltager og ligestiller sig i forhold til arbejdsdelingen i hjemmene, de er omsorgspersoner i forhold til deres børn etc.. Flere af fædrene berettede om, at det, der adskiller kønnene i dag, er kvindens evne til at amme. Som een af fædrene sagde:

”Vi er lige gode .. begge parter er lige gode til at passe et barn. Vi (mændene) kan ikke give mælk, men efterfølgende kan vi jo godt give modermælkserstatning. Der er jo mange børn, der ikke kan tåle modermælk, så der er skellet ikke så stort. Problemet er bare, at vi er opdraget til at gøre alle de her ting, men vi får ikke lov til at komme tæt på .. det er bare ”Så er barnet født .. den er fin .. ud og arbejde igen.””

Dette fører os tilbage til ovennævnte dilemma ved problematikken om fædrenes barselsorlov og samvær med deres børn: På grund af ideen om *sybiose* og økonomi er det far- en, der tilpasser sig omstændighederne og forlader hjemmet for at passe sit arbejde og påtage sig rollen som *breadwinner*. Disse adfærdsmønstre er tilsyneladende så indgroet i vores samfund og kultur, at de ofte *gøres* til universelle og naturlige, men *er* ovenstående ligeså universelle og naturlige som de bliver gjort til?

Det egalitære forældreskab

Forfatteren Lone Nørgaard hævder i sin bog *Børn, løgn og kvinder – et opgør med ligestillingsbegrebet* (2001), at ligestilling mellem kønnene inden for børneomsorg, børne- pasning og reproduktive funktioner er naturstridigt, da forskellene på mænd og kvinder er af biologiske og klassemæssige karakterer. Med andre ord, er det ikke muligt for mænd, at fungere som omsorgspersoner, i forhold til børn, da biologien er dem imod i dette foretagende. Hun indskrives sig hermed i debatten om ligestilling med udgangspunkt i den klassiske tilknytningsteori, der, som tidligere nævnt, hævder den psykobio-

logiske sammenhæng – *symbiosen* – mellem mor og barn. På samme måde beskriver lægen og psykoterapeuten Jannie Helle i bogen *Gør dig fri kvinde* denne samhørighed:

”Det spæde barn er tættest knyttet til mor. Det er mor, der er gravid, mor, der føder, mor, der ammer. Det er mors lugt og lyde, hjerteslag og krop, barnet er fortrolig med. Det fødes ind i den tidlige symbiose med mor, og hun sanser og fornemmer instinktmæssigt sit barn med dets udtryk og behov” (1998: 163).

Helle beskriver begrebet omsorg som værende noget ganske særligt når det kobles til moren, end når det handler om andre former for omsorg; her løber det at være mor og omsorgsperson ud i et, og det at være kvinde flyder sammen med det at være mor. Det er som følge af kvindens *natur*, at hun ønsker sig børn. Børnene er en del af kvindens liv, samt *”[...] en følge af kvindens identitet* (Ibid.: 155). Ovenstående er eksempler på de opfattelser, der verserer i vores kultur om moren som den primære *naturlige* omsorgsgiver. Denne *modermyte* er blevet en del af vores kultur, hvor forældrefunktionen er blevet ensbetydende med morfunktionen, og hvor faren er blevet sekundær i forhold til sin relation til barnet.

Antropologen Karen Endicott undersøger i artiklen *Fathering in an Egalitarian Society* (1992), faderskab og moderskab blandt Batekfolket¹⁹. De er, ifølge Endicott, egalitære i den henseende, at de er herrer over deres individuelle liv; de bestemmer selv deres aktiviteter samt deres navigeren blandt, og relationer til, andre mennesker i stammen og omverden. Der er ingen blandt stammemedlemmerne, der har autoritet overfor en anden, og ingen af de to køn har magt gennem økonomi, religion eller social status, da de ikke bruger kønsmæssige klassifikationer, hvilket igen er ensbetydende med, at der ingen bevægelsesrestriktioner er, hvad angår mande- og kvindesteder (Endicott 1992: 282). Børn og voksne bestemmer selv, hvem de vil bo sammen med, og i tilfælde af skilsmisse, bestemmer samtlige individer i familien selv, hvor de vil bo. Skilsmisse

---

¹⁹ Jæger-samler folk i regnskoven ved Lebir-floden i Malaysia.

åbner hermed en social verden for børnene, da det er op til børnene selv, om de vil bo hos en anden familie, søskende eller en adoptivfamilie. Børnene kan nu oscillere mellem begge forældre og nyde udvidelsen af relationerne til andre (Endicott 1992: 283). Børnepasning ses ikke som kvinders domæne blandt Batek. Det er lige så *naturligt* for mænd, som for kvinder, at drage omsorg for deres børn; fædrene holder, passer, mader, leger og hygger med deres børn lige så meget som deres mødre. Den eneste forskel mellem mænd og kvinder blandt Batek er, at kvinder kan amme. Børnene bliver opdraget og behandlet på samme vis uden kønslige skel, og der er ingen, som bliver degraderet på grund af deres køn, hvilket er ensbetydende med, at begge køn jager og samler frugt, bær og korn (Ibid.: 285). På samme vis, undersøger antropologen Vishvajit Pandya i artiklen *Gukwelonone: The Game of Hiding Fathers and Seeking Sons among the Ongee of Little Andaman* (1992), faderskab blandt Ongeefolket²⁰. De er fælles om alt arbejde, der er ingen opdeling af kønsroller blandt Ongee, da alle mænd og kvinder er lige (Pandya 1992: 266), og det at tage sig af børn bliver set som et fælles anliggende; det er begge køns pligt. Faren er forpligtet til at være med til fødslen og klippe navlestrengen (Ibid.: 265). Den kultur, som Ongee bærer og skaber gennem kontinuerlig intersubjektivitet, holder egaliteten som bærende kraft i deres samfund; der er ingen over andre, og børn tilhører ikke en bestemt familie, men er "[...] *one who comes to all*" (Ibid.: 270). Ovenstående forskning viser os, at ligestilling mellem kønnene indenfor børneomsorg og børnepasning ikke er *naturstridig* pga. biologien. Børnene ses ikke kun som en del af kvindens liv, men som del af et hele, hvor forældre og stammemedlemmer drager omsorg for børnene ud fra sociale interesser og den enkeltes livsverden (Jackson 1996: 18). Fædrenes kompetencer som omsorgsgivere bliver ikke draget i tvivl, da disse fremkommer og indlæres gennem erfaringer og fælles oplevelser, der er skabt gennem

---

²⁰ Stammesamfund på den indiske øgruppe Andamanerne i den Bengalske Bugt.

fællesskabet (Morelli og Tronick 1992: 231). Da alle aktiviteter bliver udført af begge køn, skabes et sociokulturelt fællesskab, hvor alle har ansvar for at opdrage børnene, så de fra fødsel og frem tilegner sig forskellige kulturelle kompetencer. Denne kultur-*lighed* bringes videre af børnene gennem livet, hvor de har en aktiv rolle i at udveksle denne opfattelse af virkelighed gennem deltagelse i forskellige kulturelle rutiner, hvor intersubjektiviteten mellem individerne er medvirkende til at skabe og/eller videreføre relationer (Jackson 2006 [2002] : 66f). Ydermere viser denne forskning os, at den viden, som vestlige forskere har akkumuleret gennem tiderne om mor-barn-relationerne, hænger sammen på en meget kompleks måde, hvorpå forældreskab er konstrueret i Vesten. I den ekstreme form argumenteres der for, at moren er den eneste eller primære omsorgsperson gennem den nyfødtes første leveår ud fra psykobiologiske sammenhæng:

“The mothers identity with her child is further reiterated by the fact that the child is born of her body and that it is nurtured and nourished there before it is born, as well as being nourished from it after the child is born. This restates again and again that the two are of a common substance” (Schneider 1968: 35)²¹.

At barnet bliver næret af moren er for dette projekts fædre det eneste, som adskiller kønnene som omsorgsgivere. Det samme ser vi i ovenstående tværkulturelle forskning.

Morens vigtige rolle i relationen til barnet skal ikke benægtes, men forskning udført af bl.a. antropologerne Kathryn Backett (1990 [1987]) og Christine Everingham (1994), samt psykologerne Morelli og Tronick (1992) har vist, at forældre skal ses som interagerende subjekter, som gennem deres kontakt til, og samværlængde med, barnet er med til at skabe tilknytningen. Ud fra dette perspektiv må forældreadfærd – faderskab som moderskab – forstås som et socialt udkomme, kontinuerligt defineret, redefineret og forhandlet i samspil med de andre familiemedlemmer (Backett 1990 [1987]: 75f; Everingham 1994: 13f).

---

²¹ For yderligere diskussion af Schneider se bl.a. Carsten 2000; Collier og Yanagisako 1987; Mosegaard 2005; Schneider 1987 [1984]; Tjørnhøj-Thomsen 1999.

Opsummering

At være far er ikke kun et fænomen, som opleves og erfares gennem det fysiske faderskab. Det er også at have forestillinger og det at ønske sig børn. For nogle fædre har ønsket om børn været et livslangt ønske. For andre er ønsket opstået i mødet med børn eller i mødet med deres børns mor. Fælles for dem alle er, at da graviditeten var en realitet, begyndte forestillingerne om at være kærlige, omsorgsfulde, aktive og deltagende fædre overfor deres børn at tage form. Fædrene var af den opfattelse, at de som udgangspunkt var *lige-værdige* omsorgsgivere i forhold til barnets mor ud fra opfattelsen af at være i stand til at kunne tage sig af barnet under samme sociale præmisser som barnets mor. Selve fødslen har alle fædrene medvirket til, da de alle ville deres børn seriøst. Oplevelserne og følelserne ved deres børns fødsel har ændret deres liv; opfattelsen og forståelsen af dem selv som fædre blev virkeliggjort, da "[...] *det er først når ens barn bliver født, at man bliver til*". Fædrene føler, at de er med til at give liv. Jeg har ved anvendelsen af begrebet *couvade* vist fædrenes reaktioner på graviditet og fødsel. Fædrene har deltaget på lige fod med børnenes mor i arbejdsdelingen og omsorgen overfor børnene. Ovenstående står i kontrast til begrebet *den fraværende far*. Jeg har vist, at fædrenes opdragelse har haft en effekt på fædrenes relationer til deres børn og ligestilling i forhold til arbejdsdelingen i hjemmene. Nyere forskning kalder dette for *den nye far* eller *det nye faderskab*. På trods af dette *nye faderskab*, er det imidlertid stadig faren, der forlader hjemmet som *breadwinner*, da barselsorloven, ulige indkomst, gældsætning og *modermyten* er medvirkende til fædrenes forankring i rollen som *breadwinner*. Dermed cementeres det gamle kønsrollemønster. Mor-barn-relationen har været et stærkt gennemgående træk i fædrenes beretninger i form af *modermyten*, der kort skitseret naturaliserer moderskabet og derved ekskluderer faderskabets betydning. Jeg har analyseret begrebet ud fra spørgsmålet om, hvorvidt biologien determinerer sam-

hørigheden mellem mor og barn via et *naturgivent* instinkt ved brugen af tværkulturelle studier. Denne forskning viser, at børn ikke kun ses som en del af kvindens liv, men som en del af et hele. Fædrenes kompetencer som omsorgsgivere bliver her ikke draget i tvivl. Endvidere viser forskningen os, at ligestilling mellem kønnene indenfor omsorg og pasning af børn ikke er biologisk, men kulturelt betinget.

5. Mødet med det offentlige

Selve skilsmissen har – udover at have været smertefuld for de fleste på grund af en fuldstændig omstilling af livet i *fler*-somhed til *een*-somhed – også været smertelig i forhold til de enkelte fædres opfattelse af egne kompetencer som forældre. Kompetencer, der ikke var tvivl om før mødet med statsamtet, hvor beslutningskompetencen om bestemmelse af samværsresolutionen blev overtaget af de offentlige myndigheder. En af fædrene fortæller om mødet med det offentlige i kampen om fælles forældremyndighed, og retten til samvær med sit barn:

*"[...] jeg har lært det hele derhjemme fra, ikk? Altså jeg lærte at gøre rent, tømme skraldespand, vaske op, vaske tøj og købe ind. Begge mine forældre var med til at fortælle mig, hvordan man skulle holde hus. Det var sgu mig, som stod for det hele da vi (faren og barnets mor) først var flyttet sammen. Jeg var .. altså jeg var med til alle de der møder og presseøvelser under graviditeten og da han (barnet) endelig kom til verden, så var det mig som, altså under amningsperioden kunne jeg jo ikke give bryst, vel? Men det var mig, som skiftede ble og badede ham og gik ture om natten, og efter at den periode var overstået, så var det mig, som bragte ham i vuggestue om morgenen, tog på arbejde, købte ind, hentede den lille, lavede mad, gjorde rent og puttede og legede. Da vi så stod oppe i statsamtet og havde været til en helvedes masse møder med psykologer og jurister og sagsbehandlere, der hvor vi skulle have det sidste møde omkring samværsresolutionen, ikk? så fik jeg at vide: ingen fælles forældremyndighed, og jeg kun kunne se ham hver anden weekend og en ugentlig dag. Så var det sgu ligesom at jeg fik at vide, at jeg var **dumpet som menneske** (Min fremhævelse): "Ja, du er jo mand, så du duer ikke". Det var fandeme svært, det kan jeg godt fortælle dig[...] jeg sad bare der med hænderne på rattet og tudede .. alt det jeg troede på .. eller .. du ved .. øh .. retfærdighed .. det er sgu ikke retfærdigt når man lige pludselig ikke må se sit eget barn, vel? "*

Ovenstående er et enkelt udsagn, men er beskrivende for de fleste fædres oplevelse i mødet med de offentlige myndigheder. Dette, at være *dumpet som menneske*, har været medvirkende til at ændre på selvforståelsen og selvopfattelsen som far og som menneske for de enkelte fædre. Mange fædre har udtalt sig om, at deres tro på ligestilling mellem kønnene og tilliden til det offentlige har fået slagside; de henvendte sig til de offentlige myndigheder i deres livs krise i håb om at kunne få hjælp til en samværsresolution, hvor en ligelig deleordning og fælles forældremyndighed ville være løsningen. Håbet

om en ligelig ordning var baseret på, som nogle har udtrykt det, troen på demokrati og retfærdighed, som systemet (dvs. de offentlige myndigheder) var garant for. Her vil jeg analysere fædrenes beretninger ved brug af den tidligere beskrevne fænomenologiske tilgang med fokus på måden, hvorpå fædre kæmper for at bevare balancen i kampen om kontrollen over eget liv. I mødet med de offentlige myndigheder under en kritisk fase i deres liv, har fædre følt et eksistentielt tab; de har følt sig reduceret i en grad, hvor de ikke har været i stand til at gøre eller sige noget, som har en effekt på de resolutioner, de offentlige myndigheder udfærdiger. Selve behandlingen af sagerne, og fædre som mennesker, har overvejende været en negativ oplevelse for fædre, og disse negative oplevelser bliver yderligere forstærket på grund af reduceret kontakt til deres børn i form af udelukkelse af sociale fællesskaber.

Fraflytning

Grundlaget for de forskellige forholds forlis blandt fædre er lige så mangfoldige som antallet af deltagere i dette projekt. Jeg vil af pladmæssige årsager ikke komme nærmere ind på grundlagene for disse forholds opbrud andet end, at over halvdelen af fædrenes skilsmisser skete på baggrund af utroskab fra deres barns mors side, og resten skete på baggrund af, at parforholdet *"løb ud i sandet"* eller, at *"vi voksede fra hinanden"*.

Under alle omstændigheder beretter de fleste fædre om, at arbejdet tog den tid, som de gerne ville have brugt hjemme, og om, at det ulige arbejdspress i hjemmene var væsentlige grunde til, at kommunikationen brød sammen parterne imellem. De fleste brud har dog været – på trods af den store utroskabsrate – et resultat af lange perioder med skændier, diskussioner og samtaler mellem parterne om, hvorfor deres parforhold endte i utroskab eller fremmedgørelse over for hinanden. Efter at beslutningen om at flytte fra hinanden var taget, flyttede nogle af parrene fra deres fælles hjem og søgte bolig hos

den nye partner, familie eller venner. Dette med henblik på et senere salg af hjemmet for at skaffe den nødvendige etableringskapital til nye hjem til begge parter. Ingen af parterne kunne på daværende tidspunkt overkomme den økonomiske byrde, det ville være at skulle sidde alene i et hjem baseret på to indkomster. I andre tilfælde er det faren, der er flyttet i håbet om, at konflikten ville aftage og dermed skabe frirum for en dialog i mindelighed. I enkelte tilfælde, hvor moren er flyttet, er faren er blevet boende i hjemmet i håbet om at kunne vedholde en fast base for sig og sit barn.

Børnene

Med een undtagelse flyttede børnene med moren eller fik fast bopælsadresse hos moren. Under mine samtaler med fædre fremstod der et mønster, hvor omgivelserne har italesat mor-barn-forholdet. I visse tilfælde gik parterne til parterapi eller børnepsykolog for at rådføre sig om, hvor barnet skulle bo. Ville det være mest hensigtsmæssigt for barnet at bo hos mor eller far? Dette blev gjort ud fra ræsonnementet om, at den sagkyndiges ord måtte vægtes mere end lægmands:

*"[...] han (psykologen) var meget meget klar i spyttet omkring, at mange undersøgelser havde vist, at børn de har det bedst med een fast base og så bare et mindre samvær med ..øh.. med den anden forælder og specielt omkring piger .. døtre havde specielt stort behov for at være meget tæt på deres mor [...] men det vil sige, at så havde vi ligesom **sagkundskabens ord** (Min fremhævelse), da vi gik derfra, om, at det var bedst at barnet havde een fast base .. der gik måneder før jeg forstod, at det er der nogen psykologer, der mener. Andre psykologer har en helt anden holdning."*

Ovenstående tilfælde illustrerer således, at på trods af en indre, nagende tvivl, så tillegdes *sagkundskabens ord* en større betydning end den enkelte fars opfattelse af forholdene. Ifølge farens eget udsagn, havde han været omsorgsperson over for barnet i lige så stor udstrækning som moren. Hans selvforståelse som forælder og omsorgsperson blev hermed anfægtet i mødet med *sagkundskaben*, da denne favoriserede moren

som den primære omsorgsgiver i et ellers ligestillet forhold som forældre og omsorgsgivere.

I de fleste tilfælde udmøntede situationen sig i to scenarier: Enten flyttede faren fra hjemmet, og dermed fra sit barn, eller også flyttede moren med barnet. I førstnævnte tilfælde spurgte jeg ind til, hvordan det kunne være, at de flyttede uden deres barn. De fleste var af den opfattelse, at det ville gå ud over barnet, hvis det ikke var sammen med sin mor. På spørgsmålet om, hvorfra de havde denne opfattelse, svarede fædrene, at denne viden havde de fra bøger om forældre og børn samt fra professionelle personer, de havde mødt gennem offentlige instanser såsom praktiserende læger, jordemødre, fødselslæger, sundhedsplejersker etc. under og efter graviditeten. En samtidig grund til at flytte fra deres barn var selve tvisten med barnets mor. Dette var ikke ud fra en begrundelse om ikke at ville deres barn, men for at skabe så stor ro om skilsmissen som overhovedet muligt på grund af et forhøjet konfliktniveau. En af fædrene udtrykte sig således:

"[...] vi havde ingen dialog, altså jeg ville ikke stå i den situation, hvor jeg kunne tage ham i den ene arm, og hun kunne tage ham i den anden arm og så stå og slå om ham, vel? Det havde jeg ikke lyst til at .. jeg ville ikke slå med hende, altså jeg havde ikke lyst til at skulle stå og slå med hende, hvor han er tilstede, fordi det ville det blive."

En anden af fædrene udtrykte sig i lignende termer, men refererede til Salomos dom²² i Bibelen (2002), da samtalen drejede sig om, hvorfor barnet ikke skulle bo hos ham. Igen var begrundelsen for at trække sig, at barnet ikke skulle opleve konflikten eskalere mellem dets mor og far, da dette i sidste ende højst sandsynligt ville have en negativ ef-

---

²² Heri beskrives to skøgers kamp om et dregebarn, de begge hævdede moderskabet til, foran Kong Salomo. Da han ville løse konflikten ved at hugge barnet i to stykker, så de hver kunne få en halvdel, vældede moderfølelsen op i den af kvinderne, der var mor til barnet, og hun sagde: *"Nej, Herre, giv hende det levende barn, du må ikke dræbe ham!"* [...] Hertil sagde Kong Salomo: *"Giv hende det levende barn, dræb ham ikke; det er hende, der er barnets mor. Hele Israel hørte om den dom, kongen havde fældet, og de fik ærefrygt for kongen, for de forstod, at Guds visdom var i ham, så han dømte ret."* (Salomos dom, 1. kongebog 3. 16-28)

fekt på barnet. Ydermere indgik forestillingerne og håbet om mindelighed mellem de stridende parter også i overvejelserne om, hvordan fremtiden muligvis kunne komme til at se ud efter fraflytning. Efterfølgende er det gået op for de fædre, der flyttede fra deres hjem, at det var den dårligste løsning af alle:

”[...] så blev jeg nødt til at gå, og så gik jeg ud af lejligheden og flyttede over til min storebror som boede lige ved siden af [...] så fandt jeg ud af siden hen, at når jeg forlader lejligheden, så forlader jeg også mit barn, så mister jeg ret mange rettigheder og det vidste jeg ikke. Der er sgu ikke nogen, der er eksperter i skilsmisser før de er skilt, vel?”²³

I de tilfælde, hvor moren er fraflyttet med deres fælles barn, har der enten været enighed om, at barnet skulle flytte med moren, eller også har moren 'bortført' barnet. I tilfældene, hvor der har været enighed om barnets bopæl, har forældrene til at starte med, selv fundet frem til en samværsresolution. Og i disse tilfælde har delingen af samvær med barnet, som udgangspunkt, været ligeligt, dvs. at barnet har været hos faren som moren i perioder af samme længde. I de tilfælde, hvor der har været tale om 'bortførelser', har det enten heddet sig, at moren skulle på besøg hos familie eller venner, eller også er faren kommet hjem til et tomt hjem, uden at vide besked om, hvor mor og barn var henne. I tiden efter bortførelserne gik der mellem 4 til 6 uger, før kontakten mellem fædre og børn blev reetableret enten gennem fædrenes egen indsats for at få en kommunikation om barnet startet, eller ved hjælp af advokaters involvering. Der, hvor parterne selv formåede at udfærdige en samværsresolution, blev det i de fleste tilfælde på morens præmisser, da argumenterne for, at mor og barn skulle være sammen igen, havde reminiscens til den klassiske tilknytningsteori. Fædrene i denne situation fortalte under samtalerne, at de var meget forbløffede over, at barnet skulle have det bedre med moren end med dem, da de i løbet af hele deres faderskab har opfattet og forstået dem selv som væ-

---

²³ Advokater tilråder deres klienter at blive i det fælles hjem under sagen, idet mulighederne for at få forældremyndigheden over børnene forringes, hvis man forlader det fælles hjem uden børnene (Linneberg 2000 [1999]: 146; Nielsen 2002: 30).

rende lige så kompetent til at drage omsorg over for barnet som moren, samt at de i lige så stor udstrækning har været den primære omsorgsgiver over for barnet set ud fra et tidsligt og følelsesmæssigt samværspektiv. Men som før nævnt, vægtes sagkundskabens ord tungere end den individuelle følelser og tanker; fædrene er i lige så høj grad internaliseret som mødrene i denne kontekst, hvad *modernmyten* angår.

I de tilfælde, hvor advokater bistod barnets mor, var kontakten mellem far og barn etableret ved, at fædrene i visse tilfælde skulle acceptere advokatens krav om, at den fulde forældremyndighed og bopælspligt skulle overdrages til barnets mor. Hvis ikke, fædrene accepterede disse krav, ville advokaten føre sagen i retten, hvor retspraksis taler fædrenes chancer for medhold imod. I andre tilfælde blev der fra advokatens side lagt op til 'forhandlinger', hvor fædrene skulle acceptere, at moren fik bopælspligten. Modydelsen til denne accept ville være, at faren ikke ville miste sin del i den fælles forældremyndighed ved dom.

"[...] da jeg ikke ville acceptere, at den her advokat altså min x-kones krav om at hendes (barnet) adresse blev flyttet, så fik jeg nogle rykkere og nogle skrivelser, og til sidst så skrev de til mig, at det skulle videre til retslig behandling, hvis ikke jeg ville acceptere, at adressen skulle flyttes fra mig ..øh.. der var ikke andet at gøre [...] så fik jeg lov til at beholde fælles forældremyndighed, hvis ikke jeg havde gjort det, så havde det kørt gennem retssystemet og det kunne jeg ikke holde til menneskeligt mere for jeg var ved at bukke under for det der."

En del af fædrene indvilligede i at se deres eget barn helt ned til kun hver anden weekend, da alternativet i retten ville være at miste den fælles forældremyndighed, da domstolene ikke havde lovhjemmel til at dømme fælles forældremyndighed. Man kan se dette som en *catch 22*-situation²⁴: Hvis ikke fædrene frafalder deres krav om ligeligt samvær og accepterer det reducerede samvær, så er udsigten at miste den fælles foræld-

---

²⁴ *Catch 22* er en situationen, hvor en uretfærdig, uoverskuelig eller urimelig regel eller problematik forhindrer een i at kunne undgå eller flygte fra en ubehagelig eller farlig tilstand (Longman. Dictionary of English Idioms 1996 [1979]: 50. Min oversættelse).

remyndighed og bopælspligt. I tilfælde, hvor barnet boede hos sin mor, var kampen om forældremyndigheden en på forhånd tabt kamp for fædrene, da de i forvejen havde accepteret, at bopælspligten tilfaldt barnets mor:

”[...] en uge efter fik jeg et brev fra en advokat om, jeg skulle afgive forældremyndigheden. Jeg kunne jo godt se, at muligheden var 80/20, ikk’? Jeg vidste jo godt, at alle oddsene var imod mig, og med det lidt jeg vidste, så kunne jeg jo godt se, hvor det bar hen. Jeg ville ikke kunne få medhold i nogen som helst retssal, jeg havde tabt sagen på forhånd.”

Vejen til det offentlige

Da samlivsbruddet for fædrene var en realitet, og udsigten til at skulle have reduceret samvær med deres børn blev set som en uønsket fremtid, begyndte kontakten til statsamtterne at tage sin start. Det har ikke været muligt at generalisere over, hvem af parterne, der først har taget kontakt til det offentlige, da det varierer fra sag til sag. Nogle af fædrene tog kontakt til statsamtet, da der pludselig kom krav fra moren og hendes advokat om, at samværet mellem far og barn skulle reduceres. Andre blev kontaktet af statsamtet på selv samme grundlag. Uanset om fædrene havde udfærdiget en samværsresolution med barnets mor, eller stod midt i en konflikt med barnets mor og morens advokat, blev beslutningskompetencen nu lagt over i de offentlige myndigheders hænder, da der ikke var nogen åbninger for forhandlingsmuligheder i nogle af kravene. Som nævnt i afsnittet *Metode, positioneringer og interview*, fik jeg indsigt i 3 komplette akter²⁵, hvor korrespondancen mellem alle de implicerede parter i sagerne fandtes²⁶. Her lå bl.a. kravene om, at samværet mellem far og barn skulle reduceres ud fra argumentationen, at mødrene nu var de primære omsorgspersoner pga. bopælspligten, og at det ville gå ud over barnets tarv, hvis det skulle være sammen med dets far i perioder af samme

---

²⁵ I to af de tre sager, havde fædrene selv udfærdiget en samværsresolution.

²⁶ Parterne som jeg refererer til er fædrene og deres respektive advokater, samt psykologer, jurister og sagsbehandlere i Københavns Overpræsidium og statsamtterne.

omfang med hos moren. I de tilfælde, hvor fædrene kontaktede de offentlige myndigheder, blev det gjort ud fra den overbevisning, at man som borger i det danske samfund har rettigheder som far og som menneske, dvs. ud fra et lighedsprincip:

"[...] og da så de offentlige myndigheder blev involveret, jamen så havde jeg en god naiv forestilling om at "Jamen vi er jo i Danmark 2003, det er et moderne samfund, vi er et forgangsland i mange henseender og der er stor ligestilling her i samfundet, så selvfølgelig får jeg en fair behandling i statsamtet. Det er da moderne veluddannede mennesker, der sidder der, som vil kigge nøgtern på begge parter." Min oplevelse i dag det er, at der er en tidslomme i Danmark og statsamtet sidder inde i en tidslomme, der lever i 1960. Tingene har stået stille fuldkommen. De folk der sidder derinde, der vil jeg sige meget klart, jeg har aldrig oplevet så meget inkompetence noget sted i den offentlige sektor. Statsamtet er en stillestående organisation med folk som på mig virker forsmået og inkompetente. Og jeg vil ikke sige, at der er et had mod fædre generelt, men mødre bliver klart opprioriteret. Det var også en svær erkendelse at skulle gøre. Det næste, der var en svær erkendelse, det var, da jeg begyndte at indse, hvordan lovgivningen er. Statsamtet kan jo altid sige, vi gør jo bare, hvad der står i lovgivningen. Men det var en svær erkendelse at gøre, at lovgivningen favoriserede kvinden på den måde. Og når jeg siger favoriserede kvinden, så betyder det, at hun vil efter al sandsynlighed vinde forældremyndigheden, hvis det kommer til en retssag. Og hun bliver forfordelt økonomisk børnepengemæssigt uden, at der overhovedet bliver skævet til hendes egen indkomst. Hun har ret til mest samvær. Jeg troede jo som minimum, at man havde ret til at få halvdelen af samværet. Glem det. Statsamtet kan max. give fem dage på to uger. Så jeg har dét, som de siger, er maksimalt. Det har jeg svært ved at acceptere. Jeg involverede en familieretsadvokat for at prøve at få en forståelse af, hvor vi stod henne. Han sagde bare til mig: "Jeg har så mange af de her sager. Lad være med at gå ind i en retssag, du taber det hele." Der vil jeg sige, der var jeg nedslået!"

Ovenstående er en udtalelse fra en enkelt far, men det er på ingen måde en udtalelse, som står alene. Alle fædrene havde lignende udtalelser om deres forestillinger om at blive behandlet som ligestillet menneske og forælder i et retssystem, som det danske samfund er bygget op over. Mødet med de offentlige myndigheder har for fædrene været en oplevelse, der ikke har stemt overens med deres opfattelse af, at ligestilling for alle blev varetaget af loven. Mange af fædrene har oplevet ikke at kunne få informationer om, hvordan de skulle forholde sig til deres situation, når de har kontaktet statsamtet pr. telefon. De er blevet sendt videre til andre personer, der enten ikke har svaret, eller også er de blevet afvist med henvisning til at kontakte statsamtet pr. brev. De er med

andre ord blevet frataget den verbale kommunikation i en situation, hvor deres livsverden er spidset til i sådan en grad, at udsigten til at skulle formulere sig skriftligt syntes som en uoverskuelig kraftanstrengelse. I andre tilfælde har fædrene følt, at de er blevet afvist:

"[...] Jeg blev klart afvist, altså jeg kunne bare mærke den måde de talte til en på, der var ikke nogen hjælp at hente når man spurgte: "Kan det virkelig være rigtigt at .." "JA" "Er der ikke noget at .." "NÆ" "Nå ja, men kan man så ikke .." "NEJ". Du kan ikke gøre noget. Altså der var ikke noget med, at de kom med nogen forslag om at du skulle prøve at søge derhen eller prøv at spørge den eller den myndighed, eller prøve at spørge et eller andet, ikke en skid var der, der var bare lukketid, altså jeg var luft når jeg ringede, ikk? Det kunne jeg bare mærke."

Det samme har gjort sig gældende under de møder, som fædrene har haft i statsamtterne. Her er flere af fædrene gået derfra med følelsen og oplevelsen af at være blevet opfattet som en biperson i deres eget liv. Møderne mellem parterne i offentligt regi kan deles op i to slags møder: Børnesagkyndig rådgivning²⁷ og konfliktmægling²⁸. Udfaldene af disse møder har været, at fædrene har følt, at de er blevet devalueret til mennesker uden omsorgsgivende kompetencer. Ved børnesagkyndig rådgivning har de fleste oplevet, at afgørelsen på forhånd lå på bordet, da psykologerne, der deltog i møderne uden at kende til familiens historik, i flere tilfælde forsøgte at overbevise fædrene om, at barnet ville have bedst af at være mest hos moren. Ydermere har flere oplevet ikke at komme i tale

---

²⁷ **Børnesagkyndig rådgivning.** Hvis I som forældre ikke er enige om forældremyndighed og samvær, tilbyder statsforvaltningen gratis børnesagkyndig rådgivning til jer og jeres barn. Formålet med rådgivningen er at hjælpe jer til at finde den løsning på problemerne, som er bedst for barnet. Rådgivningen kan også have en støttende og aflastende virkning for jeres barn. Rådgiverne er psykologer, psykiatere eller socialrådgivere med særlig erfaring i familierelationer. De har tavshedspligt, og oplysninger, som kommer frem under en rådgivning, vil ikke blive videregivet til sagsbehandleren i statsforvaltningen, medmindre I selv ønsker det. Rådgivningen foregår normalt i lokaler, som statsforvaltningen stiller til rådighed. Det er også statsforvaltningen, der står for indkaldelsen til rådgivning og anden praktisk tilrettelæggelse (Familiestyrelsen 2006: 2).

²⁸ **Konfliktmægling.** Statsforvaltningen tilbyder også gratis konfliktmægling til forældre, der er uenige om forældremyndighed eller samvær. Mæglingen hjælper på vej af en børnesagkyndig og en jurist, der er uddannede mæglere. Mægling er en særlig metode til at hjælpe jer som forældre til selv at finde løsninger på jeres konflikter, som I begge kan acceptere. Ved mægling kan I blive bedre til at indgå aftaler om jeres barn og til at arbejde for at overholde de aftaler, som I indgår. Det er ikke mæglernes rolle at finde løsninger på de problemer, I ønsker løst, men de hjælper jer via en særlig spørgeteknik med at finde frem til de løsninger som I - som forældre - finder bedst. Mæglerne har også tavshedspligt. Der bliver således ikke videregivet oplysninger til sagsbehandleren i statsforvaltningen. Hvis I ønsker det, kan I bede om, at den aftale, som I indgår under konfliktmæglingen gives videre til statsforvaltningens sagsbehandler (Familiestyrelsen 2006: 2).

under disse møder. Her blev barnets mor hørt, hvorefter psykologen eller socialrådgiveren skrev et hurtigt referat og konkluderede enighed i en beslutning, som fædrene ikke kunne opponere imod. Fratagelsen af muligheden for at opponere blev effektueret ved, at uenighed fra farens side kunne ende i retten, og i de fleste tilfælde havde fædrene hverken økonomi eller psykiske ressourcer til at føre en sag, der på forhånd syntes tabt. Frygten for yderligere konflikt og ubehageligheder har holdt de fleste fædre tilbage i forestillingen om, at taber man sit søgsmål, taber man yderligere mulighed for forøget samvær med sit barn samt en mindelig dialog i et fremtidigt samarbejde mellem de konfliktende parter. Oplevelsen af konfliktmæglingerne er overvejende enslydende for de fleste af fædrene. Dog var oplevelserne af de deltagende jurister af mindre negativ karakter end oplevelsen af de deltagende sagsbehandlere, da nogle af fædrene har oplevet dem som ”*mere objektive*”. De fleste har oplevet de deltagende sagsbehandlere som værende unødvendig kritiske og mistænksomme i deres spørgsmål om fædrenes kompetencer som forælder. Flere beretter, at der er blevet spurgt kritisk til, hvorvidt fædrenes ønsker om at være sammen med deres børn ikke kun er for at bestyrke deres selvopfattelse som far, eller om fædrene ikke kunne forstå, at ”*mor-barn-forholdet ikke sådan er til at bryde*.” Dette har efterladt fædrene med en følelse af, at blive mødt med fordomme af de pågældende jurister og sagsbehandlere i statsamtene, hvor fædrene er forsøgt overtalt til at afgive deres forældremyndighed – samt ønsket om ret til længere samværsperioder og bopælspligt – da det er i barnets tarv, at være sammen med sin mor, uanset, hvordan far-barn-relationen var før samlivsbruddet. Udfaldene af disse møder med det offentlige er alle endt med, at fædrenes ønsker om ligeligt samvær er blevet underkendt, og at de i flere tilfælde har fået frataget deres forældremyndighed. De af fædrene, som har opnået de bedste resultater, ser i dag deres børn fem dage i løbet af to uger, en såkaldt *5/9-ordning*.

Staten og subjektiviteten

Tabet af de sociale relationer er først og fremmest sket mellem fædre og barnets mor, hvor kærligheden ikke længere udgør forudsætningen for et intersubjektivt forhold, hvor anerkendelsesbehovet dækkes ved eksistensen af den anden. Socialfilosoffen Axel Honneth beskriver i bogen *Kampen om anerkendelse* (2006 [1992]), om 3 forskellige anerkendelsessfærer: Privatsfæren, der udgør forudsætningen for at indgå i et intersubjektivt kærlighedsforhold; den retlige sfære, der udgør subjektets formelle evne til autonome moralske handlinger; og den solidariske sfære, der udgør relationen til gruppen, fællesskabet eller samfundet, hvor individets deltagelse og positive engagement bliver anerkendt. I den første anerkendelsessfære beskriver Honneth, hvordan kærlighedsforholdet²⁹ mellem subjekter opleves som en bekræftelse af selvstændighed, der er ledsaget og understøttet af opmærksomhed. I denne bekræftelse og understøttelse ligger anerkendelsen af den anden og er derved medvirkende til at skabe den basale individuelle selvtillid (Ibid.: 146). Kærlighedsforholdet mellem far, mor og barn udgør relationer, hvor subjekterne gensidigt bekræfter hinandens behovsnatur ”[...] og hermed anerkendes som behovsvæsener” (Ibid.: 131). Ved bruddet af dette kærlighedsforhold og tilhørsforhold, samt konfliktens opblussen mellem parterne, ophører denne bekræftelse og anerkendelse af faderskabet; tidligere identitetsmarkører som ægteskab, forældreskab og faderskab er ikke længere valide i *een*-sammenhængen. Det tidligere tilhørsforhold i en familie, hvor fædre har hørt til og været engageret som far og menneske, er blevet brudt; denne væren i verden for både sig *selv* og for *andre*³⁰ i en social sameksistens er nu blevet en kamp om balance (Jackson 1998: 16). I dette fysiske og sociale brud findes

---

²⁹ Honneth definerer kærlighedsforholdet som ”alle primærrelationer, der består af stærke, følelsesmæssige bånd mellem få personer, således som vi finder det i erotiske parforhold, venskaber og i forholdet mellem forældre og børn” (2006 [1992]: 130).

³⁰ Jackson kalder dette kampen om balancen mellem *Being-for-oneself* og *Being-for-others* (Jackson 1998: 16, min kursiv og oversættelse).

det kommunikative brud ligeledes, hvor polariseringen mellem *selvet* og *andre* – først og fremmest mellem faren og barnets mor – har resulteret i, at beslutningskompetencen overgår til det offentlige, altså staten, der via lovgivningen er den regulerende kraft over for individet. Statsamterne har for de fleste fædre været den eneste udvej for at få udfærdiget en resolution omkring samvær, bopælspligt og forældremyndighed. Kontakten til de offentlige myndigheder er taget i forsøget på at kompensere for tabet og revitalisere det sociale system, hvor det eksistentielle tab søges genoprettet i kraft af accepten og anerkendelsen af faderskabet. Den sociale harmoni skal reetableres på en eller anden måde; balancen og den eksistentielle ligevægt skal genfindes (Jackson 1998: 19).

Som ovenfor nævnt har mødet med det offentlige ikke levet op til fædrenes forventninger om at blive mødt og anerkendt som ligestillet menneske i konflikten med barnets mor. I flere tilfælde har den første kontakt med statsamtet været i form af opringninger, hvor fædrene har forsøgt at blive rådført i forhold til deres akutte problemstilling. I de tilfælde, hvor det er lykkedes fædrene at komme i kontakt med en vidensperson, har forudsætningen for at kunne få sin sag i betragtning været, at der skulle oprettes en sag med et nummer. Dette har sat et punktum for en fortløbende dialog, da sagen først har skulle oprettes, hvorefter faren har fået besked om at skrive til statsamtet med reference til dette nummer. Dette har efterladt fædrene med en følelse af ikke at kunne handle, men at være reduceret til et nummer; et objekt. Denne fremmedgjorthed mellem *selvet* og *anden* medfører en reduktion, der opleves som *ophævelse* (Jackson 1998: 16), hvor fædrene er ude af stand til at handle og ikke synes at have nogen effekt på andre eller at kunne handle og gøre en forskel på tingenes tilstand. Den samme form for ophævelse har fædrene følt og oplevet under møderne i statsamterne, hvor de ikke har været i stand til at handle eller påvirke løsningen af deres problem. Fædrene har oplevet, at de for-

skellige myndighedspersoner som udgangspunkt har taget barnets mors synspunkt i løsningen af problematikken. Her er den *intersubjektive* eller *interpersonelle* relation mellem fædre og repræsentanterne for det offentlige blevet ikke-eksisterende, og balancen er mistet. Set fra et eksistentielt perspektiv handler tabet, som sagens kerne, ikke så meget om *selvets* integritet, men om balancen mellem verden, som man kalder *ens egen*, og verden tilhørende den *anden* (Jackson 1998: 18). Fædre har følt sig handlet på og løbet over ende i forsøget på at opnå en løsning, der har anerkendt og tilgodeset deres faderskab og ret til at være sammen med deres barn. I og med, at de har oplevet, at befinde sig i en situation, hvor de er blevet *ophævet*, er den eksistentielle ligevægt kommet ud af balance, hvilket igen er et spørgsmål om kontrol, hvor kontrollen er drivkraften i det intersubjektive liv. Ifølge Michael Jackson er denne kontrol et synonym for at *navigere i mellem* (Ibid.: 18), hvor individets strategi er at undgå ophævelsen, såvel som at få en følelse af at styre dets egen skæbne gennem en aktiv deltagelse i verden. Mange af fædre har berettet om, hvordan de har følt denne fratagelse af aktiv deltagelse under disse møder. I fædrenes beretninger udtrykkes ofte tabet af tilstedeværelse: ”ikke høre til”, ”at blive set på som åndssvag”, ”ignoreret”, ”fejlet fuldstændig af banen”, ”mangelende ligeværdighed”, ”alt flød ud”, ”det var en ren massakre”, ”det er ikke retfærdigt” eller ”at blive pacificeret på forhånd”. Brugen af disse komparative metaforer i sproget artikulerer magtesløshed i forhold til en *anden*, eller *andre*, som er indifferent over for ens eksistens eller betydning (Jackson 2006 [2002]: 43). Ydermere udtrykker det tabet af sociale relationer og anerkendelse, mere end det udtrykker informationer og ideer (Jackson 1998: 12f). Fædre har oplevet mødet med det offentlige som værende intimiderende og reducerende, samtidig med, at de har følt sig ubetydelige og magtesløse. Man kan med Jacksons ord kalde det en form for at *ikke-væren*³¹ (Jackson 2006

---

³¹ *Not-being*, min oversættelse.

[2002]: 35). Staten regulerer hermed adfærden gennem fratagelse af individets muligheder og ønsker om intersubjektivitet; truslerne om fratagelse af den fælles forældremyndighed eller reduceret samvær kan sammenlignes med vold mod individets frihed til at handle eller komme i tale. De fleste fædre forventede, at møderne var et frirum for dialog i gensidig respekt, altså et frirum for intersubjektivitet. Men følelsen af statens manglende anerkendelse og afvisning gjorde opfattelserne til skamme og fædrenes side af sagen ubetydelige. Fædrene oplever ikke, at staten anerkender subjektets rettigheder, som er givet til alle medlemmer af samfundet, og som gør subjektet i stand til at se sig selv som et ligeværdigt medlem af samfundet (Honneth 2006 [1992]: 12). Om denne rettens anerkendelsessfære og det universelle retsprincip skriver Honneth, med Hegels ord, at:

"[...] rettens anerkendelsesform altid sigter til de moderne retsforholds specifikke forfatning, eftersom denne gør krav på i princippet at omfatte alle mennesker som lige og frie væsener" (Ibid.: 147).

I fædrenes tilfælde har oplevelserne af lighed og frihed mere været i retning af, at deres rettigheder kun kan være gældende, hvis de er socialt anerkendt som medlem af et socialt fællesskab. Men da fædrene udelukkes fra det sociale fællesskab af barnets mor som far og forælder, kan den sociale anerkendelse kun ske i form af anerkendelse fra staten. I dette tilfælde kan man med Honneths ord sige, at staten fratager fædrene deres rettigheder og nægter dem anerkendelse, og derved muligheden for individuel selvrespekt³² (Ibid.: 162). Fædrene nægtes hermed en mulighed for at gøre sine rettigheder gældende, samt at få et symbolsk udtryksmiddel, *"[...] gennem hvis sociale effekt man altid kan få demonstreret, at man er alment anerkendt som en moralsk tilregnelig person"* (Ibid.: 162).

---

³² Honneth tilføjer, at det *"[...] er imidlertid meget vanskeligt at påvise selvrespekten i den fænomenale virkelighed, fordi den på en måde kun kan erfares i negativ form, nemlig når subjekterne på synlig måde lider under mangel på den. Den kan derfor kun påvises på en indirekte måde."* (2006 [1992]: 162). I dette tilfælde viser den manglende selvrespekt sig ved, som ovenfor nævnt, at fædrene er frataget deres rettigheder som fædre og mennesker, og derved mister selvforståelsen og selvrespekten som fædre.

Vold som reciprocitet

Jeg nævnte ovenfor, at man fra fædrenes perspektiv kan tale om, at staten udøver vold mod individets frihed til at handle eller komme i tale. Volden som fænomen vil jeg udbyde yderligere ved brug af Michael Jackson definition af vold. Jackson gør brug af antropologen Marcel Mauss' *Gaven*, der handler om, at den oprindelige samfundsøkonomi byggede på en udveksling af gaver. Dette sociale fænomen havde både juridisk, religiøs og økonomisk betydning (Mauss 2000 [1950]: 15). Denne udveksling, ydelser og modydelser, var en form for mægling mellem grupper, der forhindrede fejder og krig (Ibid.: 18). Det er et spørgsmål om ære, prestige og respekt, at give, modtage og gengælde gavmildt³³, da denne sociale kapital, mellem at give og modtage er grundlaget for alt socialt fællesskab (Ibid.: 55). Jackson definerer volden som et socialt fænomen, hvis konditioner af muligheder indeholder de ovenstående muligheder for reciprocitet: at give, at modtage og at gengælde. På samme måde som gavegivning er en aldrig afsluttende proces pga. uligheden af den sociale kapital, der bliver givet og modtaget, så bliver volden på samme måde aldrig afsluttet. Den bliver forlænget og fastholdt af umuligheden fra begge sider om nogensinde at beslutte, hvornår det sidste ord er sagt, enigheden er nået, uretfærdighed er blevet retfærdiggjort, skyld er blevet afgjort og 'gælden' er blevet betalt (Jackson 2006 [2002]: 41). Udvekslingen af eksistentielle goder, såsom retfærdighed, *fair play*, og rettigheder, involveres i en evig kamp om at give, kræve eller redistribuere anerkendelse, kærlighed, ligeværdighed, magt eller rettigheder, hvis værdi er uvurderlige (Ibid.: 42). Ved at fædre oplever at få frataget retten til intersubjektivitet – underkendelse af viljen, talen og handlen – demonstrerer staten sin magtposition ved brug af *strukturel* vold, som systematisk underkender viljen og nægter individet at handle; den balancerende reciprocitet forsvinder i undertrykkelsen af fædrenes frie tale eller

---

³³ Denne gensidige udveksling kaldes for reciprocitet.

ytringsfrihed (Jackson 2006 [2002]: 43). Man kan med andre ord sige, at fædrenes men-
neskelighed har været udsat for vold, da deres status som subjekt er blevet reduceret
mod deres vilje til kun et objekt. Dette implicerer at fædrene ikke længere eksisterer i en
aktiv social relation til *andre*, men kun i en passiv relation til sig selv i utkanten af det
offentlige område (Ibid.: 45).

Beretningerne

Som ovenstående viser, har fædrene oplevet, at kontrollen er mistet gennem de offent-
liges myndigheders intervention, hvilket vil sige, at deres kapacitet til at tale og agere i
det offentlige rum er frataget dem. Disse oplevelser har i flere tilfælde drevet fædrene
tilbage i en intersubjektiv isolation og derved skabt en form for kulturel *agorafobi*
(Jackson 2006 [2002]: 34). Talen med andre om deres problemer er for mange af fæd-
rene blevet en lidelse, da de ikke længere har villet bebyrde deres nærmeste med deres
traumer. Dette ansporede mig til at spørge fædrene om deres motivation for at deltage i
dette projekt, og, hvilket udbytte de havde fået ud af at deltage, da deltagelsen krævede,
at de skulle berette om det, der udgjorde den største smerte i deres liv. Deres motiver
danner et mønster, der på flere områder er samstemmende. De handler umiddelbart om,
at de gerne ville være med til at hjælpe andre i lignende situationer ved at medvirke til
at blottlægge problematikkerne i faderskab efter samlivsbrud:

*"[...] altså hvis jeg kunne bidrage med et eller andet der i forbindelse med afdæk-
ningen af, hvordan det ser ud i og omkring år 2005, så ville det da være noget
som jeg ville eller meget gerne vil sætte tid af til, ikk?"*

*"[...] på det tidspunkt var jeg jo faktisk ..øh.. der var det så uvirkeligt at stå i den
situation uden nogle rettigheder og jeg tænkte på det tidspunkt da kom du forbi ..
på det tidspunkt var jeg simpelthen nødt til at gøre et eller andet. Det var dag til
dag, uge for uge, at tingene blev mere og mere uvirkelige for mig, og du ramte
mig lige der, hvor jeg måske havde fået flest tæsk og var på vej i Amtet. Så der
tænkte jeg "DET kan jeg sagtens .. det SKAL jeg det her uanset, hvad det er, så er
det i hvert fald et eller andet der gør et eller andet". Og så forklarede du så, at*

*det var ikke en mandekamp, men, at det var en blotlæggelse af forholdene, ikk?
Så der går der ikke noget af mig .. det var derfor.”*

Det første indtryk ovenstående beretninger kan skabe er, at fædrenes deltagelse er afstedkommet på baggrund af et uselvsk verdenssyn, men som samtalerne tog form, fremkom andre bevæggrunde for deres deltagelse i projektet:

”[...] det er også for at få talt nogle ting igennem som jeg måske ikke lige har tænkt over. Og det har hjulpet mig meget må jeg så sige, fordi der er da nogle ting som jeg måske ubevidst har pakket væk, fordi det har været ubehageligt at tænke på. Så det har hjulpet at tale om tingene synes jeg.”

”[...] altså jeg har været ude i hjørnerne under vores samtaler, ikk? Der har været en del som har gjort mig glad .. lige så vel som .. altså når jeg sidder her og snakker, så kan jeg jo godt nogen gange lige få tårer i øjnene .. det kan du jo heller ikke lige undgå at se .. og det er jo en lettelse nogle gange lige at få luftet systemet igennem, ikk? Også fordi, at jeg ikke har en amtsdame, der sidder foran mig og spørger ”Hvorfor siger du sådan og sådan?” Men her der er det en-vejs-kommunikation, ikk? I statsamtet der har det været 2-vejs og 3-vejs og advokat og (barnets mor) og 1000 involveret, men her er det MIG, der får lov til at snakke, ikk? Og det har sgu været rart!”

”Jeg synes, at vores samtaler har været sådan en terapeut-ting. Jeg synes, at det har været behageligt og det har hjulpet meget, at man kan tale om de her ting .. altså det synes jeg. (kæresten) har i hvert fald sagt, at når det var, at jeg havde talt med dig, og fortalt hende ”Nå, men så havde vi talt om det og været vidt omkring og sådan og sådan”, så har hun sagt ”Jamen du er også mere glad nu” for jeg har jo fået talt om de ting her [...] fordi man render jo rundt i midten og man ser det kun indefra, ikk? Man ser det ikke udefra og kigger ind.”

”[...] og så kan man så sige, at du er den eneste, der sådan rigtigt har hørt hele versionen, for jeg vil jo ikke belemre min kæreste med det 100%, vel? Hun vil meget gerne høre om det og være en del af det, men det synes jeg heller ikke er rimeligt efter et år vel? Og det fylder jo stadig en del.”

Som ovenstående viser, er beretningerne motiveret af mere end bare en tvangstanke om tilståelse eller et behov for selvfremstilling. Fædrenes oplevelser gennem konflikterne med deres børns mor og mødet med de offentlige myndigheder har udløst kontrolkriser. Under vores samtaler, har fædrene rekapituleret deres oplevelser og dermed skabt et narrativ gennem beretningerne om deres situation, og dermed fået kontrol over oplevelserne. Derved bliver narrativet lige så meget en form for *væren* som det er en beretning, da den narrative formulering er en fortløbende aktivitet i individets livsverden (Jackson

1996: 39). Oplevelser som har været ”*pakket væk*” rekonstrueres i beretningerne, hvilket gør, at disse ikke længere *laves* i passivitet, men bliver rebearbejdet i aktiv dialog mellem min og deres forestilling (Jackson 2006 [2002]: 15). Sammenspillet mellem fædre og mig i *samtalerummet* – intersubjektiviteten – var medvirkende til, at fædre skabte orden og sammenhænge i forgangne begivenheder. Gennem beretningerne, rebearbejder fædre tabet, eller relationerne, på sådan en måde, at det ændrer balancen mellem den handlende og den, der bliver handlet på. Det er nu ”*MIG, der får lov til at snakke*”, det vil sige, det for en stund er fædre, der aktivt deltager i den verden, som synes at ophæve dem; der er ikke nogen ”*amtsdame*”, som dikterer eller undertrykker den enkeltes handling. Samtalerne mellem fædre og mig blevet oplevet og følt af fædre som værende af mere eller mindre terapeutisk karakter, da jeg som modtager af disse beretninger, personificerer anerkendelsen fra verden udenfor fædrenes umiddelbare verden (Ibid.: 56f). Denne anerkendelse er følt gennem en intersubjektivitet, hvor accepten af min forståelse af de enkeltes situation er valideret gennem min personlige situation som far, hvilket gjorde os i stand til at forhandle en eksistentiel balance. Men som det sidste af ovenstående udsagn viser, er der i visse tilfælde en ømhed og frygt overfor de nærmeste i forhold til, om disse er i stand til at indeholde flere informationer eller har forståelse nok for situationen. Jackson beskriver dette fænomen som en del af den *sociale død* (Ibid.: 44), hvor voldsomme oplevelser dæmper folk og bringer dem i tavshed. Det private bliver her det offentlige byrde; fædre vil ikke længere bebyrde sine nærmeste med sine traumer³⁴ (Ibid.: 48).

---

³⁴ Her henfører jeg til den stærke psykiske påvirkning, det for fædre har været, at føle tabet: ”*ikke høre til*”, ”*ignoreret*”, ”*manglende ligeværdighed*” etc.. Den intersubjektive sammenhørighed, som knytter fædrenes liv til livet af andre, er brudt. Tabet er indlejret i sproget (Jackson 2006 [2002]: 95).

Opsummering

Mødet med de offentlige myndigheder er illustrativt beskrevet af en af fædrene som en oplevelse af at være *dumpet som menneske*. Oplevelser som denne har været medvirkende til at ændre på fædrenes selvforståelse og selvopfattelse som kompetent forælder og omsorgsgiver. I dette kapitel har jeg belyst fædrenes vej til de offentlige myndigheder fra samlivsbruddets realitet, fraflytning og eskaleringen af konflikten mellem forældrene ved udfærdigelsen af samværsordninger og placering af forældremyndighed. Af forskellige årsager blev beslutningskompetencen overlagt i det offentlige dvs. statsamtets hænder. Mødet med de offentlige myndigheder har for de fleste fædre ikke stemt overens med deres opfattelse af, at ligestilling for alle blev varetaget af loven, da de har følt, at de er blevet devalueret som mennesker uden omsorgsgivende kompetencer. Her oplever fædrene at være blevet mødt med fordomme om, at ”*mor-barn forholdet ikke sådan er til at bryde*” uanset, hvordan far-barn-relationen var før samlivsbruddet. Disse beretninger har jeg analyseret ved brug af den fænomenologiske tilgang med fokus på måden, hvorpå fædrene kæmper for at bevare balancen i kampen om kontrollen over eget liv. I forsøget på at kompensere for tabet og revitalisere det sociale system, hvor det eksistentielle tab søges genoprettet, har fædrene ud fra et håb om anerkendelse og accept af faderskabet gået statsamtterne i møde. I mødet med de offentlige myndigheder har de fleste fædre følt sig objektiveret og fremmedgjort. Denne fremmedgjorthed mellem *selvet* og *andre* har medført en reduktion, der er oplevet som *ophævelse*, hvilket har gjort fædrene ude af stand til at handle eller gøre en forskel på tingenes tilstand. Den *intersubjektive* eller *interpersonelle* relation mellem fædrene og repræsentanterne for de offentlige myndigheder er blevet ikke-eksisterende. Fædrene oplever derved ikke, at staten anerkender deres rettigheder, der gør dem i stand til at se sig selv som ligeværdige medlemmer af samfundet. Fædrenes menneskelighed er dermed blevet reduceret

mod deres vilje, og de oplever dermed sig selv reduceret til kun at være et objekt. Set ud fra deres optik kan man sige, at de er blevet udsat for *strukturel* vold. Denne vold kan siges at have drevet fædrene tilbage i en intersubjektiv isolation; en form for kulturel *agorafobi*. Jeg har desuden belyst fædrenes grundlag for at deltage i dette projekt, hvilket viste, at konflikterne med deres børns mor og de offentlige myndigheder har udløst kontrolkriser. Gennem vores samtaler skabte fædrene et narrativ gennem beretningerne om deres situation og fik derved kontrol over oplevelserne. Med andre ord, skabte fædrene orden og sammenhænge i forgange begivenheder i det *samtalerum*, der udspillede sig mellem dem og mig.

6. Det reducerede samvær

At børn skaber sociale fællesskaber har alle fædrene uden undtagelse givet udtryk for i de mange samtaler, vi har haft. Men samlivsbruddet kan resultere i – som i de medvirkende fædres tilfælde – at disse sociale fællesskaber bliver ikke-eksisterende i form af udelukkelse af fædrenes kontakt til deres børn og børnenes livsverden. Det er blandt andet udelukkelse fra barnets vuggestue-, børnehave- eller skoleaktiviteter, ingen information om barnets sundhedstilstand, ingen indsigt i barnets trivsel hos bopælsforælderen, ingen kontinuitet i samværet med barnet etc.. Fædrene oplever med andre ord at være udelukket fra diverse sociale fællesskaber som børn og familie er adgangsgivende for. Som antropologen Tine Tjørnhøj-Thomsen skriver i sin Ph.d.-afhandling *Tilblivelseshistorier* (1999: 1): ”Det er altså ikke kun forældre, der skaber børn, børn skaber også forældre, familie og bedsteforældre, og børn skaber forbindelser i fællesskaber i tid og rum.” I og med, at samvær med barnet for de fleste fædres vedkommende bliver kraftigt reduceret ved samlivsbrud, mindskes kontakten mellem barn og farens familie også. Sammenhængen og forbindelsen til disse fællesskaber bliver i mange tilfælde uklar og afbrudt, da far og barn skal genfinde hinanden i tid og rum, reetablere fællesskabet og far-barn-relationen i den periode, samværet varer. Faren står udenfor den sociale orden som forælder, eller som en af fædrene sagde: ”[...] som at være far uden børn!” – at være begge dele og ingen af delene samtidig. Denne problematik vil jeg belyse ved brugen af antropologen Victor Turners brug af Arnold van Genneps begreb *Rites de Passage* i *The Forest of Symbols, Aspects of Ndembu Ritual* (Turner 1967). Turner definerer her *Rites de Passage* som overgangsriter, der akkompagnerer ”every change of place, state, social position and age” (Ibid.:94), og er opdelt i 3 faser: *Separation*, hvor subjektet adskiller sig fra et fast punkt i den sociale struktur eller fra et etableret sæt af kulturelle forhold. Med andre ord en tilstand; en *liminalfase*, en flertydig

mellemfase, hvor subjektet står uden for den sociale orden, og ingen af dets tidligere eller kommende kendetegn er tilstede³⁵. Den sidste fase i overgangen fra een tilstand til en anden, kalder Turner for *reintegrationen*. Individet har nu nået en stabil og ny tilstand angående rettigheder og pligter inden for den sociale struktur (Turner 1967: 94f)³⁶. Jeg har valgt at fokusere på *liminalfasen*, da faderskabet efter samlivsbrud kan anskues som den mellemfase, der blokeres og medfører, at fædre fastholdes i en liminal fase; de fastholdes i tid eller i en særlig tidslig struktur (Tjørnhøj-Thomsen 1999: 57). Livet som *far uden børn* er "[...] a stage of reflection" (Turner 1967: 105), hvor fædre må aflægge rutiner, tankevaner og måder at handle på angående at være en aktiv og medvirkende forælder.

Samværsresolutioner

I tiden efter selve samlivsbruddet har fædre og deres barns mor skulle indordne sig efter de fastsatte samværsresolutioner, som er blevet udfærdiget i statsamtterne eller ved dom efter en retssag³⁷. Af de 36 fædre, som har medvirket, har een far barnet 'fuld tid', hvor mor og barn har samvær, hver anden weekend. Een far har en midlertidig såkaldt *dele-ordning*, hvor forældrene på skift har børnene hver anden uge. Syv fædre har opnået en samværsordning, hvor de er sammen med deres børn fem dage i løbet af to uger; en såkaldt *5/9-ordning*. Resten af fædre er såkaldte *weekend-fædre*, hvor samværet er

---

³⁵ Dette er derfor en farlig tilstand for både samfundet og individet, da samfundet risikerer, at individet retter sig mod det og tager afstand fra dets centrale værdier, hvorimod individet på sin side risikerer at blive hjemløst og anomisk (Eriksen 2000: 173).

³⁶ Da mit primære formål er at fokusere på faderskab efter samlivsbrud fra et eksistentielt og fænomenologisk perspektiv, vil min brug af Turner begrænse sig til at skabe en struktur, hvorved jeg vil tage afsæt.

³⁷ I lov om forældremyndighed og samvær beskrives samvær mv.:

§ 16. Barnets forbindelse med begge forældre søges bevaret ved, at den, der ikke har barnet boende, har ret til samvær.

§ 17. Er forældre uenige om omfanget og udøvelsen af samvær, kan der efter anmodning træffes afgørelse herom og fastsættes de nødvendige bestemmelser i forbindelse hermed. Afgørelsen træffes efter, hvad der er bedst for barnet. Stk. 2. En aftale eller afgørelse om samvær kan ændres, hvis ændringen er bedst for barnet, navnlig på grund af væsentligt forandrede forhold. Stk. 3. Fastsættelse af samvær kan afslås, og en aftale eller afgørelse herom kan ophæves, hvis det er påkrævet af hensyn til barnet. Stk. 4. Ministeren for familie- og forbrugeranliggender kan fastsætte regler om overvåget samvær (www.retsinfo.dk).

reduceret til hver anden weekend samt en hverdag hver anden uge. I alle resolutionerne er der fastsat perioder og varighed for sommer- og vinterferie samt fordeling af samvær på helligdage³⁸. Samtidig er det fastsat i resolutionerne, at fædrene skal varetage al transport fra og til den lokalitet, hvor overleveringen skal finde sted, samt udgifterne hertil.

Aftalebrud og den nye partner

Som nævnt i forrige kapitel er disse resolutioner udfærdiget på baggrund af en eskalierende konflikt om barnet mellem forældrene efter samlivsbrud. I nogle tilfælde er parternes samliv ophørt i en tilstand af mindelighed angående aftaler om børnepenge, barnets bopæl, samværsperioder og samværstid. Denne mindelighed er imidlertid ophørt efter, at der er kommet nye kærester ind i de respektives liv:

"[...] jamen det dokumenterer, hvor mindeligt det i realiteten var. Vi skrev selv vores dokumenter. Vi lavede et dokument omkring bodeling, og vi skrev et dokument omkring samvær med (barnet). I dokumentet om samvær med (barnet) skrev vi bla., at vi under ingen omstændigheder ønskede at inddrage de offentlige myndigheder. Og mht. børnepenge, så havde (barnets mor) ingen som helst interesse i at kræve børnepenge. I stedet for, lavede vi et system, hvor vi udlignede omkostningerne sammen. Der havde vi selv lavet et lille budget omkring hvad det ca. kostede at have (barnet), og så trak vi børnechecken³⁹ fra og jeg overførte så halvdelen af differencen, da vi tjente stort set det samme. Jeg overførte 4-500 kr. om måneden. Og så aftalte vi, at når der kom andre ting eller store ting som flyverdragt osv., så deles vi om det. Og det gjorde vi også første gang der kom en flyverdragt. Om samvær, det tog vi også meget uformelt; (barnets mor) sagde klart til mig fra starten af, at hun syntes, at det ville være mest fair, at vi havde (barnet) lige meget, fordi vi var jo lige meget forældre [...] vi lavede en 8/6⁴⁰ dvs., jeg havde (barnet) stort set hele ugen undtaget en hverdag, så jeg tog arbejdet med hjem og lavede mad i weekenden og frøs det ned, så jeg havde det til hele ugen og det fungerede helt fint [...] det som så er bemærkelsesværdigt det er jo, at hun fremturer som et lyn fra en klar himmel. Vi har ikke haft nogen konflikter overhovedet andet end jeg nu, set i bakspejlet, kan se, at (barnets mors) jalousi er vokset og er begyndt at nage hende. Det på trods af, at hun er flyttet ind i et nyt

³⁸ Aftalerne mellem parterne om, hvornår samværsperioden starter (dag og tidspunkt), varighed, hvornår samværsperioden slutter (dag og tidspunkt), datofastsættelse og længde af ferie- og helligdagssamvær er fremkommet gennem statsamternes og retternes udarbejdelse af samværsresolution.

³⁹ Barnets mor er modtager af børnetilskud fra det offentlige, da barnet har bopæl hos denne.

⁴⁰ I dette tilfælde, havde faren sit barn i seks dage i løbet af to uger.

hus med den mand som hun elsker, hun har taget (barnet) med og har fået den tilværelse som hun vil. Så begynder hun at blive jaloux over, at jeg finder en ny kæreste. Og det, der så sker, det er, at jeg får det der brev fra statsamtet, hvor hun beder om fire gange børnepenge om måneden. Og så var der ikke andet at gøre end at jeg måtte svare på det der brev til statsamtet, og skrev, at det syntes jeg var helt urimeligt og vi havde lavet den og den aftale. Og der vil jeg sige, at der blev jeg bare fejlet af bordet af statsamtet. Fuldkommen...”

Det har ikke været muligt gennem de indsamlede data i dette projekt at generalisere om, hvorvidt sammenbruddet angående de frivillige aftaler er sket på baggrund af, at fædrene har etableret sig i et nyt forhold. I de fleste tilfælde er mindeligheden brudt gradvist over tid efter etableringen af nye forhold i farens og morens liv. I alle tilfælde, er den aftale, der er indgået mellem forældrene, blevet brudt af barnets mor. Det er imidlertid en åbenlys faktor, at risikoen for eskalering af konfliktniveauet er faretruende høj, når den ene af forældrene etablerer sig i et nyt forhold: Den nye kæreste bliver involveret i konfliktens historik fra den ene forælders side, hvilket – gennem anerkendelsen – skaber en følelsesmæssig opbakning og selvtillid hos denne part. Dette kan være medvirkende til at motivere til en øget konflikt. En anden faktor til konflikt kan være at den nye kæreste bliver set som en trussel af ekspartneren, hvilket også kan være medvirkende til øget konfliktniveau.

Børnepenge

I dette projekts tilfælde, er alle fædrene sat i bidrag, hvor de betaler et fastsat børnebidragsbeløb hver måned til barnets mor⁴¹. Barnets bopæl har, ifølge loven, betydning for hvem af forældrene, der har pligt til at betale dette bidrag, samt hvem, der står som

---

⁴¹ Størrelsen af normalbidraget fastsættes hvert år pr. 1. januar af Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (tidligere Socialministeriet) efter § 25 a, jf. § 4 og § 14, i lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag (lovbekendtgørelse nr. 909 af 3. september 2004). Normalbidraget i 2007 er 12.756 kr. årligt eller 1.063 kr. om måneden. Heraf udgør grundbeløbet 11.304 kr. årligt eller 942 kr. månedligt, mens tillægget udgør 1.452 kr. årligt eller 121 kr. månedligt. (www.familiestyrelsen.dk/5/40/boernebidrag/boernebidrag-normalbidrag-2007/).

modtager af de offentlige ydelser, såsom børnetilskud⁴² (Halse 1998: 31; Nielsen 2002: 22). Loven om bidrag er blevet holdt i hævd siden starten af det 20. århundrede (Se kap. 3), hvor mødre i de fleste tilfælde var hjemmegående eller ikke havde nogen nævneværdig indkomst. Ideen med denne lov var at beskytte moren og barnet overfor farens uansvarlighed, samt at lette statens forsørgerbyrde ud fra devisen, "[...] *he who fathers the child feeds it*" (Meulders-Klein 1993: 123). Som ovennævnte beretninger viser, er børnebidraget en kilde til et forhøjet konfliktniveau, da barnets mor til enhver tid kan rette henvendelse til statsamtet og gøre krav på forhøjet børnebidrag, og dermed bryde de aftaler, som forældrene i sin tid har indgået⁴³. I visse tilfælde har fædre oplevet, at deres børns mor, med tilbagevirkende kraft, har gjort krav på børnebidrag gennem statsamtet, på trods af, at fædre månedligt overførte det offentligt fastsatte beløb til deres konti. I disse tilfælde har fædre, ved fremvisning af kontoudskrifter, skulle bevise overfor de offentlige myndigheder, at overførelserne af børnebidrag er sket i henhold til de aftaler som forældrene har indgået. I andre tilfælde har barnets mor uventet rettet henvendelse til statsamtet for at få forhøjet børnebidraget i henhold til gældende lov. Dette på trods af, at forældrene havde indgået aftaler om at dele alle udgifterne til barnet ligeligt mel-

---

⁴² Der ydes børnetilskud til børn af enlige forsørgere. Børnetilskudsloven indeholder bestemmelser herom:

§ 1. Til børn under 18 år ydes børnetilskud efter reglerne i denne lov.

§ 2. Ordinært børnetilskud udgør 3.692 kr. årlig for hvert barn. Det ydes:

1) når den, der alene har forældremyndigheden, eller som har del i forældremyndigheden over et barn, er enlig forsørger, 2) når begge eller kun den ene af indehaverne af forældremyndigheden er enlig og barnet opholder sig lige meget hos begge, medmindre barnet er tilmeldt folkeregistret hos den, der ikke er enlig, 3) når den ene ægtefælle er indsat i institutioner under Kriminalforsorgen ud over 3 måneder og den anden ægtefælle er enlig, 4) når begge et barns forældre modtager folkepension efter lov om social pension, eller 5) når folkepension til én eller begge af to forældre, der er berettigede til folkepension, ikke udbetales, fordi § 46 i lov om social pension finder anvendelse.

Stk. 2. Personer, der lever i et samlivsforhold, betragtes ikke som enlige ved ydelse af ordinært børnetilskud, jf. stk. 1, nr. 1-3.

§ 3. Der ydes endvidere et ekstra børnetilskud, som udgør 3.360 kr. årlig, hvis der ydes ordinært børnetilskud efter § 2, nr. 1, nr. 2, eller nr. 3, og indehaveren af forældremyndigheden har barnet hos sig. Der ydes kun et ekstra børnetilskud uanset antallet af børn (www.retsinfo.dk)

⁴³ Statsforvaltningen (det tidligere statsamt, min tilføjelse) kan til enhver tid ændre et fastsat bidrag, når der fremkommer begrundet ansøgning herom. Statsforvaltningen kan ændre en aftale om bidrag, hvis aftalen er åbenbar urimelig, hvis forholdene væsentligt har forandret sig, eller hvis aftalen strider mod barnets tarv. Se endvidere vejledende retningslinier for udfærdigelse af bidrag i forhold til farens indkomst (www.familiestyrelsen.dk/5/40/boernebidrag/boernebidrag-normalbidrag-2007/)

lem de respektive hjem. Under samtalerne med fædrene var der ingen af dem, der ytrede sig negativt over det at skulle betale børnebidrag, men indignationen fremkom, når talen faldt på, hvorledes størrelsen af børnebidragsbeløbet blev udregnet i forhold til indkomst; der bliver tilsyneladende ikke – fra de offentlige myndigheders side – skelet til barnets mors indkomst, eller barnets mors husstands indkomst, ved fastsættelsen af børnebidraget⁴⁴. Det vil sige, at uanset, hvor høj indkomst barnets mor har, så kan fædre til enhver tid sættes i forhøjet bidrag, hvis hans indkomst berigtiger en forhøjelse, upåagtet længden af fædrenes samværsperioder med deres børn. Der, hvor indignationen var størst, var blandt de fædre, der havde samværsperioder med deres børn mellem ca. 120 dage (en såkaldt *5/9-ordning*) og ca. 180 dage (en såkaldt *dele-ordning*) i løbet af et år, og samtidig betalte forhøjet bidrag. I disse tilfælde dækkede fædrene samtlige samværsudgifter såsom transport, mad, tøj, fritidsaktiviteter etc., da børnenes mor ikke ville bidrage til transporten af barnet eller tillade, at fx tøj fulgte med barnet i samværsperioden med dets far. Med andre ord, forsørgede fædrene børnene direkte under samværet, og indirekte under fraværet, hvilket understøttes af lovens ord⁴⁵. Flere af fædrene omtalte tvisten om forældremyndigheden fra deres børns mors side som en kamp om penge, da børnebidrag og børnetilskud bliver udbetalt til indehaveren af forældremyndigheden, og dermed også barnets bopæl. Man kan hævde, med antropologen Igor

---

⁴⁴ I de fleste tilfælde, på nær to, var begge forældre i arbejde og havde fast indkomst.

⁴⁵ I lov om børns forsørgelse står der bla.:

§ 13. Forældrene er hver for sig forpligtet til at forsørge barnet. Barnet skal forsørges, opdrages og uddannes under hensyn til forældrenes livsvilkår og barnets tarv.

Stk. 2. Opfylder en af forældrene ikke forsørgelsespligten over for barnet, kan statsamtet pålægge **ham** (min kursiv og fremhævelse) at udrede bidrag til barnets underhold.

§ 17. Aftaler om bidrag til barnet er ikke til hinder for, at der træffes anden afgørelse af statsamtet, såfremt aftalen skønnes åbenbart ubillig, eller når forholdene væsentligt har forandret sig, eller aftalen strider mod barnets tarv.

§ 18. Bidrag i henhold til nærværende kapitel tilkommer barnet.

Stk. 2. Retten til at kræve bidrag fastsat og til at indkræve bidraget har den, der afholder udgifterne ved barnets forsørgelse, såfremt den pågældende har eller ved forældremyndighedens ophør havde forældremyndigheden over barnet eller lovligt har barnet i pleje. I det omfang det offentlige afholder udgifter til barnets forsørgelse, tilkommer retten den pågældende offentlige myndighed eller institution (www.retsinfo.dk).

Kopytoffs ord, at forældremyndigheden bliver udsat for en form for *vareliggørelse* (1996 [1986]) i og med, at retten til diverse bidrag og offentlige ydelser følger denne. *Vareliggørelsen* består således i, at forældremyndigheden bliver prisfastsat ved det samlede beløb, som denne repræsenterer; den umiddelbare økonomiske værdi (Ibid.: 431). En stor del af fædrene omtalte det at være blevet reduceret til en indtægtskilde for barnets mor, som værende i modsætning til deres egen selvopfattelse som far. De føler sig reduceret til en ”åben pengepung”⁴⁶. I fædrenes selvopfattelse som far ligger der også en social værdi i forældremyndigheden, hvilket indebærer, hvis man som forældre har fælles forældremyndighed, så har man samme beslutningsret overfor fælles børn (Halse 1998: 39). Man har medbestemmelse angående opdragelse, hvor barnet skal bo, hvilke institutioner barnet skal tilmeldes, adgang til oplysninger og orientering om barnet, fx børnehave- og skoleudtalelser samt deltagelse i møder og andre arrangementer på skole og i dagtilbud (Halse 2003: 11). I de fleste tilfælde er fædrene udelukket fra disse aktiviteter og indsigter, da de ikke har eller har del i forældremyndigheden.

Telefonkontakt

I den del af liminalfasen, hvor fædrene ikke har fysisk samvær med deres børn, foregår den primære kontakt mellem far og børn gennem telefonen og i enkelte tilfælde via internettet. Kontakten med børnene via disse medier var også et af de emner, som optog fædrene meget under vores samtaler. I de fleste tilfælde har fædrene fået pålagt restriktioner om antallet af opringninger til deres børn mellem deres samværsperioder ud fra argumentationen, at det bryder ind i barnets hverdag og forstyrrer dets rytme og rutiner⁴⁷.

---

⁴⁶ Ifølge sociologen Meulders-Klein betegnes skilsmissefædre fra de offentlige myndigheders side i Tyskland som *Zahlvater* (1993: 125. Betalingsfar. Min oversættelse). Dette udtryk er illustrativt for de fleste fædres selvopfattelse.

⁴⁷ Argumentationen kommer fra barnets mors side, hvilket er blevet understøttet af statsamtet i udfærdigelsen af resolutionen.

Ydermere er det blevet fastlagt i resolutionerne, hvilke dage og tidspunkter fædrene må ringe til deres børn på, hvilket i de fleste tilfælde er een til to gange i løbet af to uger⁴⁸.

Der er forskel på telefonsamtalerne mellem far og barn, da samtalerne med de yngste varierer meget i indhold og længde, hvorimod samtalerne med de større børn er af længere varighed samt af en mere kompleks samtalekarakter, hvad oplevelser og følelser angår. En del fædre udtalte sig om, hvordan de følte sig udsat for chikanøs adfærd fra barnets mors side når de ringede til deres børn:

"[...] jeg tror, at fjernsynet er tændt hele tiden. Hun (barnets mor) ved, hvor fraværende hun (barnet) er når der er fjernsyn. Jeg ringer om onsdagen kl. fem, mere har jeg ikke fået lov til, og så synes jeg godt, at hun (barnets mor) kan slukke fjernsynet i de minutter vi taler. Vi har jo set det nogle gange, hvor folk de ringer hjem til os for at tale med hende (barnet), så kan vi jo se hvordan hun reagerer. Så er hun helt væk. Men så slukker vi lige fjernsynet imens, og så ændrer samtalen sig også, så er hun på."

"[...] antallet af gange, hvor at (barnet) har ringet op, eller, at der er blevet ringet op på hendes vegne .. det er een eller to gange (over en periode på tre år). Men når (barnet) er her, så ringer hendes mor to-tre gange på de fem dage, hvor (barnet) er hos os (faren og hans kæreste). (Barnets mor) initierer ikke, at (barnet) ringer op hertil. Det er os, der ringer, og så får vi altid (barnet) direkte i telefonen, eller også lægger vi en besked, fordi der ikke er nogen, der tager telefonen – selv om vi ringer på dikterede tidspunkter – hvor vi beder hende (barnets mor) om at ringe op. Det har der så også været mange problemer med, fordi der har været adskillige tilfælde, hvor der ikke er blevet ringet tilbage. Der har vi ellers spurgt: "Vi vil gerne have lov til at sige godnat til (barnet) i aften. Vil du ikke være sød at lade hende ringe tilbage". Og så hører vi intet."

Som ovenstående viser, er telefonsamværet ikke uden hindringer for fædrene. Vedligeholdelsen af samværet via telefonen er en opgave, som fædrene skal udføre, hvis de vil i kontakt med deres børn, men det er ikke altid, at deres bestræbelser bliver honoreret fra den modsatte side. Gennem resolutionerne får fædrene retten til eller muligheden for at have kontakt med deres børn, men deres børns mor har ingen pligt til at vedligeholde kontakten mellem far og barn:

---

⁴⁸ I lov om forældremyndighed og samvær beskrives anden kontakt:

§ 18. I særlige tilfælde kan der træffes bestemmelse om anden kontakt med barnet for den af forældrene, der ikke har barnet boende, i form af telefonsamtaler, brevveksling og lign. (www.retssinfo.dk).

”Nej jeg har det sådan, at jeg tror, at der bliver sagt i den anden ende, at far er på arbejde når hun (barnet) vil ringe til mig. Når hun (barnet) er hjemme hos os (faren og hans kæreste) og hun siger: ”Jeg kunne godt tænke mig at tale med mor”, fint, så ringer vi op. Vi siger ikke, at det må hun ikke eller det kan hun ikke, vi ringer bare op, ikk? Og har hun lyst til at tale med mormor eller sin farmor, så ringer vi dem op.”

Med andre ord udebliver reciprociteten mellem forældrene, da barnets mor ikke medvirker til samværet ved at motivere eller tillade barnet at ringe til dets far. Denne forhindring i at komme i tale med barnet har for mange af fædrene været en oplevelse af manglende anerkendelse af deres faderskab. Dette skal ses i forhold til faderskabet under samlivet med barnets mor. På dette tidspunkt blev der ikke lagt hindringer i vejen for kommunikationen mellem far og barn. Som en af fædrene berettede:

”Vi ringede jo konstant til hinanden og på den måde så var vi hele tiden tæt på eller vi var aldrig langt væk. Og (barnet) syntes jo at det var sjovt at ringe mor op eller ringe til far, ikk?”

Transport

På samme måde som telefonkontakt, er transport fra og til barnets afhentningssted fædrenes anliggende, hvor selve transporten skal afholdes af fædrene. Blandt de deltagende fædre var der kun to, der havde aftaler med børnenes mor om transport. I de resterende tilfælde nægtede børnenes mor at deltage aktivt med at bringe eller hente børnene, når disse havde samvær med deres far. I enkelte tilfælde havde barnets mor bragt eller hentet barnet, men årsagen hertil var ærinder i området, hvor faren boede. I een af fædrenes tilfælde var barnets mor flyttet med sin nye kæreste fra København til Als i Sønderjylland uden at informere om dette i tide, og dette på trods for, at forældrene havde fælles forældremyndighed. Det viste sig senere, da sagen blev behandlet i statsamtet, at barnets mor var i sin fulde ret til at flytte, da barnet havde bopæl hos hende. Ydermere skal faren selv afholde transporten og transportudgifterne i forbindelse med samvær med sit barn, da barnets mor nægter at medvirke til samværet:

”[...] i starten sagde hun (barnets mor), at hun nok ville betale halvdelen, og hun skulle nok sørge for halvdelen af transporten, men da hun så sad derovre og vi havde været i statsamtet, så var alt glemt. Det koster 3.500,- bare i transportudgifter om måneden, og så er der børnepenge oveni. Det er 4.500,- om måneden for at se hende (barnet) hver 14. dag [...] så har vi langt om længe fået indført at en gang imellem, så kører de (barnets mor og hendes kæreste) hende (barnet) til færgeren, så kan vi køre til Fyn ned til færgeren (fra Bøjden, Fyn til Fynshav, Als) og så går vi om bord sejler over, og så står de i færgelejet. Der er et kvarter til den sejler tilbage igen, så sparer vi fire timers kørsel, fordi normalt, så kørte vi hele vejen rundt over Kolding. Med sejlturen, så tager det kun to til to en halv time at komme hjem. Men det er jo ikke altid, at de er der.”

Det er, som tidligere byretsdommer og advokat Ditlev Nielsen skriver i *Forældremyndighed og samvær* (2002), den samværsberettigede, der skal afhente og tilbagelevere børnene på et nærmere aftalt sted, som regel på barnets bopæl, samt betale udgifterne til transport *”[...] og alle andre udgifter som samværet måtte medføre”* (Ibid.: 51). For mange af fædrene var transporten et problem i forhold til deres forståelse og opfattelse af forælderrollen, da transportopgaven ikke længere var et fælles anliggende, men udelukkende var forbeholdt fædrene.

Afhentning, information og mistænkeliggørelse

Fædrene afhenter deres børn på forskellige lokaliteter, såsom på barnets bopæl eller i institutionen (vuggestue, børnehave eller skole), alt afhængigt af barnets alder og forældrenes aftaler i forhold til konfliktniveauet. Der, hvor konfliktniveauet er højest, afhenter og bringer fædrene deres børn i institutionerne. De fædre, der afhenter deres børn på barnets bopæl, beretter, at der ikke er nogen længerevarende dialog mellem forældrene før, under og efter selve overleveringen. Der følger ingen beskeder eller beretninger om barnets sundhedstilstand, trivsel i institution eller dagligdag med barnet fra morens side:

”Hvis jeg har oplevet eller opdaget nogle ting, så spørger jeg ikke rask væk når det er, at vi afleverer hende (barnet), fordi det fortæller hun (barnets mor) intet om. Hun bliver bare kontrær, hvis jeg spørger. Hun får det i små portioner ligesom da hun (barnet) havde bygkorn. Der spurgte jeg omkring behandling og læge og sådan noget, så jeg kunne få noget at vide hos ham (lægen), fordi jeg får ikke nogen ting at vide af hende.”

I disse tilfælde bliver barnet overleveret til faren i morens hjems døråbning, hvilket, ifølge fædrene, skaber en utryk stemning, der ikke er særlig hensigtsmæssig i forhold til gensynsglæden mellem far og barn. Dette giver sig fx til udtryk, hvis barnet gerne vil vise faren nogle af sine ting indendørs, hvor fædrene pludselig står og skal forklare barnet, hvorfor far ”[...] ikke har tid lige nu”, da han ikke må gå ind i hjemmet. Om ovenstående scenario skriver cand. pæd. & psych. John Aasted Halse om måder, hvorpå disse utrykke stemninger kan og må undgås:

”[...] hvis forældrene af og til kan være sammen med barnet, spise sammen, gå en tur i biografen sammen eller lignende. Noget af det mest belastende for barnet er at opleve, at forældrene ikke må komme ind hos hinanden, at afleveringen og afhentningen skal ske på dørtærsklen [...]” (1998: 20).

Afhentningen af børnene i institutionerne er ifølge nogle fædre mindre problemfyldt end afhentning i barnets hjem, da mødet sker på neutral grund, hvor far og barn kan glæde sig over gensynet med hinanden. Her udebliver konflikten mellem forældrene, da den ene af de to konfliktparter ikke er tilstede. Fædrene oplever her, at deres børns adfærd er væsentlig anderledes, end når de afhenter dem i deres hjem; børnene er mere udadvendte og afslappede. Dog er manglen på informationer og orientering omkring barnets trivsel i institutionerne stadig præsent, da børnenes mor i de fleste tilfælde har nægtet fædrene i at deltage i forældremøder og arrangementer⁴⁹: Denne udelukkelse har de fleste af fædrene oplevet som at være frataget deres faderskab, da de på denne måde ikke har indblik i deres børns liv:

---

⁴⁹I lov om forældremyndighed og samvær beskrives orientering om barnet:

§ 19. Den af forældrene, som ikke har forældremyndigheden, har ret til efter anmodning at få orientering om barnets forhold fra skoler, børneinstitutioner, social- og sundhedsvæsenet samt private sygehuse, privat praktiserende læger og tandlæger. Myndigheden, institutionen, lægen eller tandlægen kan nægte at give oplysninger, hvis det er til skade for barnet. Der må ikke gives fortrolige oplysninger om forældremyndighedsindehaverens forhold. Stk. 2. Statsforvaltningen kan i særlige tilfælde efter anmodning fra indehaveren af forældremyndigheden eller en af de i stk. 1 nævnte institutioner mv. fratage den af forældrene, der ikke har forældremyndigheden, adgangen til at få orientering efter stk. 1. En afgørelse efter 1. pkt. har virkning fra det tidspunkt, hvor institutionen modtager meddelelse om afgørelsen (www.retsinfo.dk).

”Hun har lukket mig ude fra skolen, altså jeg bliver ikke inviteret til forældre-møde, jeg får ikke noget som helst at vide om ham (barnet). Det kan hun tillade sig, fordi hun har forældremyndigheden. Men det har jeg jo ikke ladet mig nøjes med, så jeg gik op på skolen til inspektøren og sagde: ”Jeg kender godt reglerne, men jeg vil gerne bede jer om, at give mig en skriftlig orientering, så jeg bare kan følge lidt med”. Hver anden uge bliver jeg jo forholdt lektier, eller, hvor de nu er nået til fra torsdag til fredag. Og jeg kan ikke se nogen steder om de har lektier for, andet end det ugebrev som jeg nu får tilsendt hver lørdag.”

I de fleste tilfælde er fædre blevet mødt med åbenhed og forståelse fra personalet i institutionerne, og disse har tilgodeset fædre med orientering om barnets trivsel, institutionsarrangementer og lektier uden at overtræde den gældende lov. Enkelte fædre har dog været udsat for mindre imødekommende personaler i deres børns institutioner ved spørgsmål til deres børn trivsel:

”[...] jeg blev mødt meget skeptisk, forstået på den måde, at de indledte lige med det samme, at jeg havde jo ikke forældremyndighed, så de havde ikke pligt til at fortælle noget som helst om (moren) og forholdet med (barnet). Det eneste jeg havde spurgt til, var til (barnets) trivsel. Jeg ved jo godt hvilken ret jeg har, eller ikke har, omkring denne her sammenhæng, og hvad de har lov til, og hvad de ikke har lov til, men jeg synes, at det var en ret uheldig måde de mødte mig på i denne her sammenhæng. Jeg bliver så harm over sådanne ting.”

Denne direkte mistænkeliggørelse fra barnets institutions personale, som enkelte fædre oplevede, udfoldede sig for en enkelt far i al sin ubehagelighed, da han skulle hente sit barn ved dets bopæl:

”[...] så sagde hun (barnets mor) til mig, at nede i børnehaven, siger hun (barnet) ’tissemand’ og ’tissekone’ og det have pædagogerne bidt mærke i. Og det var noget mærkeligt noget at lære hende syntes de. Så sagde jeg: ”Hun har den alder, hvor hun interesserer sig for de ting, hun er tre år, hvad vil du have, at vi skal gøre?” Jamen hun syntes ikke, at det var rart når det var, at hun fik det at vide nede i vuggestuen. Jeg vidste ikke hvad jeg skulle sige. Altså, når vi (faren og hans kæreste) er i bad derhjemme, så lukker vi døren, og så kommer hun (barnet) og åbner døren, og så spørger hun jo mens hun peger, ikk? Hvad skal vi svare? Vi kan jo kun sige det som det er. Men hun (barnets mor) syntes bare, at vi måtte finde på noget andet. Pædagoger burde også vide, at på et eller andet tidspunkt kommer de (børnene) i den alder, hvor de spørger om sådan nogle ting, så svarer vi jo i stedet for bare at fyre noget andet af, ikk?”

Det tankevækkende er, at den til tider dæmoniserende debat⁵⁰ om mænds omgang med børn minder os om, at forståelsen af børns behov er et *kønnet* fænomen, der er forbundet direkte til kvinder og moderlighed (Baagøe Nielsen 2003: 36), hvilket er medvirkende til, at mænds omsorg over for børn har sine begrænsninger, hvad hygiejne angår. Ovenstående tilfælde har været medvirkende til en forøget frygt for, at barnets mor vil bruge sådanne udsagn fra pædagogerne i barnets institution til at mistænkeliggøre faren overfor statsamtet i en forlængelse af konflikten om samværet med barnet. Flere af fædrene udtalte sig om det at bade sammen med barnet, som værende en kilde til frygt for repressalier fra barnets mors og de offentlige myndigheders side. Denne frygt har for nogle af fædrenes vedkommende resulteret i, at de så vidt mulig undgår at være nøgne under samværet med deres børn:

"[...] for man ved ikke, hvad man kan få hældt i hovedet på et senere tidspunkt, vel? Det er som om, at det (anklagen om pædofili) ligger lige om hjørnet og venter. Bare se, hvor svært det er for mænd at få arbejde i klubber og børnehaver og vuggestuer. De skal jo bevise, at de er uskyldige, da de ligesom er stemplet på forhånd."

For andre fædre har denne frygt været i deres bevidsthed fra før samlivsbruddet, da det at være nøgen i samvær med deres børn som følge af hygiejne ville kunne bruges imod dem siden hen. Som en af fædrene sagde:

"Der skal ikke meget til før man bliver anklaget for noget. Hvis jeg siger, at jeg bader sammen med mit barn, så bliver den hurtigt vendt. Så er det nemmere bare at melde klart ud fra starten og sige: "Det gør jeg bare ikke" .. sådan er det."

Samvær

Efter at samværet mellem far og barn er blevet reetableret, begynder en tid, hvor far-barn-relationen genoprettes i det fysiske som psykiske nærvær. For nogle af fædrene har

---

⁵⁰ Ifølge Baagøe Nielsen (2003: 36;44) og Schrøder (2003: 61) blussede debatten op omkring pædofili i 1998 som følge af den såkaldte 'Vadstrupgårdsag', hvor en mandlig pædagog blev tiltalt og dømt for pædofili.

tiden mellem samværsperioderne været som frossen; deres verden har stået stille i et liv, der er sat på hold til næste samværsperiode. Savnet af deres børn samt oplevelserne af konflikter og mødet med de offentlige myndigheder har røkket ved deres eksistentielle kontrol; de føler sig isoleret ved tabet af muligheden for, eller forhindringen af, interaktion mellem verden af *selv* og verden af *andre* (Jackson 2006 [2002]: 71f). Andre fædre beretter om tiden mellem perioderne som den tid, hvor ”[...] arbejde og fritidsaktiviteter skal lægges sådan, at der er så meget tid sammen med ungerne som overhovedet muligt”. Under selve samværet er det vigtigt for fædrene at få etableret en dagligdag sammen med børnene, så det fragmenterede samvær får en sammenhæng, som bærer præg af den kontinuitet, der var før samlivsbruddet. Vigtigheden i denne stræben hænger sammen med, at fædrene ønsker, at børnene skal føle sig hjemme og dermed i ro med situationen samt, at fædrene ikke ønsker at blive betragtet som *tivolifædre*, hvor alt samvær hænger uløseligt sammen med uro, sjov og ballade. Ikke dermed sagt, at fædrene ikke tumler og leger med børnene eller tager på udflugter og besøger museer, udstillinger, Tivoli, eller andre forlystelsescentre, men hverdag og tryghed bliver prioriteret. Måden hvorpå samværet udfolder sig er forskelligt fra far til far og deres respektive børn, da det bl.a. afhænger af børnenes alder og udviklingstrin. De af fædrene, der har samvær med mindre børn, er som oftest dem, der er *weekendfædre*. For disse fædre er det vigtigt at følge børnenes rytme, samt at skabe omgivelser af ro, hvor samværet kan lægges for dagen. Samtidig er det fædrene, der skal skabe de ydre rammer, inden for hvilke børnene kan udfolde sig. Fædrene skal være den voksne, som kan guide de små i livets færd under samværet. For de fædre, der har større børn, foregår samværet mere på fælles præmisser i forhold til gøremål og ønsker samtidig med, at der søges skabt rammer som ovenstående. Flere af fædrene til de større børn berettede, at under samværet var det vigtigt, ikke at komme til at påtage sig forsørgerrollen som *den tjenende ånd*,

hvilket skal forstås således, at børnene selv skulle medvirke til husholdningen i form af madlavning og oprydning. Samtidig er det også vigtigt for disse fædre, at forberede børnene på livet som voksne:

”Den store kan allerede nu hjælpe med nogle af tingene i køkkenet. Jeg vil gerne have, at de selv skal kunne lave mad. Så siger jeg: ”I dag skal vi lave dét, og så får du lov til at lave sovs og kartofler og du kan banke kødet”. Så laver vi mad sammen, og jeg står og fortæller, hvordan det skal gøres. Fordi så når de bliver voksne, så kan de klare sig selv. Så kan de sige: ”Jeg kan sgu lave frikadeller og hakkebøffer, og jeg kan lave en hvid og brun sovs.” Og som de siger: ”Hvorfor kan du lave mad far?”, ”Jamen det kan jeg bare!”, og så siger de: ”Din med-isterpølse, den er altså bare meget bedre end mormors og mors.” ”Nå, tak for det.”, ”Til gengæld, så laver hun altså bedre gryderet end dig.” ”Nå! Tak for kaffe. Så må jeg lære at lave det” siger jeg så, og så griner de.”

For flere af fædrene var disse gøremål en mulighed for samtidig at skabe et rum for spontane samtaler, der kompenserer for den manglende orientering fra barnets mors og institutionernes side:

”Vi er fælles om det huslige, altså vi laver mad sammen og sådan nogle ting for det er vigtigt for hende (barnet) at lære, at tingene ikke kommer af sig selv. Vi rydder også op sammen i de fælles rum, altså hun rydder selv op på sit værelse [...] det er rigtig hyggeligt at lave tingene sammen, fordi så fortæller hun om løst og fast imens om skolen og kammerater og sådan noget. Så får jeg en mulighed for at få en indsigt i hendes liv.”

Under selve samværet skal de forskellige relationer mellem barnet og dets fædrende familie vedligeholdes. Dette stiller fædrene i et dilemma; hvem skal besøges i det tidsrum, samværet varer, samt hvornår skal disse relationer ses?

”[Min] mor hun bor i Valby så det er fra Valby til Herfølge, så tager hun så bus og tog, ikk? Vi (faren og hans kæreste) har jo sagt, at hvis det er at familien vil have samvær med hende (barnet) så skal det ikke være os, der hver gang tager af sted. Så må de også tage initiativ og det har alle fået at vide [...] Lige i starten, der var vi ude til de forskellige, hver gang, men det trætter (barnet) alt for meget. Så vi har det sådan, at de må også stå for tur [...] Nogen gange er de gode til at slå det sammen; min mor og hendes søster altså moster og onkler, så er de der alle sammen, og så ser hun (barnet) dem alle sammen på en gang. Så er det heller ikke sådan et ræs hver eneste gang.”

”Vi (faren og hans hustru) prøver at dele sol og vind lige. Vi har en rimelig fast turnus med min mor og hendes mand. De har (barnet) i hvert fald en gang om måneden, hvor de så er sammen med hende (barnet), hvor hun har fået fri fra børnehaven. Det er typisk en fredag, og så kører jeg (barnet) ind til hende (farens

mor) om morgenen, inden jeg kører på arbejde, og så er de sammen hele dagen. Så kommer de med hende (barnet) ved spisetid, og så er vi alle sammen sammen.”

Som ovenstående viser, kan vedligeholdelsen og bevarelsen af relationerne give anledning til et større følelsesmæssig og logistisk dilemma. De fleste fædre føler ikke, tiden er med dem, når de er sammen med deres børn. Det i forvejen reducerede samvær påvirker det kvalitative samvær i et tidsligt perspektiv, da tid ikke er et privilegium, som er til forhandling. Dette gør, at fædre på den ene side sjældent har lyst til at bruge meget tid på transport ud over til afhentning og aflevering, da samværsperioden er for kort og kostbar til at bruge på yderligere transport. På den anden side, er det dem magtpåliggende at bevare og videreføre kontakten mellem børn og familie, da denne ikke skal lide samme skæbne som samlivet mellem forældrene. For de fleste fædre var forholdet mellem deres børn og børnenes bedsteforældre den vigtigste relation at vedligeholde. Dette var en relation, som var skabt før samlivsbruddet, hvor de følelsesmæssige bånd ”[...] ville være en katastrofe ikke at have mere” på grund af den tilknytning, der er mellem børnene og deres bedsteforældre.

Fratagelsen af intersubjektiviteten mellem fædre og deres børns mor, og fædre og deres børns institution, er en væsentlig faktor for fædrenes ændrede selvopfattelse som forælder. Involveringen i deres børns liv efter samlivsbruddet har stor betydning for fædre, da de er blevet i forælderrollen, hvor ønsket om at deltage i opdragelsen samt at være ansvarlige for børnenes opvækst gør, at de føler sig som kompetente forældre. Psykologerne Boman, Nissen og Schwartz (1989) omtaler dette, at forblive i en aktiv og medvirkende forælderrolle som vigtig for samværsforælderens identitet, da kontinuiteten af denne struktur er medvirkende til, at ingen af forældrene glider ud af forælderrollen, ”[...] men tværtimod, og på trods af skilsmissen, begge kan føle sig som kompetente forældre”(Boman et al. 1989: 93). Problemet for fædre er, at de bliver nægtet at in-

volverer sig fuldt ud i deres børns liv af deres barns mor. De er med andre ord frataget den sociale værdsættelse (Honneth 2006 [1992]: 163), hvor anerkendelsen som far, og vedkommendes status som kompetent forælder, udebliver. De har ingen adgang til de fællesskaber, som fx institutionerne konstituerer, hvor forældre gensidigt værdsætter hinanden gennem deres fælles sociale position, samt ”[...] *dele egenskaber og muligheder, der på den samfundsmæssige værdiskala er tildelt en bestemt grad af social anseelse*” (Ibid.: 166). Ved samlivsbruddet ophørte de intersubjektive rutiner og relationer til børnenes institutioner, der samtidig medvirkede til at vedligeholde relationerne mellem det private og det offentlige rum (Jackson 2006 [2002]: 68). Fædrene befinder sig i liminaliteten og står udenfor den del af samfundet, der udgør deres børns institutionelle liv. Ydermere ser vi mistænkeliggørelsen af fædrene gennem institutionerne, hvor fædrenes fravær i kraft af samlivsbruddet kan være medvirkende til fremmedgørelsen som omsorgsperson. De af fædrene, som har oplevet denne mistænkeliggørelse eller frygt for samme, beretter om deres følelser af at blive forkert behandlet af andre, der henviser til nedvurderinger, det vil sige nægtelse af anerkendelse (Honneth 2006 [1992]: 175). Fædrenes erfaringer med udelukkelsen fra diverse sociale fællesskaber gennem et reduceret samvær med deres børn kan siges at være en form for nedværdigelse, der påvirker den moralske selvrespekt og selvforståelse som far og menneske. De rettigheder angående opdragelse, bosted, valg af institutioner etc., som fædrene på legitim måde kunne regne med at have i kraft af at være samboende med barnets mor før samlivsbrud, er nu frataget dem. De er så at sige ikke længere fuldgyldige medlemmer af samfundet og kan ikke længere deltage i dets institutioner på lige fod som barnets mor. Ved fratagelsen af disse rettigheder forhindres fædrene også i at blive tillagt samme grad af moralsk tilregnelighed som de øvrige samfundsmedlemmer. Ved fratagelse af rettigheder skriver Honneth således:

” Det særlige ved disse former ringeagt, altså fratagelsen af rettigheder og social udelukkelse, beror ikke kun på den magtmæssige begrænsning af den personlige autonomi, men også på den hermed sammenhængende følelse af ikke at have status som en fuldgyldig, moralsk ligeberettiget interaktionspartner. At blive nægtet socialt gældende retskrav er ensbetydende med en krænkelse af ens intersubjektivt nærrede tillid til, at man er anerkendt som et subjekt med moralsk dømmekraft” (2006 [1992]: 178).

Fratagelsen af rettigheder og social udelukkelse gør, at fædrene er ’usynlige’ (Turner 1967: 95). De udlever en form for *usynligt* faderskab. Faderskabet er usynligt overfor barnet rent samværmæssigt. Samværet med barnet er reduceret til en ikke-fysisk tilstand, hvor kontakten og kommunikationen mellem far og barn vedligeholdes gennem medier som telefon og internet. Denne tilstand af at være, uden at være, eller at være begge dele på samme tid, og så samtidig ikke, er en tilstand som kan betegnes som værende *betwixt and between* (Turner 1967: 97). Den manglende reciprocitet, hvad angår opretholdelsen af kontakt mellem far og barn fra barnets mors side, den manglende deltagelse i overleveringen af børnene, hvad tid, sted, transport og transportomkostninger angår, udelukkelsen fra institutioner og orientering om børnene, mistænkeliggørelse fra institutionspersonale og de offentlige myndigheder og vareliggørelse af forældremyndigheden er alle faktorer af den *strukturelle vold*, som er medvirkende til at underkende den individuelle far samt at fratage ham hans evne til at handle. Man kan med andre ord sige, at denne form for vold har frataget fædrene deres *væren* i forhold til at være far og udsat dem for en *social død*, da de er ekskluderet fra deltagelsen i deres eget og barnets liv, som fædre i samvær med deres børn, i størstedelen af deres faderskab. Denne fastholdelse i eksklusion er en forlængelse af den *liminale* fase, der fikserer fædrene i en tilstand af at være uden at være, *far uden børn*. Samtidig forhindrer den fædrene i at opnå en ny og stabil tilstand angående rettigheder og pligter indenfor den sociale struktur.

Opsummering

Samlivsbruddet har for de fleste fædre været ensbetydende med udelukkelse fra sociale fællesskaber i form af mistet kontakt til deres børns institutioner og børnenes livsverden. Sammenhængen og forbindelsen til disse fællesskaber bliver uklar og afbrudt. I dette kapitel har jeg fokuseret på fædrenes position som stående udenfor den *sociale* orden; en tilstand "[...] som at være far uden børn"; *liminalfasen*. Jeg viser bl.a., hvordan en ny partner kan være medvirkende til at forhøje konfliktniveauet mellem forældrene og forværre en i forvejen kritisk situation samt forhindre faren i at handle. En anden faktor til et forhøjet konfliktniveau er betalingen af børnepenge i forhold til forældremyndigheden. En del fædre oplevede kampen om forældremyndigheden som en vareliggørelse, da børnebidrag og børnetilskud følger forældremyndigheden, hvilket var medvirkende til oplevelsen af at blive reduceret til indtægtskilde for barnets mor. I den del af *liminalfasen*, hvor fædre ikke har fysisk samvær med deres børn, foregår den primære kontakt via telefon og internet. Hvor den elektroniske mediering blev motiveret af begge forældre overfor barnet under samlivet, oplever fædre nu, at reciprociteten udebliver, da barnets mor ikke medvirker til vedligeholdelsen af dette samvær efter samlivsbrud. Opretholdelsen af medieringen er fædrenes anliggende. På samme måde er transport samt alle udgifter hertil et anliggende forbeholdt fædre. Fædre bliver i de fleste tilfælde ikke orienteret om børnenes daglige trivsel i deres institutioner eller i børnenes hjem, hvilket reducerer deres indsigt i børnenes liv samt skaber følelsen af at være devalueret som fædre. Efter, at samværet er reetableret ved samværsperiodens start, er det vigtigt for fædre at etablere en dagligdag med børnene, som bærer præg af den kontinuitet, der var før samlivsbruddet, da dette er medvirkende til at skabe en ro og et tilhørsforhold. Relationerne mellem bedsteforældrene og børnene er vigtige for fædre at opretholde, da disse er skabt før samlivsbruddet, hvor de følelsesmæssige bånd

”[...] ville være en katastrofe ikke at have mere”. Problemet er overordnet, at fædre oplever at blive nægtet at involvere sig fuldt ud i deres børn liv af deres barns mor. De er frataget den sociale værdsættelse, hvor anerkendelsen som far og kompetent forælder udebliver; udsat for *strukturel* vold. Fratagelsen af rettigheder og social udelukkelse medvirker til, at fædre lever et *usynligt* faderskab uden *væren* i forhold til at være far.

Konklusion

Jeg har i dette speciale sat fokus på faderskab og udforsket, hvilke implikationer faderskab har på selvforståelsen og selvopfattelsen som far og menneske før og efter samlivsbrud i Danmark. I bestræbelserne på at bevidne de medvirkende fædres liv, som det er levet og berettet af dem, har jeg ikke søgt at fremkomme med autoritative abstraktioner om naturens orden eller tilpasset dem en i forvejen given struktur i form universelle generaliseringer. Dette er gjort ud fra den betragtning, at tingenes tilstand konstant ændrer sig i forhold til forhandlingen mellem fædrene og deres omverden samt ud fra den betragtning, at individet i dets mangfoldighed ikke kan tilpasses og betragtes gennem en optik, der ikke har den samme fleksibilitet som det individuelle levede liv. Det skaber heller ikke mening at referere til individuelle levede liv uden at betragte de socio-kulturelle betingelsers indflydelse på dem, eller påberåbe sig det universelle uden at referere til de individer, som oplever, erfarer, objektiviserer eller kæmper imod det (Jackson 2006 [2002]: 291). I dette speciale er de måder, hvorpå private begivenheder og oplevelser bliver til 'offentlige' beretninger, blevet udforsket, ligesom der har været stillet skarpt på, hvordan *myter* og lovgivninger penetrerer vores privatliv og forestillinger. Jackson udtrykker det således:

“According to this dialectic view, the private and the public are not ontologically discrete domains – the first ‘personal’ or ‘subjective’, the second transpersonal, impersonal, or ‘objective’ – but simply terms that capture two experiential extremes – mutually-entailed and metaphorically-mirrored – of intersubjectivity” (Jackson 2006 [2002]: 292).

Dette synspunkt eller udgangspunkt medfører en forståelse for beretningernes nødvendighed og skaber dermed også lys over det antropologiske projekt. Denne intersubjektivitet gennem samtale viser, at *subjekt* og *objekt* ikke er separate *væsener*, men måder at være eller tænke på, hvorigennem vi med ord *erfarer*. Som jeg beskrev under afsnittet *Teoretisk referenceramme*, så hjælper intersubjektiviteten os med at udfolde relationen

mellem *subjekt* og *objekt* gennem et reciprokt og analogt forhold. Ikke kun mellem enkelte mennesker, men mellem mennesker og en verden af ideer og ting. Beretninger er *om* de individuelle subjekters liv – mennesker, der lever blandt andre mennesker, subjekter for indre passion og stræben, som er udsat for omstændighedernes spil, de aldrig helt kan begribe eller kontrollere. Beretninger er fortalt af *af* individuelle subjekter – mennesker, hvis adfærd relaterer til subjekter, som samtidig er objekter for andres beretninger og samfundets indgreb og pres.

Jeg har skitseret nogle få betydningsfulde kulturhistoriske opfattelser og ændringer af faderskab gennem tiderne. Vi ser, at opfattelsen af forældreskabet i almindelighed og af faderskabet i særdeleshed har ændret sig siden det 16. århundrede. Udviklingen indenfor de religiøse strømninger underlagde kvinden manden, og manden blev livs- og omsorgsgiver. I det 19. århundrede bliver manden den udearbejdende lønmodtager, og kvinden tager sig af hjem og børn. *Kernefamilien* bliver en enhed, hvor opfattelsen af forældreskabet er kvindens anliggende. Manden bliver den eksterne enhed i forhold til familien – den såkaldte *fraværende far* – og kvindens plads er i hjemmet, da hun bliver opfattet som skabt til at være mor. Endvidere ændres opfattelsen af manden som et følelsesmæssigt væsen, hvor ulykkelige og vanskelige oplevelser er noget, manden skal holde for sig selv. Dog følger børnene faren ved skilsmisse, da forældremyndigheden bliver tillagt ham. Op igennem det 20. århundrede ser vi, at opfattelsen af forældreskabet udvikle sig i et samspil mellem kulturelle praksisser og ideologier, der har påvirket hinanden over tid, hvilket indenfor psykologien er med til at skabe *nærhedsmytologien* om mor-barn-forholdet. Med psykologiens fader Freud bliver faren som omsorgsgiver sat ud på et sidespor, og moren bliver tillagt pligten og retten til at tage sig af børnene ud fra teorier og ideologier om den såkaldte *psykobiologiske* tilstand mellem mor og

barn; *symbiosen*. Ændringerne i familieideologien med moren som den primære omsorgsperson kom til at ligge til grund for omfattende ændringer i familielovgivningen og dansk retspraksis. Farens rolle som autoritær fader bliver overtaget af staten, der gennem love regulerer familien; moren kan nu få tilkendt forældremyndigheden.

Jeg har vist, at faderskabet blandt de medvirkende fædre ikke kun er et fænomen, som opleves og erfares gennem det fysiske faderskab. Det er også at have forestillinger og det at ønske sig børn. Oplevelsen af at blive far har for fædrene været der, hvor "[...] *at man bliver til*" samtidig med, de har været medvirkende til at give liv. Ud fra opfattelsen af at være *lige-værdige* omsorgsgivere i forhold til barnets mor, har fædrene deltaget på lige fod med moren i arbejdsdelingen og omsorgen overfor børnene. Jeg har vist, at fædrenes egen opdragelse har en effekt på fædrenes relationer til deres børn samt på opfattelse af ligestilling i forhold til arbejdsdelingen i hjemmene. Nyere forskning kaldes dette for *den nye far* eller *det nye faderskab* i kontrast til *den fraværende far*. *Det nye faderskab* til trods, så er det stadig faren, der forlader hjemmet, da barselsorloven, ulige indkomst, gældsætning og *modermyten* er medvirkende til fædrenes forankring i rollen som *breadwinner* og dermed cementere kønsrollemønsteret, hvor faren er den udearbejdende. Jeg har vist, at *modermyten* spiller en afgørende rolle i fædrenes selvforståelse og selvopfattelse som omsorgspersoner. Selv om fædrene føler sig *lige-stillede*, hersker denne *modermyte* i det 'offentlige' rum på trods af, at den klassiske forståelse af *tilknytningsteorien* er blevet tilbagevist gennem bl.a. antropologisk og psykologisk forskningsarbejde. Jeg har analyseret begrebet ud fra spørgsmålet om, hvorvidt biologien determinerer samhørigheden mellem mor og barn via et *naturgivent* instinkt ved brugen af tværkulturelle studier. Denne forskning viser, at børn ikke kun ses som en del af kvindens liv, men som en del af et hele. Fædrenes kompetencer som omsorgsgivere bliver her

ikke draget i tvivl. Endvidere viser forskningen os, at ligestilling mellem kønnene indenfor omsorg og pasning af børn ikke er biologisk, men kulturelt betinget. *Modermyten* har skabt forvirring og frustrationer omkring fædrenes opfattelse af sig selv som kompetente omsorgsgivere: På den ene side er de internaliseret i samfundets store ligestillingsprojekt, på den anden side oplever de manglende anerkendelse af deres egen opfattelse af faderskabet samt af deres deltagelse i dette ligestillingsprojekt som omsorgsgivere for deres egne børn.

En far beskriver illustrativt mødet med det offentlige – statsamtet – som en oplevelse af at være *dumpet som menneske*. Oplevelser som denne har været medvirkende til at ændre på fædrenes selvforståelse og selvopfattelse som kompetente forældre og omsorgsgivere. Mødet med de offentlige myndigheder har for de fleste fædre ikke været i overensstemmelse med deres opfattelse af, at ligestilling for alle varetages af loven. De føler, at de bliver devalueret som mennesker uden omsorgsgivende kompetencer. Mødrene bliver favoriseret ved udfærdigelsen af samværsordninger og placering af forældremyndighed. Fædre oplever at blive mødt med fordomme af de ansatte indenfor de offentlige myndigheder, først og fremmest med *modermyten* som grundlag samt, at de skal kæmpe for at bevare balancen og kontrollen over eget liv overfor denne fremmedgjorthed mellem dem og det offentlige. I oplevelsen af det eksistentielle tab, hvor anerkendelse og accept af faderskabet udebliver, har fædre følt sig objektiveret, fremmedgjort og *ophævet*, hvilket har gjort fædre ude af stand til at handle eller gøre en forskel på tingenes tilstand. Fædre oplever derved ikke, at staten anerkender de rettigheder, der gør dem i stand til at se sig selv som ligeværdige medlemmer af samfundet. Man kan med andre ord sige, at de oplever at være blevet udsat for *strukturel* vold ved fratagelsen af anerkendelse og rettigheder, hvilket kan siges at have drevet fædre

tilbage i en intersubjektiv isolation; en form for kulturel *agorafobi*. Denne *agorafobi* overkom fædrene bl.a. gennem vores samtaler, hvor det at have et andet menneske som lytter gav en mulighed for at skabe balance. Her skabte fædrene et narrativ gennem beretningerne om deres situation og fik derved kontrol over oplevelserne. Med andre ord, skabte fædrene orden og sammenhæng i forgange begivenheder i det *samtalerum*, der udspillede sig mellem dem og mig.

For fædrene i dette projekt har samlivsbruddet været ensbetydende med udelukkelse fra sociale fællesskaber i form af mistet kontakt til deres børns institutioner og børnenes livsverden. Man kan beskrive fædrenes tilstand som stående udenfor den *sociale* orden; en tilstand "[...] som at være far uden børn"; en *liminalfase*. Det overordnede problem er, at fædrene bliver nægtet at involvere sig fuldt ud i deres børns liv som følge af konflikten med barnets mor. De er frataget den sociale værdsættelse, hvor anerkendelsen som far og kompetent forælder udebliver. Fratagelsen af lovmæssige rettigheder og social udelukkelse medvirker til, at fædrene lever et *usynligt* faderskab uden *væren* i forhold til ens *væren*-far. Jeg viser bl.a., hvordan en ny partner, vareliggørelsen af børnebidrag og børnetilskud, transportproblematikken og samværschikane kan være medvirkende til at forhøje konfliktniveauet mellem forældrene og forværre en i forvejen kritisk situation samt forhindre faren i at handle. Fædrene bliver i de fleste tilfælde ikke orienteret om børnenes daglige trivsel i deres institutioner eller i børnenes hjem, hvilket reducerer deres indsigt i børnenes liv og skaber følelsen af at være devalueret som fædre.

Afsluttende perspektiveringer

Under færdiggørelsen af dette speciale blev Forældreansvarsloven vedtaget. Vedtagelsen blev foretaget af et enigt folketing d. 10. maj 2007. Det afgørende er, at den nye lov lægger op til, at begge forældrene har et fælles ansvar for deres barn – uanset om samlivet mellem dem er ophævet. Loven træder i kraft d. 1. oktober 2007.

”Jeg er stolt af, at vi i dag enstemmigt har vedtaget en lov, hvor vi sikrer, at barnets bedste sættes i centrum i alle skilsmissegager. Børn har brug for både deres mor og far – også efter en skilsmisse. Og det kan vi sikre gennem denne lov. Med loven understreger vi, at begge forældre skal tage et ansvar for deres barn, dels ved at drage omsorg for det, og dels ved at samarbejde om væsentlige beslutninger om barnets forhold, siger familie- og forbrugerminister Carina Christensen”
(www.minff.dk. Mine fremhævelser)

Loven medfører, at forældre fremover som udgangspunkt har fælles forældremyndighed efter skilsmisse eller samlivsbrud, og at den fælles forældremyndighed kun kan ophæves, hvis tungtvejende hensyn til barnet taler for det. Desuden skal børn i højere grad indtages i sager om forældremyndighed og samvær, så afgørelser bliver truffet med udgangspunkt i, hvad der er bedst for det enkelte barn. Som det er i dag, skal domstolene placere forældremyndigheden hos den ene forælder, hvis der er uenighed. Det nye er, at domstolene fremover kan dømme til fortsat fælles forældremyndighed, selvom en af forældrene ønsker at få forældremyndigheden alene. Forældrene bliver ad denne vej gjort ansvarlige for at samarbejde i forhold til beslutninger omkring barnet.

Overfor familie- og forbrugerminister Carina Christensens intentioner om at sikre barnets ret til begge forældre, og med loven understrege at begge forældre skal samarbejde om væsentlige beslutninger vedrørende barnets forhold står den herskende *modermyte*. Den egentlig udfordring ved udførelsen af den nye Forældreansvarslov kan meget vel vise sig at være ændringen af (rets)praksis ved domstolene og statsforvaltningerne. Som jeg har vist i dette speciale, oplever fædre at blive mødt med fordomme indenfor de

offentlige myndigheder om, at moderskabet vejer tungere end faderskabet. Spørgsmålet er, hvordan og hvorvidt den nye forældreansvarslov kan medvirke til at ændre retspraksis. Dette kalder på en forlængelse af nærværende studie, hvor den næste generation af skilsmissefædres møde med de offentlige myndigheder må følges. Det vigtige i sådan et studie vil være, at der bliver rettet fokus på den nye lovs nedsivningseffekt indenfor de offentlige myndigheder som i det danske kulturlandskab. Hvilken effekt vil lovændringen have på samfundets store ligestillingsprojekt? Vil forældreskabet i fremtiden blive opfattet som et fælles anliggende forældrene imellem efter skilsmisse, eller vil *modermyten* fortsætte med at dominere? Et andet felt som vil være relevant at udforske er *moderskab efter samlivsbrud*; hvilke beretninger har børnenes mødre om ønsket og forestillingerne om børn samt deres syn på faderskab. Ifølge fædrenes beretninger var parforholdet og forældresamarbejdet med deres børns mor under samværet baseret på en ligestillingsideologi. Da samlivsbruddet var en realitet, ophørte denne ideologis eksistens. Dette skaber spørgsmål til, hvilke forhold, der ligger til grund for denne ideologis ophør og skaber en adfærd, der legitimerer forhindringen af samvær mellem far og barn. Et stadig mere presserende spørgsmål er om *modermytens* opretholdelse; hvilke omstændigheder ligger til grund for, at denne myte stadig bliver taget til indtægt af de ansatte beslutningstagere indenfor det offentlige? Andre relevante spørgsmål kan stilles til de omstændigheder, der gør sig gældende i forhold til barselsorlov og forældreorlov. Lektor ved Center for kønsforskning, Aalborg Universitet, Anette Borchorst, skriver i artiklen *Barsel. Fædre skal have fleksible ordninger* (Politiken. 3. april 2007), at "[...] hvis far skal benytte sine barselsrettigheder, så er det helt afgørende, at orloven kan placeres fleksibelt". Denne opfattelse harmonerer med de ønsker, de deltagende fædre har berettet om i dette projekt. Problemet er bare, at fædrene står mellem *modermyten* og arbejdsmarkedsvilkårene, når valget af barsel- og forældreorlov skal tages. Relevante

spørgsmål til denne problematik vil derfor være, hvorvidt tiltag fra politisk side i form af fx overenskomster vil øge fædres brug af orlov? Eller om sådanne tiltag vil få mere symbolpolitisk end realpolitisk betydning?

Ovenstående er nogle af de ubesvarede spørgsmål, der trænger sig på i debatten om forældreskab efter samlivsbrud, hvis ligestillingsindsatsen skal komme til udfoldelse. Dette kræver løbende vores opmærksomhed i forhold til, hvilken effekt den nye Forældreansvarslov vil få på de herskende ideologier, myter og opfattelser af forældreskab samt de impliceredes viden og vilje til forandring indenfor de offentlige systemer som i den private sfære.

Appendiks

Lovforslag om forældreansvarslov

Hovedpunkterne i lovforslaget:

- **Retten kan dømme til fælles forældremyndighed.** Fremover er udgangspunktet fælles forældremyndighed. Retten kan kun ophæve den fælles forældremyndighed, hvis tungtvejende grunde taler for det.
- **Ny sag om forældremyndighed.** Forældre, der ikke har haft eller har mistet forældremyndigheden før lovændringen træder i kraft, skal have mulighed for at rejse en sag for at få del i forældremyndigheden. Igangværende sager der behandles, når loven træder i kraft skal behandles efter de nye regler.
- **Inddragelse af barnet.** Alle børn skal fremover inddrages i sager om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær, så deres perspektiv belyses. Dette kan ske ved for eksempel samtaler eller børnesagkyndige undersøgelser. Barnet kan undlade at udtale sig, hvis det ønsker dette.
- **Samvær er et fælles ansvar.** Forældrene har et fælles ansvar for at et samvær kan virkeliggøres. Forældrene deler som udgangspunkt udgifterne til transporten af barnet til og fra et samvær.
- **Deleordninger.** Det skal være muligt at fastsætte samværsordninger, hvor barnet er lige meget hos hver forælder.
- **Ret til at blive orienteret.** En forælder, der ikke har del i forældremyndigheden, skal fremover orienteres om og have adgang til at deltage i de generelle sociale aktiviteter på skoler og i institutioner.
- **Flytning skal varsles.** Forældre, der flytter indenlands eller udenlands, skal 6 uger inden flytningen give den anden forælder besked om flytningen. Dette gælder uanset, om der er fælles forældremyndighed eller ej. Varslingspligten gælder også for en samværsforælder. Hensigten er, at den forælder, der ikke flytter, får lejlighed til at bringe spørgsmål vedrørende barnets fremtidige bopæl, forældremyndigheden over barnet eller hensigtsmæssigheden af en eksisterende samværsordning op i statsforvaltningen, således at der kan ske en vurdering af, om flytning er i barnets interesse. Statsforvaltningen vil efter omstændighederne kunne træffe en midlertidig afgørelse om bopælen eller forældremyndighedssagen, indtil der foreligger en afklaring af, hvad der tjener barnet bedst.
- **Samvær med andre.** Der kan i særlige tilfælde fastsættes samvær med barnet med andre end dets forældre, når der kun er meget lidt eller intet samvær med den anden forælder. Her tænkes på samvær med f.eks. bedsteforældre eller søskende.

- **Samværschikane.** Der skal ske en opstramning af praksis for fastsættelse af erstatningssamvær, og fogedretternes tvangsfuldbyrdelse af samværsager skal effektiviseres. Samværschikane skal have større vægt ved bedømmelsen af, hvad der er i barnets bedste, når der skal træffes afgørelse om barnets bopæl eller forældremyndigheden over barnet.
- **Forældrenes vilje til samarbejde.** Det skal have betydning for afgørelser om forældremyndighed og barnets bopæl, hvem af forældrene, der har bedst evne til at samarbejde og dermed sikre barnets samvær med den anden forælder.
- **Afgørelser skal begrundes bedre.** Domstolenes afgørelser om forældremyndighed, barnets bopæl eller samvær skal begrundes bedre. Det skal tydeligt fremgå, hvad forudsætningerne for en afgørelse er, således at der senere kan lægges vægt herpå, f.eks. hvis en samværsaftale eller afgørelse ikke overholdes.

Kilder

Internetadresser

www.boernsvilkaar.dk	Børns Vilkår
www.dadman.dk	Netværksgruppen Dadman.
www.danskefamilieadvokater.dk	Danske familieadvokater
www.etbarntoforaeldre.dk	Et barn To forældre. En forening der arbejder for at børn opretholder kontakten til begge forældre, når de ikke bor sammen
www.familiestyrelsen.dk	Familiestyrelsen
www.foreningenfar.dk	Foreningen Far til Støtte for Børn og Forældre
www.kvinfo.dk	Kvindeligt forum
www.ligestilling.nu	Mandligt forum
www.Mhj1983.dk	Mødrehjælpen
www.minff.dk	Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender
www.netdoktor.dk	Formidling af lægevidenskab
www.retsinfo.dk	Statens juridiske online informationssystem
www.sfi.dk	Socialforskningsinstituttet
www.skilsmisse-far.dk	En forening der arbejder for at børn opretholder kontakten til begge forældre, når de ikke bor sammen

Avisartikler

Politiken

26.maj 2005 *Barnet i centrum*. Lars Barfoed (K)

Fredericia Dagblad

9. december 2006 *Skilsmisser: Børn har ret til både far og mor*. Lissa Mathiasen (S)

Kristeligt Dagblad

9. december 2006, side 12 Ledende artikel: *Samfundet bør arbejde endnu mere for at forhindre skilsmisser*

B.T.

10. december 2006, 1. sektion, side 40. Debat: *Tvangsægteskab efter skilsmisse*.
Nanna Gersov

Jyllands-Posten

11. december 2006, side 8. Debat: *Statsamtet skal styrkes*. Frank W. Damgaard,

Information

16. december 2006, side 40. *Når naturen går over optugtelsen*. Kristoffer Rønde

Jyllands-Posten

17. december 2006, side 9. *Dårligt nyt til skilsmissebørn*. Lone Nørgård

Jyllands-Posten

17. december 2006, side 9. *Forældremyndighed. Af ?*

Jyllands-Posten

18. december 2006, side 8. Debat. Nanna Gersov

Berlingske Tidende

21. december 2006, 2 sektion, side 12. *Børns Vilkår varetager mødres – ikke børns ret*.
Af ?

Berlingske Tidende

21. december 2006, 2 sektion, side 12. *Langt fra ligestilling af fædre*. Af ?

Jyllands-Posten

24. december 2006, side 8. *Fælles ansvar*. Flemming Kristensen

Jyllands-Posten

24. december 2006, side 8. *Lone Nørgaard på afveje*. Jørgen Stamhus

Jyllands-Posten

26. december 2006, side 10. Debat: *Godt nyt for skilsmissebørnene*.

Jørgen Lund Christiansen

Berlingske Tidende

27. december 2006, 2 sektion, side 15. Debat: *Hvor blev børnene af?*. Lone Nørgård

Jyllands-Posten

29. december 2006, side 6. Debat: *Nyt håb for fædrene*. Finn Märcher

Jyllands-Posten

31. december 2006, side 10. *Retten til skilsmisse i fare*. Nanna Gersov

Frederiksborg Amts Avis

2. januar 2007, 2. sektion, side 4. *Børnene betaler prisen for ny lov*. Trine Højsted

Jyllands-Posten

3. januar 2007, side 8. Debat: *Stadig ulige forældreret*. Sandra Seidenberg Larsen

Kristeligt Dagblad 6. januar 2007, side 4. *Citater fra Egmont Fondens projekt om advokatbistand i højkonfliktfyldte samværsager.*

Jyllands-Posten

7. januar 2007, side 7. Debat: *Retten til skilsmisse i fare?* Lars Dalgas

Jyllands-Posten

8. januar 2007, side 10. Debat: *Gammel vin på nye flasker.* Claes Ludvigsen

Dato,

10. januar 2007, 1. sektion, side 32. *Forældremyndighed.* Lone Kühlmann

Politiken

3. april 2007. 2. sektion, side 8. *Barsel. Fædre skal have fleksible ordninger.* Anette Borchorst

Litteraturliste

Aggergaard Larsen, John

2003 Identiteten. Dialog om forandring. In: Kirsten Hastrup (Red.) *Ind i Verden. En Grundbog i Antropologisk Metode*. København: Hans Reitzels Forlag

Baagøe Nielsen, Steen

2003 Mænd søges! – om de herskende forståelser af behovet for mænd i daginstitutioner. In: Katrin Hjort og Steen Baagøe Nielsen (Eds.) *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels Forlag.

Backett, Kathryn

1990 (1987) The negotiation of fatherhood. In: Charlie Lewis and Margaret O'brian (Eds.) *Reassessing Fatherhood – New Observations on Fathers and the Moderne Family*. London: SAGE Publications Ltd.

Betænkning nr. 1475 afgivet af Udvalget om Forældremyndighed og samvær

2006 *Barnets perspektiv – Forældremyndighed, Barnets bopæl, Samvær, Tvangsfuldbyrdelse*. København: Nordisk Bog Center A/S. Publikationen kan hentes på www.familiestyrelsen.dk

Bibelen

2002 *Bibelen. Den Hellige Skrifts Kanoniske Bøger*. København: Det Danske Bibelselskab

Boman, Kirsten, Morten Nissen og Rikke Schwartz

1989 *Opbrud i familien – om parforhold, skilsmisser og stedfamilier*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bonde, Hans, Søren Carlsen, Bo Green Jensen, Leif Moustén, Henrik Vittrup og Peter L. Aarslev

2002 [1994] *Når du bli'r far*. København: Aschehoug.

Bork, Connie

1996 *Den nye kvindelighed*. København: Lindhardt og Ringhof.

Boserup, Bente og Helle Rabøl Hansen

2003 *Samværsklemmen – Når skilsmissebørn svigtes under samvær*. København: Gyldendal.

Bowlby, J.

1958 *The Nature of the Child's Tie to his Mother*. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373.

Carsten, Janet

2000 Introduction: cultures of relatedness. In: Janet Carsten (Ed.) *Cultures of Relatedness – New Approaches to the Study of Kindship*. Cambridge: Cambridge University Press

- Chodorow, Nancy
1978 *The Reproduction of Mothering – Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.
- Clifford, James
1997 Spatial Practices: Fieldwork, Travel and the Disciplining of Anthropology. In: A. Gupta and J. Fergusson (Eds.) *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field science*. Berkeley: University of California Press .
- Collier, Jane Fishburne and Sylvia Junko Yanagisako
1987 *Gender and Kinship. Essays Toward a Unified Analysis*. California: Stanford University Press
- Dinnerstein, Dorothy
1976 *The Mermaid and the Minotaur*. New York: Harper & Row.
- Endicott, Karen
1992 Fathering in an Egalitarian Society. In: Barry S. Hewlett (Ed.) *Father-Child Relations – Cultural and Biosocial Contexts*. New York: Aldine de Gruyter.
- Eriksen, T.H.
1998(1993) *Små Steder - Store Spørgsmål. Innføring i Socialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Everingham, Christine
1994 *Motherhood and Mordernity – An investigation into the rational dimension of mothering*. Buckingham: Open University Press.
- Familiestyrelsen
2006 *Med barnet i centrum*. Publikationen kan hentes på www.familiestyrelsen.dk/fileadmin/Filer/PDF/MED_BARNET_I_CENTRUM.pdf
- Flendt, Helene
1999 (*Fælles*) *forældremyndighed i praksis*. København: Jurist - & Økonomiforbundets forlag.
- Flendt, Helene og Lisbet Holst
2000 *Hvem beskytter barnet? – En debatbog om skilsmissebørn og samvær*. Vejle: Kroghs forlag.
- Freud, Sigmund
1949 *An Outline of Psychoanalysis*. New York: Norton.
- Giese, Suzanne
2004 *Moderskab – En rejse gennem moderskabets kulturhistorie*. København: Tiderne Skifter.
- Goldstein, Joseph, Anna Freud og Albert J. Solnit
1981 [1973] *Barnets tarv*. Århus: Centrum.

Cullestad, M.
1991 The Scandinavian Version of Egalitarian Individualism. *Ethnologia Scandinavica* 21: 3-18.

Familie- og Arbejdslivskommissionen.
2007 *Chance for balance - et fælles ansvar. Anbefalinger fra Familie- og Arbejdslivskommissionen*. København: Schultz Grafiske. Publikationen kan hentes på www.familieogarbejdsliv.dk/udgivelser/udgivelser/

Haavind, H
1987 *Liten og Stor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Halse, John Aasted
– 1998 *Der er også børn i skilsmisser – en håndsrækning til forældrene*. København: Børns vilkår.
– 2003 *Det er børnene, der bliver skilt – om børn, skilsmisse og samvær*. København: Børns vilkår.

Helle, Jannie
1998 *Kvinde gør dig fri*. København: Aschehoug.

Hewlett, Barry S.
1992 *Father-Child Relations – Cultural and Biosocial Contexts*. New York: Aldine de Gruyter.

Hjort, Katrin og Steen Baagøe Nielsen
2003 Omsorg, maskulinitet og forskning i forandring – en indledning. In: Katrin Hjort og Steen Baagøe Nielsen (Red.) *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels Forlag.

Holter, Harriet, Hildur Ve Henriksen, Arild Gjertsen og Haldis Hjort
1975 *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Honneth, Axel
2006 [1992] *Kampen om anerkendelse – Sociale konflikters moralske grammatik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Jackson, Michael
– 1996 *Things as They Are – New Directions in Phenomenological Anthropology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
– 1998 *Minima Ethnographica – Intersubjectivity and the Anthropological Projekt*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
– 2006 [2002] *The Politics of Storytelling – Violence, Transgression and Intersubjectivity*. University of Copenhagen: Museum Tuscalemum Press.

Jalmert, Lars
1993 The Father's Role in the Child's Development. In: *Fathers in Families of Tomorrow*. København: Socialministeriet.

- Kopytoff, Igor
1996 [1986] *The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process*. In: T.H. Eriksen (Ed.) *Socialantropologiske grunntekster*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kragh-Müller, Grethe og Sofie Kragh-Müller
2004 *Politikens bog om børnehavebarnet*. København: Politikens Forlag.
- Kragh-Müller, Sofie
2006 *100 procent far – mænd om skilsmisse, kærlighed og livet som delefår*. Århus: Turbineforlaget.
- Lamb, M. E.
1976 *The Role of the Father in Child Development*. New York: Wiley.
- Lewis, Charlie og Margaret O'brien
1990 [1987] *Reassessing Fatherhood – New Observations on Fathers and the Modern Family*. London: Sage Publications Ltd.
- Linneberg, Arild
2000 [1999] *Retten til barnet*. København: Gyldendal.
- Longman
1996 [1979] *Dictionary of English Idioms*. London: Longman Group Uk Limited.
- Løkke, Per Are
2003 [2000] *Fædrenes revolution – mænd og maskulinitet i en ny tid*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, Svend Aage, Dennis Lind og Hanne Munck
2002 *Fædres tilknytning til spædbørn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, Svend Aage
2003 *Hvor er barnets far? – om forandringer i spædbarnsfaderskabet*. In: Katrin Hjort og Steen Baagøe Nielsen (Eds.) *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mahler, M.S.
1968 *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. New York: IUP.
- Mauss, Marcel
2000 [1950] *Gaven – gaveudvekslingens form og logik i arkaiske samfund*. København: Spektrum.
- Meulders-Klein, Marie-Thérèse
1993 *The Status of the Father in European Legislation*. In: *Fathers in Families of Tomorrow*. København: Socialministeriet.
- Middleton, Karen
2000 *How Karembola men become mothers*. In: Janet Carsten (Ed.) *Cultures of Relatedness – New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Morelli, Gilda A. And Edward Z. Tronick
1992 Male Care among Efe Foragers and Lese Farmers. In: Barry S. Hewlett (Ed.) *Father-Child Relations – Cultural and Biosocial Contexts*. New York: Aldine de Gruyter.
- Mosegaard, Maruska la cour
2005 *Faderskab og forbundethed – et studie af homoseksuelle mænds forældreskaber*. Kandidatspeciale. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Nielsen, Ditlev
2002 *Forældremyndighed og samvær – skilsmissebørns vilkår*. København: Fremad.
- Nielsen, Linda
1998 *Familiebegrebet i lovgivningen*. København: Det Tværministerielle Børneudvalg/Socialministeriet.
- Nørgaard, Lone
2001 *Børn, løgn og kvinder – et opgør med ligestillingsbegrebet*. København: Forum.
- Pandya, Vishvajit
1992 Gukwelonone: The Game of Hiding Fathers and Seeking Sons among the Ongee of Little Andaman. In: Barry S. Hewlett (Ed.) *Father-Child Relations – Cultural and Biosocial Contexts*. New York: Aldine de Gruyter.
- Poulsen, Arne
2004 *Gyldendals bog om børns udvikling*. København: Gyldendal.
- Rasmussen, Nell
2004 *Lærebog i familieret*. København: Dike
- Reinicke, Kenneth
2002 *Den hele mand – manderollen i forandring*. København: Schønberg.
- Richards, Martin
1990 [1987] Fatherhood, marriage and sexuality: some speculations on the English middle-class family. In: Charlie Lewis and Margaret O'brien (Eds.) *Reassessing Fatherhood – New Observations on Fathers and the Moderne Family*. London: SAGE Publications Ltd.
- Rubow, Cecilie
2003 Samtalen. Interviewet som deltagerobservation. In: Kirsten Hastrup (Red.) *Ind i Verden. En Grundbog i Antropologisk Metode*. København: Hans Reitzels Forlag
- Salting, Ole
1983 *Retten til sin far*. København: Hekla.

- Scneider, David M.
- 1968 *American Kindship: A Cultural Account*. New Jersey: Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs
  - 1984 *A Critique of the Study of Kindship*. Ann Arbor: The University of Michigan Press

Singly, François de
1993 The Social Construction of a New Paternal Identity. In: *Fathers in Families of Tomorrow*. København: Socialministeriet.

Skovsted, Jørgen
1997 *Moderret – og faderløs?* Århus: Hovedland.

Sommer, Dion
1984 *Når far er hjemme*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Spitz, R.A.
1950 *Anxiety in Infancy: a study of its manifestations in the first year of life*. International Journal of Psychoanalysis, 31, 138-143.

Tjørnhøj-Thomsen, Tine
1999 *Tilblivelseshistorier. Barnløshed, slægtskab og forplantningsteknologi i Danmark*. Ph.d.-afhandling. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Turner, T.
1967 *Betwixt and Between: The liminal Period in Rites de passage*. In: *The Forest of Symbols, Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca: Cornell University Press.

Winnicott, D.W.
1964 *The Child, the Family and the outside world*. Harmondsworth: Penguin.

Abstract

This thesis focuses on the implications of fatherhood on self-perception and self-conception before and after cohabitation with the mother of their child. My empirical focus is a group of fathers in Denmark, who are in conflict with the mothers over child custody and right of access.

My point of departure is the bill of Parent's Responsibility (Forældreansvarsloven). The main purpose of the new law is to give the parents better opportunities to cooperate after a divorce. One of its recommendations is to give the State Administrations and the Danish courts the right to award joint child custody. According to Danish law this is not presently an option. Nowadays, child custody is awarded to the mother in 75% of the cases. This lack of equal rights made me wonder about the human destinies behind statistics and how it has come to this, although the overall purpose of the present law is to give equal rights to both parents.

The questions that I pose are as follows: Which conditions and circumstances have, over time, influenced the cultural development and led to the present perceptions of father-child relations, law and praxis of law? This creates further questions about how fatherhood is perceived and experienced by divorced fathers today: When, why and how do fathers experience the wishes of children? How do these fathers perceive the role as caregiver and the conception of the their children's attachment in relation to its parents? Furthermore I focus on the fathers in their meeting with the State Administration in their struggle for their rights to child custody and right of access: How do the fathers experience the interaction and the outcome of the interaction at these meetings? Last, but

not least, I explore the resolutions, based on the judgement by the State Administration that the fathers have to comply with if they want to have rights of access.

Analytically, the study is inspired by and based on the phenomenological theories of the New Zealand anthropologist Michael Jackson. His focus is on the *lived* experiences of individuals. Furthermore the phenomenological approach prepares the ground for detailed descriptions of how people immediately experience space, time, and the world in which they live (Jackson 1996: 12).

The study is based on fieldwork conducted mainly in Copenhagen, Denmark, from September 2005 to August 2006. In the period between September 2005 and December 2005 my starting point for assembling informants was the locality of Foreningen Far til Støtte for Børn og Forældre (an association of parents with the aim of supporting children and parents after divorce). Here contact was established with 36 fathers, who agreed to participate in my project. After having conversations with these informants, 10 were chosen after criteria of diversity such as age, geography, education, age of the children and length of cohabitation. The reason for this approach is that in this thesis fatherhood after cohabitation is perceived as a phenomenon, not as a category. Categorization can be seen as a form of stereotype fixation, which is not suitable with regard to the participating father's situation because the conditions of things are in a constant state of flux concerning the negotiations between the fathers and the surrounding world. The data primarily consist of notes and recorded interviews gathered during conversations.

The thesis briefly outlines a few important socio-cultural historical perceptions of fatherhood, and it is argued that the interplay between cultural praxis and ideologies has had an impact on each other. This has e.g. resulted in the construction of psychological theories such as *The Attachment Theory (Symbiosis)* and developed the concept of *The Absent Father* due to the father's role as exterior in relation to home and family as opposed to the women who are interior. This theory has had a huge impact on the Danish legislation and the public perception and conception of parenthood in general and of fatherhood in particular.

Before their children were born, the fathers in this project perceived themselves as competent caregivers with equal rights and skills compared with their children's mother. This was due to their upbringing, and resulted in equal participation in childcare and housework. The outcome of this upbringing is called *The New Father* opposed to the father's fathers who are called *The Absent Fathers*. The financial situation of the family, legislation and the discourse of symbiosis prompted the fathers to start working shortly after birth. This anchored the fathers in the role as *breadwinners* as in the classical family pattern.

After cohabitation, disagreement between the parents made it necessary to refer the decision-making of child custody and right of access to the State Administrations. The common experience of the fathers was that they felt *nullified* and constrained from acting or having a say in the meeting with the authorities. They felt that they were met with prejudices against men as caregivers as explained by *The Attachment theory*.

The divorce has been compared to the exclusion from social communities. The fathers have lost contact with the institutions and the life-worlds of their children, like being a father without children. They feel that they are deprived of the social appreciation; the recognition as a father and competent parent does not materialize. The deprivation of statutory rights makes the fatherhood ‘invisible’ – a fatherhood without *being* in comparison with their *being-a-father*.

This thesis concludes that even though *The New Fathers* see themselves as *beings* with equal rights concerning parenthood and competent care giving abilities, *The Attachment Theory* still pervades culture and the law praxis of the authorities. This puts *The Great Project of Equal Opportunities* in the Danish society to the test. The demand for equal rights is apparently something that is debated in the public sphere with great enthusiasm, but when it comes to actual practice, myths, economy and legislation constitute obstacles for further development.